

Hoelang kun je schijt hebben?

Hoelang kun je schijt hebben?

Dertien desisters uit criminele jeugdgroepen aan het woord

C.E. Hoogeveen
A.E. van Burik
B.J. de Jong
E.M. Klooster

In opdracht van:
Programma Politie & Wetenschap

Foto omslag:
Mrs. Bright

Ontwerp:
Mediaeval Tekst en Vorm & Martien Frijs

ISBN: 978 90 3524 884 7
NUR: 800, 624

Realisatie:
Reed Business, Amsterdam

© 2016 Politie & Wetenschap, Apeldoorn; Bureau Alpha, 's-Hertogenbosch;
VanMontfoort, Woerden

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photo print or other means without written permission from the authors.

Inhoud

	Voorwoord	9
1	Inleiding: context en onderzoeksvraag	11
2	Onderzoeksverantwoording en beschrijving onderzoeksgroep	13
2.1	Onderzoeksverantwoording	13
2.1.1	Ontwikkeling itemlist en selectiecriteria	13
2.1.2	De uitgebreide zoektocht naar desisters	16
2.1.3	Interviewstrategie	17
2.1.4	Definitie van desistance (stoppen)	19
2.2	Beschrijving kenmerken onderzoeksgroep	21
2.2.1	Enkele kenmerken	21
2.2.2	Positie in de groep	22
2.2.3	Kenmerken van de jeugdgroep	23
2.2.4	Leeftijd eerste delict en eerste aanhouding	24
2.2.5	Aard van de criminaliteit	24
2.2.6	Celstraf	25
2.3	Generaliseerbaarheid en de keuze voor een beschrijvende rapportage	26
2.3.1	Omgaan met selectie-effecten en systematische vertekening	26
2.3.2	Zeer divers samengestelde groep	26
2.3.3	Beschrijvende analyse: dicht bij de casussen	27
2.3.4	Representativiteit	27
2.4	Leeswijzer	28

A	<i>Dertien desisters over hun groep, hun criminele carrière en de keuze om te stoppen met criminaliteit</i>	29
3	<i>De groep</i>	31
3.1	Wat is de criminele jeugdgroep in de beleving van de leden zelf?	31
3.2	Soorten groepen	32
3.3	Crimineel actief in criminele jeugdgroep	35
3.4	Toetreden tot de groep en beginnen met criminaliteit	37
3.5	De invloed van andere jongens in de groep	39
3.6	Tot slot	43
4	<i>Ontwikkeling van de criminele carrière van dertien jongens</i>	45
4.1	Aanloop naar het eerste delict	45
4.2	De start van een criminele carrière	48
4.3	Doorgroeien in de criminaliteit	54
4.4	Tot slot	58
5	<i>Stoppen met criminaliteit</i>	59
5.1	Vooraf: wanneer is iemand echt gestopt?	59
5.2	Veel verschillende factoren spelen een rol	60
5.3	Stoppen en de rol van de ouders en het gezin	60
5.4	Invloed van de factor 'vaste relatie'	62
5.5	Het toekomstperspectief: de rol van opleiding, werk en werkkansen	64
5.6	Invloed van sancties, celstraf en strafdreiging in de overwegingen om te stoppen	67
5.7	Stoppen met delicten is iets anders dan stoppen met de groep	71
5.8	Tot slot	75

B	<i>Dertien desisters over de aanpak door politie, justitie & partners en over hun leefsituatie</i>	77
6	<i>Aanpak door politie, justitie en andere partners</i>	79
6.1	De informatieverzameling van politie door de ogen van de jongens	79
6.2	Aanpak van de groep door de politie	81
6.3	Reactie van politie en justitie op delictgedrag	87
6.4	Meersporenaanpak en aanpak van andere partners: reclassering en hulpverlening	92
6.5	Casus L.	95
6.6	Tot slot	99
7	<i>Leefsituatie: drugs, psyche, opleiding/werk en gezinsrelaties</i>	101
7.1	Middelengebruik	101
7.2	Psychische en psychiatrische problematiek	103
7.3	Opleiding en werk	104
7.4	Relatie met ouders en familie	106
7.5	Tot slot	109
C	<i>Desisters uit criminele jeugdgroepen: samenvatting, conclusies en slotbeschouwing</i>	111
8	<i>Samenvatting en conclusies</i>	113
8.1	De ‘criminele jeugdgroep’ tegen het licht gehouden	114
8.2	Verloop van de criminele carrière in de groep	117
8.3	Aanpak door politie en anderen	119
8.4	Stoppen	122

9	Slotbeschouwing: 20 aandachtspunten voor de toekomst	127
9.1	Het fenomeen 'criminele jeugdgroep'	127
9.2	Informatieverzameling groepsaankpak	128
9.3	Preventie, repressie en ons strafrechtssysteem	128
9.4	Desistance-factoren	130
	Literatuur	133
	Bijlagen	135
1	Itemlist interviews	135
2	Bijstelling onderzoeksvragen	140
3	Methodiek en aanbevelingen	141
4	Geraadpleegde experts	143

Voorwoord

Om in interviews met jongens die een verleden hebben in de criminaliteit écht tot de kern te kunnen komen, is meer nodig dan de standaardonderzoeksvaardigheden. Gelukkig was dit ons als onderzoekers vanaf de start goed duidelijk. Alleen door goed te luisteren, de tijd te nemen en aan te sluiten bij de taal en belevingswereld van onze respondenten was het mogelijk om hun hele verhaal aan bod te laten komen.

We zijn deze jongens veel dank verschuldigd. Niet alleen omdat ze het verhaal wilden vertellen over hun verleden. Maar vooral vanwege de openheid waarmee ze vertelden over die lastige periode uit hun leven. Openheid ook over de implicaties (positief en negatief) van dat verleden in het heden. Het was voor een deel van de jongens eigenlijk de eerste keer dat ze hun hele verhaal vertelden.

Naast de jongens zelf zijn we ook veel dank verschuldigd aan de talloze contactpersonen die ons met hen in contact hebben gebracht. En natuurlijk aan de opdrachtgever Politie en Wetenschap die ons de tijd gaf deze jongens uiteindelijk te vinden en hen bereid te vinden deel te nemen aan de interviews.

Ook nu we de verhalen van dertien *desisters* hebben gebundeld in deze uitgave weten we nog niet *hoe* dit proces naar *stoppen met criminaliteit* precies verloopt. Het zijn verhalen van dertien uiteenlopende individuen. En ze geven een mooi, uitgebreid en door de talloze citaten heel ‘invoelbaar’ beeld van de ervaringen van deze jongens. Bovendien roept deze uitgave ook weer nieuwe vragen op. Want niet alleen *desistance*, maar ook het écht begrijpen van dit proces is een kwestie van lange adem.

Namens het onderzoeksteam,
Collin Hoogeveen (Bureau Alpha)

Inleiding: context en onderzoeksvraag

De aanpak van criminele jeugdgroepen heeft de afgelopen vijftien jaar een flinke ontwikkeling doorgemaakt. Rondom de eeuwwisseling werd gestart met het systematisch in kaart brengen van hinderlijke, overlastgevende en criminele jeugdgroepen volgens de shortlistmethodiek. Deze manier van ‘tellen’ van problematische jeugdgroepen leidde tot een overzicht op lokaal niveau van aantallen, groepskenmerken, riskante gewoonten en delictgedrag van groepsleden.

In 2011 maakte toenmalig minister Opstelten van Veiligheid en Justitie de aanpak van 89 getelde criminele jeugdgroepen tot topprioriteit. De eerste evaluatie van de aanpak liet zien dat meer werd samengewerkt tussen politie, justitie, gemeente en andere partners (Van Burik e.a., 2012). Ook werden de groepen bestreden met meer verschillende soorten maatregelen: naast een strafrechtelijke aanpak werd ingezet op hinderlijk toezicht houden, zorg en bestuurlijke interventies. De regie op de aanpak schoot nog tekort, zo kwam naar voren.

De effectiviteit van de aanpak in termen van afname van delictgedrag is niet duidelijk. De zesde meting (Ferwerda & Van Ham, 2014) aan de hand van de shortlistmethodiek laat een daling zien van 92 naar 33 criminele jeugdgroepen tussen 2009 en 2014. Dat betekent een daling van maar liefst twee derde deel. Toch kan dit niet een-op-een vertaald worden naar een daling van de problemen met crimineel gedrag met ongeveer een vijfde deel. Inzichten uit diverse onderzoeken laten zien dat groeps grenzen diffuus zijn (onder anderen De Jong, 2007; Van Burik e.a., 2013; Weijers & Van Drie, 2014). Het shortlistinstrument geeft een overzicht van de op straat zichtbare groepen, en de afname van het aantal groepen duidt daarom met name op een afname van zichtbare problematiek op straat van deze jeugdgroepen. Een afname van overlast op straat wordt daarom door de daling zeker geïndiceerd (zie ook Van Burik e.a., 2013). Volgens de *Monitor Jeugdcriminaliteit 2015* (WODC) neemt het aantal jongeren (12-24 jaar) dat vanwege delictgedrag met politie en justitie te maken krijgt tussen 2007-2013 (soms flink) af, hoewel deze daling onder 18-24-jarige strafrechtelijke daders lijkt af te vlakken. Als beide ontwikkelingen met elkaar in verband staan

(dat weten we niet), dan ligt de vraag hoe het komt dat jongens¹ uit zo'n groep stoppen met delicten plegen, voor de hand.

De vraag waardoor jongens uit deze groepen op een gegeven moment stoppen, heeft onderzoekers al enige tijd beziggehouden. VanMontfoort is in samenwerking met Bureau Alpha, in 2013 gestart met een verkennend onderzoek waarin deze vraag centraal stond. Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Politie & Wetenschap. De volgende twee onderzoeksvragen staan centraal:²

- 1 Welke factoren en omstandigheden zijn belangrijk voor het ontwikkelen en beëindigen van een criminele carrière bij jongeren die deel uitmaken van een criminele jeugdgroep?
- 2 Wat is hierbij de rol van politieoptreden en op welke momenten en op welke wijze maakt politieoptreden het verschil in de gedragskeuzen van leden van jeugdgroepen?

In deze rapportage worden antwoorden op de onderzoeksvragen beschreven geheel vanuit het perspectief van dertien jongens en mannen die uitgebreid vertellen over zowel hun criminele carrière als over hun stopproces.

1 We gebruiken in deze rapportage de termen 'jongens', 'jongeren' en 'respondenten' door elkaar. De respondenten waren ten tijde van deelname aan de criminele jeugdgroep tussen 12 en 30 jaar.

2 In de loop van het onderzoek zijn de vragen bijgesteld (zie bijlage 2 en 3).

Onderzoeksverantwoording en beschrijving onderzoeksgroep

We leggen in paragraaf 2.1 uit hoe we in dit onderzoek te werk zijn gegaan. Vervolgens lichten we toe hoe we de jongeren³ hebben gevonden, welke selectiecriteria zijn gehanteerd en welke rol de tussenpersonen speelden in weging van deze criteria. De interviewstrategie en definitie van *desistance* wordt uitgebreid behandeld.

Daarna gaan we in op de invloed van deze selectie op de representativiteit van de onderzoeksgroep (§2.2). Dit is belangrijk om aan het eind te kunnen bepalen wat de reikwijdte is van conclusies die aan de beschrijving in dit onderzoeksrapport kunnen worden verbonden. Bij het inschatten van mogelijke selectie-effecten besteden we ook aandacht aan de rol van de motivatie van jongens om deel te nemen aan dit onderzoek. Tot slot beschrijven we de gehanteerde definitie van *desistance* (stoppen met criminaliteit).

2.1 Onderzoeksverantwoording

2.1.1 Ontwikkeling itemlist en selectiecriteria

Op basis van het onderzoeksplan is in de startfase een concept-itemlist uitgewerkt. Deze is vervolgens besproken met enkele experts op het vlak van problematische jeugdgroepen en aangescherpt op basis van hun input. De itemlist is opgenomen in bijlage 1 en was voor de interviewer richtinggevend op de volgende wijze:

- 1 fungeren als aangrijpingspunt voor de interviewer om te vragen naar aanvullingen en verdieping op de onderscheiden thema's;
- 2 bewaken dat de onderscheiden thema's waar mogelijk alle aan bod kwamen.

³ De gebruikte initialen van de jongens zijn vanzelfsprekend fictief.

Selectiecriteria

Het belangrijkste bij de selectie van jongeren was het lidmaatschap van een criminele jeugdgroep in het verleden en het feit dat ze nu *desisters* zijn; ze zijn dus gestopt met criminele activiteiten. Bij het eerste zijn we uitgegaan van de criminele jeugdgroepen zoals deze door de politie worden gedefinieerd (volgens de shortlistmethodiek van Beke). Alle dertien respondenten maakten van zo'n groep deel uit: van acht is de naam van de groep bevestigd, terwijl van vijf jongens uit contextinformatie is afgeleid dat ze vrijwel zeker van een geshortliste groep deel uitmaakten.

Om zo zeker mogelijk te zijn dat ze daadwerkelijk met criminele activiteiten gestopt zijn, hebben we alleen jongens benaderd van wie tussenpersonen gegrond de *desistance*-status bevestigen.⁴ Die tussenpersonen (zie verderop) kennen de jongere al lange tijd (meest vele jaren) van nabij. Als uit de herhaalde telefonische contacten met deze tussenpersonen enige twijfel hierover naar voren kwam, is direct gestopt met het proberen te benaderen van de betreffende jongen. Op deze wijze zijn diverse jongens voortijdig in het zoekproces alsnog afgevallen.

Deze en andere selectiecriteria zijn voorafgaand aan het onderzoek als volgt geformuleerd:

- De jongere moet minimaal een half jaar actief deel hebben uitgemaakt van een criminele jeugdgroep.
- De crimineel actieve periode binnen de criminele jeugdgroep dateert van maximaal vijf jaar geleden.
- De jongere is minimaal drie maanden geleden gestopt (NB: in de praktijk vaak (veel) langer, zie verderop) met het plegen van delicten en laat zich sindsdien niet meer in met criminele activiteiten van deze groep.
- De jongere is bereid om open over zijn periode in de groep en het verlaten van de groep te vertellen.
- De jongere weet veel te vertellen over de groep doordat hij een centrale positie innam in de groep ofwel doordat hij langere tijd lid is geweest van de groep.

4 Eén respondent (zelfmelder) vormt hierop een uitzondering. Er was geen contact met een tussenpersoon. Weging op basis van het interview laat zien dat bij hem duidelijk sprake is van stoppen.

Zoals gezegd is toetsing van de criteria uitgevoerd op basis van:

- 1 de kennis en inschatting van de contactpersoon die ons in contact bracht met de jongere;
- 2 een check bij de jongere zelf voorafgaand aan het gesprek;
- 3 een beoordeling van de geloofwaardigheid van het verhaal van de jongens zelf over beëindiging van de criminele carrière.

Aan alle criteria kon over het algemeen ruim worden voldaan. We zien bij de jongens (op één uitzondering na) geen overdreven stoerdoenerij in hun verhalen terug. Verder zien we in de interviews ook geen duidelijke inconsistenties (wederom op één uitzondering na) terug. Daarnaast hebben de jongens volledig vrijwillig deelgenomen (er is bewust geen enkele druk door tussenpersonen uitgeoefend) en hebben ze weinig belang bij het fabriceren of vormen van feiten. Ook tijdens het interview heeft de betreffende onderzoeker het steeds gerespecteerd als een jongen over bepaalde onderwerpen liever niet (diepgaand) wilde spreken.

De periode dat respondenten crimineel actief waren in de groep is gemiddeld ongeveer 6 jaar⁵ (veel langer dus dan de vooraf gestelde ondergrens van 6 maanden) en loopt voor de jongeren uiteen van een half jaar tot 11 jaar. In vrijwel alle gevallen is de verklaring van respondenten dat ze vanaf een bepaald moment geen delicten meer hebben gepleegd ingeschat als geloofwaardig. Hierbij dient wel te worden aangetekend dat enkele jongens in het interview meer of minder duidelijke voorbehouden maken ten aanzien van hetgeen als 'strafbaar' wordt gezien. Als een van de jongens spreekt over 'drugs afpakken van dealers' of 'kieren verkopen' is bijvoorbeeld niet duidelijk of het om strafbaar gedrag gaat. In hoofdstuk 5 wordt uitgebreider ingegaan op deze kwestie.

Er kon in één geval niet worden voldaan aan het criterium ten aanzien van een voldoende recente criminele periode: 1 respondent is al 11 jaar geleden gestopt. Hij maakte dus langer dan 5 jaar geleden deel uit van een criminele jeugdgroep. Deze casus is wel opgenomen, omdat het onderzoeksverslag geen negatieve gevolgen van mogelijke herinneringseffecten laat zien.

5 Eén respondent wijkt duidelijk af van de rest: hij geeft aan weliswaar lange tijd deel uitgemaakt te hebben van de groep, maar slechts zeer kort zelf crimineel actief te zijn geweest.

2.1.2 De uitgebreide zoektocht naar desisters

Dat de zoektocht naar kandidaten voor dit onderzoek lastig zou zijn, was voorzien. Ook de geraadpleegde experts waarschuwden hier nadrukkelijk voor. Tijdens de eerste fase van het onderzoek bleek het vooral ook veel tijd te vergen om te komen tot het punt dat de vraag tot deelname aan een potentiële respondent werd voorgelegd. Onderzoekers moesten soms met veel nieuwe contactpersonen in gesprek, om uit te komen bij de professional die de jongere persoonlijk kon benaderen. Soms moest ook gewacht worden op een juist moment om de vraag voor te kunnen leggen. In enkele gevallen waren een paar telefoontjes voldoende om een geschikte kandidaat bereid te vinden deel te nemen. Het merendeel van de dertien respondenten werd bereikt na maanden van doorverwijzingen en onderling overleg. In totaal is gedurende ongeveer een half jaar gezocht naar potentiële kandidaten. Na dit half jaar bleken enkele uitgezette lijnen die aanvankelijk dood leken te lopen, toch tot succes te leiden waardoor de periode van dataverzameling in totaal circa 9 maanden in beslag heeft genomen.⁶

Om jongeren te bereiken die in een criminele jeugdgroep zaten en gestopt zijn met het plegen van delicten, zijn naar schatting zeker 30 benaderingslijnen gevolgd, waarbij zo'n 60 contactpersonen actief meedachten over potentiële kandidaten. Eerst is een beroep gedaan op de professionals die als contactpersoon fungeerden in het onderzoek naar criminele jeugdgroepen dat aan onderhavig onderzoek voorafging (Van Burik e.a., 2013).⁷ Uiteindelijk werden drie van de dertien respondenten bereikt via dit netwerk van contactpersonen betreffende tien criminele jeugdgroepen.⁸ De zoektocht die volgde, leidde uiteindelijk via het netwerk van de onderzoekers tot de rest van de in totaal dertien respondenten.⁹ Bij de kanalen die naar de jongeren leidden waren tussenpersonen betrokken van een middelbare en hogeschool (Avans Hogeschool), het jongerenwerk, veiligheidshuizen, Bureau Jeugdzorg (BJZ), gemeenten, nazorgprojecten, GGZ en natuurlijk politie.

6 In deze periode is de voorfase van plannen en uitvoeren van proefinterviews niet opgenomen: circa 2 maanden.

7 In betreffend onderzoek (de evaluatie van de aanpak van criminele jeugdgroepen, uitgevoerd in opdracht van het ministerie van Justitie) werden deze contactpersonen ingezet in het verdiepingsonderzoek gericht op een analyse van tien criminele jeugdgroepen. Deze contactpersonen kenden de groep (en veelal ook de jongeren) van nabij.

8 Parallel is (beperkt) via enkele oproepen middels digitale media (onder meer een LinkedIn-groep) gezocht naar kandidaten. Dit leverde weinig op.

9 Er zit een dubbeling in, omdat het één keer voorkwam dat twee benaderingswijzen naar dezelfde respondent leidden.

Op basis van de terugkoppeling die we kregen, schatten we dat circa 25 jongens (door een tussenpersoon) zijn gevraagd of ze bereid waren deel te nemen, nadat was nagegaan of ze aan de selectiecriteria voldeden. Dit getal is een schatting, omdat we niet exact weten hoeveel jongeren door onze tussenpersonen persoonlijk zijn gepolst (of gevraagd) of ze wilden deelnemen. Dit is, waarschijnlijk door de vele tussenschakels, niet altijd aan de onderzoekers teruggekoppeld. Voor zover we kunnen nagaan is er sprake van een non-respons van circa 50%. In slechts drie gevallen zijn jongeren alsnog afgehaakt nadat ze contact hadden gehad met een van de onderzoekers of al een afspraak hadden gemaakt. De redenen waarom jongeren niet mee wilden werken zijn niet geheel duidelijk. Enkelen hadden er gewoon geen zin in. Ook is genoemd dat ze niet meer wilden worden herinnerd aan het criminele verleden en dat ze niets meer met de politie te maken wilden hebben.

De jongens die wel meewerkten aan het onderzoek vonden het veelal prettig hun verhaal open, eerlijk en uitgebreid te kunnen vertellen. Een aantal gaf aan dat ze blij waren met de cadeaubon van €25. Voor sommigen was deze beloning zelfs een belangrijke factor bij hun beslissing om mee te doen, voor anderen was het geen prikkel tot deelname.

2.1.3 Interviewstrategie

In de beginfase van het onderzoek is uitgebreid overwogen en zorgvuldig bepaald op welke wijze de interviews uitgevoerd dienden te worden om te zorgen voor bruikbare onderzoeksgegevens. Een uitgebreide beschrijving van de gevolgde strategie is opgenomen in bijlage 3. Hier gaan we alleen in op de rol van de eerste twee proefinterviews met desister L.

Proefinterviews

De proefinterviews met L. zijn gebruikt om feedback te krijgen over de effectiefste wijze van interviewen. L. was hiervoor bij uitstek geschikt omdat hij door zijn opleidingsniveau goed in staat bleek om vanuit een reflectieve houding feedback te geven aan de interviewers over benadering en interviewattitude. Op basis van dit proefinterview is bepaald dat het verhaal van de jongens zelf leidend dient te zijn, hetgeen geleid heeft tot interviews die zijn gehouden in gespreksvorm. De belangrijkste feedback in de proefinterviews was dat

gewaakt diende te worden voor een te afstandelijke, geprotocolleerde wijze van vragen stellen.

Interviews in gespreksvorm vanuit een open en geïnteresseerde houding

Inzichten over deze gewenste attitude zijn vervolgens toegepast in de interviews met alle respondenten. De onderzoekers hebben de gesprekken met de jongeren zo veel mogelijk gehouden vanuit een oprechte interesse in het verhaal van de respondenten. Deze aanpak bleek goed te werken. Door deze opstelling openden de respondenten zich en vertelden ze (soms na enige aarzeling) ook uitgebreid en open over zaken die ze in hun criminele carrière en er na moeilijk vonden en hun gevoel daarbij. De jongens kregen ruim de gelegenheid om te bepalen over welke onderwerpen ze wilden uitweiden.

De manier van interviewen maakte het niet altijd mogelijk het gespreksonderwerp om te buigen naar niet-ingevulde items uit de itemlist. Het is de ervaring van de interviewers dat als een overgang in het gesprek naar een ander onderwerp werd geforceerd of een van tevoren bedachte en geformuleerde vraag werd gesteld, dat ertoe leidde dat de respondent zich direct sloot. Hij werd dan stiller, nam een afwachtende houding aan of gaf een kort antwoord op de gestelde vraag.

We hebben in de interviews gezien dat de jongens allen duidelijk een veilige setting en betrouwbare gesprekspartner nodig hadden met voldoende ruimte om hun verhaal te vertellen. Vanuit een geïnteresseerde houding werden sommige onderwerpen verdiepend besproken, terwijl andere slechts oppervlakkig besproken werden. Het leidde er ook toe dat de gesprekken veelal meer tijd in beslag namen dan voorzien (gesprekken van circa twee uur waren eerder regel dan uitzondering). De meeste respondenten bleken veel te willen vertellen en ook over een grote hoeveelheid relevante informatie te beschikken. In twee gevallen is een nieuwe afspraak gemaakt om in een tweede interview het gesprek te vervolgen.

Opbrengst van interviews: veel over respondent, minder over groepsleden

De onderwerpen op de uitgebreide itemlist zijn voldoende aan bod gekomen in de interviews. Hierbij is één kanttekening te maken. In het algemeen hebben de interviews relatief veel informatie opgeleverd over het proces van de jongens zelf

om te stoppen met delicten. Vooraf was verwacht dat er meer informatie naar voren zou komen over de andere groepsleden. Respondenten bleken echter selectief in het geven van informatie over anderen. Dat had deels te maken met de code: 'Over andere jongens praat je niet.' Sommige jongens gaven verder ook aan weinig anderen te kennen die ook gestopt zijn.

Op basis van de ervaringen met de gevolgde interviewstrategie zijn in bijlage 3 enkele aanbevelingen opgenomen gericht op de tweede onderzoeksvraag (zie ook hoofdstuk 1).

2.1.4 Definitie van *desistance* (stoppen)

Het belangrijkste criterium waarop de jongens zijn geselecteerd is het feit dat ze gestopt zijn met het plegen van delicten. Alleen dan is sprake van *desistance* en dit onderzoek richt zich op *desisters*. Is het gelukt om dertien jongens te vinden die daadwerkelijk definitief zijn gestopt met het plegen van delicten? Het antwoord hierop is niet met 100% zekerheid te geven, omdat we niet in politie of justitie registratiesystemen hebben nagegaan of respondenten niet meer met politie en justitie in aanraking zijn gekomen na een bepaald moment. We beschrijven kort de manier waarop we hebben bepaald in hoeverre de jongens in de onderzoeksgroep aan dit criterium voldoen.

Definitie en bepaling van desistance

Een *desister* is iemand die na een criminele carrière bewust de keuze maakt om te stoppen met het plegen van delicten. Het is gebruikelijk om te bepalen of sprake is van *desistance* aan de hand van de periode dat een jongere geen antecedenten meer achter zijn naam heeft staan. Registratiegegevens van politie en justitie zijn veelgebruikte bronnen om dit te bepalen. Een minimale delictvrije periode van 2 of 3 jaar, dus 2 tot 3 jaar afwezigheid in deze systemen, wordt dan meestal aangehouden in onderzoek (Weijers & Van Drie, 2014). Iemand die al drie jaar niet meer is veroordeeld is geloofwaardig als *desister*, is de aanname. Onderzoekers erkennen vrijwel zonder uitzondering dat het zeer lastig is om op deze wijze betrouwbaar te kunnen bepalen wanneer iemand écht is gestopt. Het gebruiken van justitie documentatie als belangrijkste criterium hiervoor is daarbij, gezien de lage pakkans, bepaald niet sluitend.

Om een zo betrouwbaar mogelijk zicht te kunnen krijgen op de actuele

desistance-status van jongens in onze onderzoeksgroep kozen we daarom een andere insteek. We hebben geen politie- en justitiegegevens van de jongens opgevraagd. We gaan ervan uit dat sleutelfiguren die jarenlang een jongere van zeer nabij hebben meegemaakt een betere inschatting kunnen maken. We baseren ons daarom op de combinatie van de kennis en inschatting van deze contactpersoon die de jongere van dichtbij kent en een beoordeling van de geloofwaardigheid van het verhaal van de jongens zelf over beëindiging van de criminele carrière. Dit kunnen we doen omdat in de interviews is gebleken dat de respondenten over het algemeen vrij uitgebreid vertelden over gepleegde delicten en, belangrijker nog, zich doorgaans open opstelden in de interviews.

De helft van de contactpersonen die de jongere bij ons hebben geïntroduceerd heeft een goed zicht op de status van de criminele carrière, omdat ze langdurig persoonlijk contact met de jongeren hebben gehad en gehouden (n=7). In vijf casussen had de contactpersoon hier beperkt tot vrij goed zicht op en in één casus (zelfmelder) was er geen tussenpersoon.

Verder hebben we op basis van het verhaal van de jongens in de interviews bepaald in hoeverre daadwerkelijk aan dit criterium is voldaan. Deze werkwijze betekent dat we bij enkele jongens een zeker risico voor lief nemen dat ze niet gestopt zijn met criminele activiteiten. De onderzoekers hebben elkaar hierop kritisch bevraagd en we hebben op basis van de interviews gezamenlijk een inschatting gemaakt van de desistance-status van de geïnterviewde jongeren. De onderzoekers maken bij 6 respondenten de inschatting dat het verhaal van de jongere 90 tot 100% geloofwaardig is en dat er sprake is van daadwerkelijk stoppen met alle crimineel gedrag. In de overige zeven casussen zijn er in meest beperkte mate twijfels hierover. Van zes van deze zeven gevallen is de interviewer er vrij zeker van dat het crimineel gedrag op z'n minst flink is gereduceerd. Van slechts één respondent staat de geloofwaardigheid enigszins ter discussie vanwege enkele inconsistenties in zijn verhaal. Van deze respondent is de desistance-status niet duidelijk.¹⁰

10 De bevindingen bij deze respondent zijn daarom ook maar erg beperkt meegewogen/-genomen in de analyse.

2.2 Beschrijving kenmerken onderzoeksgroep

2.2.1 Enkele kenmerken

- De leeftijd van de geïnterviewden ligt tussen 17 en 30 jaar.
- Twee jongeren zijn 17 jaar.
- Bij 7 jongeren ligt de leeftijd tussen 20 en 25 jaar.
- De overige 4 jongeren zijn respectievelijk 26 (n=2), 27 en 30 jaar.

Wat betreft etnische herkomst ziet de onderzoeksgroep er als volgt uit:

- Ongeveer de helft (n=6) van de jongens is van Marokkaanse afkomst.
- Twee jongeren zijn autochtone Nederlanders.
- Twee jongeren zijn half-Surinaams en half-Nederlands.
- Eén jongen is van Antilliaanse afkomst.
- Eén jongen is half-Aziatisch en half-Nederlands.
- Eén Nederlandse jongen is geadopteerd (Zuid-Amerikaanse komaf).

De jongens waren actief in het noorden (n=4); midden/westen (n=7) en zuiden (n=2) van het land. De meeste jongens opereerden in een stedelijke omgeving: vijf jongens waren actief in groepen in een G4-stad¹¹ en vier jongens in een G31-stad. Verder waren groepen van vier jongens te vinden in een kleinere stad en twee jongens pleegden delicten in kleinere dorpen.¹²

De huidige woonsituatie van de jongeren ziet er als volgt uit:

- Zeven van de dertien jongeren wonen nog thuis bij één of beide ouders.
- Vijf van de dertien jongeren wonen samen met hun vriendin; bij een van hen wonen ook kinderen (van de jongere zelf én van de jongere en zijn vriendin).
- Eén jongere heeft tijdelijke huisvesting via het maatschappelijk werk.

De meeste jongeren hebben al langere tijd een vaste relatie. Dat geldt voor tien van de dertien. Van zeven jongeren is de duur van de relatie met hun vriendin bekend. Deze ligt tussen 2 en 6 jaar.

11 Drie van de vier G4-steden zijn vertegenwoordigd.

12 Omdat twee jongens op twee verschillende plekken in een jeugdgroep actief waren, telt het totaal op tot meer dan 13.

Van de in totaal dertien respondenten zijn er zeven werkloos. Twee van hen doen wel vrijwilligerswerk. Van de overige vijf jongeren hebben er twee een betaalde baan en volgen er drie een opleiding (onder wie één jongere die ook tijdelijk betaald werk doet).

2.2.2 Positie in de groep

Het is lastig om de positie van onze respondenten in de groep precies te schetsen. Het feit dat van hiërarchie niet of nauwelijks sprake was en wel van verschillende kernen of schillen die in vrijwel alle groepen bestaan, maakt dit moeilijk te verwoorden. Wel hebben de meeste jongens informatie gegeven over de mate waarin ze zelf crimineel actief waren in vergelijking met hun vrienden en anderen in de groep. Ook hebben ze uitspraken gedaan waaruit kan worden afgeleid of ze een voortrekkersrol vervulden of juist niet. We zien dat ook op dit vlak de groep divers is samengesteld. We definiëren de leider van een groep als degene tegen wie het meest wordt opgekeken door anderen, degene die met veel anderen in de groep een goede relatie heeft of degene die gedurende een periode het bepalendst is in een groep. We zien dan dat in de onderzoeksgroep zowel enkele leidende figuren zijn vertegenwoordigd als jongens die meer aan de rand van hun vriendengroep verkeerden.

Naast enkele jongens van wie dit wat minder duidelijk is, zijn L., K. en I. te beschouwen als een leider in de eigen groep. L. zegt hierover:

‘Zeg maar in een groep heb je altijd bepaalde mensen. Je hebt jongens die gewoon dingen doen, zeg maar zonder klakkeloos na te denken doen ze gewoon dingen. En je hebt de mensen die zeggen: “Moet je doen en ik ga met je mee.” En je hebt de mensen die zeggen: “Moet je doen”, en die gaan niet mee. En ik ben die persoon die zegt: “Weet je wat, dat gaan we doen, ik ga mee”, en ik hou de touwtjes in handen. Ik heb altijd een bepaalde [...] ze noemen het dan op school noemen ze dat leiderschapskwaliteit. Ik heb zoiets van: ik heb graag de controle en als ik, zeg maar, beslis dat het zo gaat en jullie gaan met me mee en jullie doen het zoals ik het wil, dan komen we weer thuis en dan is het goed.’

2.2.3 Kenmerken van de jeugdgroep

Het belangrijkste kenmerk van de jongeren in de onderzoeksgroep is dat ze daadwerkelijk deel uitmaakten van een criminele jeugdgroep (en dat ze deels nog steeds met de jongens uit de groep omgaan, zie verderop). Dit geldt voor alle dertien jongeren: ze hebben samen met enkele of meerdere leden van de groep waarmee ze optrokken delicten gepleegd in het verleden. Het gaat hierbij om een groep met de volgende omvang:¹³

- Vijf jongeren noemen een groeps grootte van zeven tot tien personen.
- Vier jongeren noemen een groeps grootte van circa 20 personen
- Eén jongere noemt een groeps grootte van 40 tot 50 personen.
- De overige drie jongeren hebben hierover geen uitspraken gedaan.

Op het feit dat de jongens zelf vaak anders aankijken tegen de benaming ‘groep’ en ‘criminele jeugdgroep’ dan politiemensen en andere professionals gaan we in het volgende hoofdstuk nader in.

Van acht jongens is door tussenpersonen bevestigd van welke geshortliste criminele jeugdgroep ze deel uitmaakten in het verleden. Van twee jongens is op basis van informatie die ze zelf gaven over plek, periode en criminele activiteiten in combinatie met kennis van de onderzoekers/tussenpersonen over geshortliste groepen vastgesteld dat ‘hun’ groep als zodanig moet zijn geshortlist, terwijl het van drie jongens aannemelijk is dat ze door de politie werden geclassificeerd als ‘overlastgevende groep’ (de aard van hun eigen activiteiten was crimineel van aard).¹⁴ De peildata waarop de groepen van de jongens werden geshortlist zijn gespreid en liggen tussen 2003 en 2013.¹⁵

- Acht van de dertien jongeren geven aan dat ze al begonnen met rondhangen en/of kattenkwaad uithalen samen met andere jongens toen ze in de bovenbouw van de basisschool zaten.¹⁶
- Twee jongeren begonnen hier pas mee toen ze 15 of 16 jaar oud waren.

13 Bij jongeren die deel hebben genomen aan meer dan één groep is alleen gekeken naar de omvang van de eerste groep. Bij kerngroepen van drie personen zijn ook de omringende jongeren meegeteld.

14 Periodiek tellen agenten in alle tien regionale eenheden van de politie de aantallen problematische jeugdgroepen volgens de shortlistmethodiek, ontwikkeld door Beke. Dit wordt ook wel ‘shortlisten’ genoemd.

15 Het is bekend dat criminele jeugdgroepen soms jarenlang voor problemen zorgen, waarbij de samenstelling soms sterk kan wijzigen, naamgeving verandert (bijvoorbeeld als de groep een andere vaste locatie kiest) of groepen splitsen of samengaan.

16 Van één jongen weten we dat hij hier al in de onderbouw van de basisschool (6 jaar) mee begon.

- Van de overige drie jongeren is niet bekend wanneer ze deel uit gingen maken van een jeugdgroep.

2.2.4 Leeftijd eerste delict en eerste aanhouding

- Vier van de dertien jongeren begonnen al voordat ze 12 jaar oud waren met het plegen van delicten. Een van hen was pas 6 jaar toen hij al winkeldiefstallen pleegde. De anderen waren 9 of 11 jaar toen ze begonnen met snoep stelen, stenen door een autoruit gooien, bierkratjes stelen uit tuinen en dergelijke.
- Drie jongeren waren 12 of 13 jaar oud toen ze hun eerste delicten pleegden, onder andere woninginbraak en brommerdiefstal.
- Vijf jongeren zijn toen ze 14 of 15 jaar waren gestart met het plegen van delicten.
- De laatste jongen begon pas toen hij 18 was met het plegen van delicten. Hij pleegde twee woninginbraken, werd in datzelfde jaar nog gepakt en is daarna weer gestopt met het plegen van delicten.

Van elf van de dertien jongeren is bekend hoe lang het duurde voordat ze de eerste keer werden aangehouden voor de door hen gepleegde delicten.

- Drie jongeren werden nog in hetzelfde jaar aangehouden.
- Drie jongeren werden één of twee jaar na de start van hun delictgedrag aangehouden.
- Drie jongeren werden pas na drie of vier jaar voor het eerst aangehouden.
- Twee jongeren werden, naar eigen zeggen, pas na meer dan vier jaar aangehouden. Een van hen begon met 14 jaar aan zijn criminele carrière en is na misschien wel 100 inbraken en meerdere overvallen na 5 jaar voor het eerst opgepakt. De andere jongere was 6 jaar toen hij zijn eerste delict pleegde. Hij pleegde vaak en veel verschillende delicten (winkeldiefstal, inbraak, berovingen en dealen van soft- en harddrugs). Hij werd slechts eenmaal aangehouden: na negen jaar voor een winkeldiefstal.

2.2.5 Aard van de criminaliteit

Een meerderheid van de jongeren (negen van de dertien) maakte zich naar eigen zeggen schuldig aan een breed scala aan delicten, zoals winkeldiefstal,

inbraak, drugshandel (softdrugs en harddrugs) voertuigdiefstal, wapenhandel en straatroof. Bij vier jongeren was het type delicten beperkt. Eén jongere heeft ‘slechts’ twee inbraken gepleegd. Een andere jongere pleegde vanaf de start van zijn criminele carrière veel inbraken (soms drie op één dag) en later kwam daar het dealen van harddrugs bij. Weer een andere jongere beperkte zich tot het dealen van soft- en harddrugs en geweldpleging (ook huiselijk geweld).

Meer dan de helft (acht van de dertien) maakten zich ook aan geweldsdelicten schuldig; bij vier van hen ging het daarbij voornamelijk om geweld binnen het drugsmilieu.

In het algemeen valt op dat het dealen van soft- en/of harddrugs het meest genoemd is door de jongeren. Dit werd door negen van de dertien jongeren expliciet genoemd. Het lijkt een delict dat weliswaar een hectisch leven met zich meebrengt, maar volgens sommige jongeren een lage pakkans heeft en goed verdient. Zoals een van de jongeren het uitdrukte: ‘Vakken vullen levert maar €3,50 per uur op en ik verdiende een paar honderd euro per dag.’ Verschillende jongeren geven ook aan dat dealen minder erg is, minder maatschappelijke schade veroorzaakt: ‘Je valt niemand lastig en mensen komen zelf naar jou toe.’ Een andere jongere beschrijft dat wat hij als drugsdealer in zijn puberteit deed niks anders is dan wat andere werkende mensen doen. ‘Je gaat in een discotheek netwerken, zoals jullie op bedrijfsfeestjes gaan netwerken. Omdat het niet legaal is, heb je “criminelen”, anders heb je “zakenmannen”. Het is niks anders, *exactly the same*.’ Het vraagt wel een zekere handigheid. Zo gaf een van de jongeren aan dat hij toentertijd graag in de drugshandel had gewild, maar dat het hem niet goed lukte.

2.2.6 Celstraf

De ervaringen met celstraf zijn bij de jongens zeer uiteenlopend. Hierna volgt een overzicht van de totale celstraf waar de jongens mee te maken hebben gehad:

- geen celstraf (n=1);
- enkele dagen tot een week (n=2);
- enkele weken tot een maand (n=2);
- enkele maanden tot zes maanden (n=3);
- tussen zes maanden en twee jaar (n=2);
- vier jaar (n=1);
- zes jaar (n=1);
- zeven jaar (n=1).

We zien een grote spreiding in de ervaring met celstraf. Slechts één jongere heeft geen ervaring met celstraf, vier jongeren zaten in totaal enkele weken vast, vijf jongeren tussen de zes maanden en twee jaar en drie jongens zaten jarenlang in de cel.

2.3 Generaliseerbaarheid en de keuze voor een beschrijvende rapportage

2.3.1 Omgaan met selectie-effecten en systematische vertekening

Er zijn verschillende mogelijke selectie-effecten die kunnen zorgen voor systematische vertekening in de onderzoeksgroep. We hebben de volgende maatregelen getroffen om dat zo veel mogelijk te voorkomen:

- We hebben ervoor gezorgd dat respondenten die niks met de politie te maken willen hebben niet zijn ondervertegenwoordigd. We hebben ons gepresenteerd als 'los van de politie', veel respondenten geworven via kanalen buiten de politie om en benadrukt dat we geen informatie uit politie- of justitiedossiers hebben betrokken.
- We hebben breed gezocht: verspreid over het land, in steden en dorpen en via alle mogelijke kanalen in het veiligheidsdomein (BJZ, gemeenten, veiligheidshuizen, GGZ, nazorg enzovoort).

2.3.2 Zeer divers samengestelde groep

We zien aan de beschrijving van kenmerken hiervoor dat op veel vlakken sprake is van een zeer divers samengestelde onderzoeksgroep. We zien zowel vroege (6 jaar) als late 'starters', jongens die zich puur concentreerden op drugshandel versus pure vermogensdelinquenten en jongens met een korte criminele carrière (twee tot drie jaar) versus jongens met een criminele carrière van rond de tien jaar. Verder hebben enkele jongens die te maken hebben gekregen met levensdelicten een jarenlange gevangenisstraf gehad, terwijl andere de cel steeds slechts korte tijd van binnen zagen. Meer dan de helft van de jongens pleegde (vaak veelvuldig en soms ernstige) geweldsdelicten, terwijl er een minderheid is van gewezen lichtere criminelen. De ernst van de gepleegde delicten loopt hierbij zeer sterk uiteen van winkeldiefstallen en een enkele inbraak tot het uitvoeren van een liquidatie in het criminele milieu. Het niveau van de jongens lijkt wat hoger dan gemiddeld te zijn. Hoewel slechts vijf jon-

gens een vmbo/mbo-diploma behaalden, schatten we in dat in totaal zes jongens van bovengemiddeld intelligentieniveau zijn. Twee jongens hebben duidelijk een laag niveau, maar daarmee zijn in de onderzoeksgroep lvb-jongeren (licht verstandelijk beperkt) maar beperkt vertegenwoordigd.

2.3.3 Beschrijvende analyse: dicht bij de casussen

Dit onderzoek is verkennend en beschrijvend van aard. Er is bewust gekozen in de rapportage geen confrontatie met theorie over dit onderwerp op te nemen. Theorie heeft alleen in de keuze voor gespreksonderwerpen (constructie van de itemlist, zie §2.1.1) een rol gespeeld. Verder is een beschrijvende analyse gegeven van de dertien casussen. Om goed recht te doen aan het onderzoeksmateriaal en omwille van de beperkte onderzoeksopdracht houden we de beschrijving in deze rapportage steeds zo dicht mogelijk bij de casussen. Om zo dicht mogelijk bij de verhalen van de jongens zelf te blijven, geven we ook vaak in de beschrijving hun eigen woorden (vaak letterlijk geciteerd) in de rapportage weer. De namen en initialen van de jongens zijn daarbij vanzelfsprekend fictief en we hebben (deels ook de citaten) geanonimiseerd (of lastiger te herleiden gemaakt) door hierin detailaanpassingen door te voeren, zonder dat die de inhoudelijke strekking geweld aandoen. Verder hebben we de initialen bij opsommingen verwisseld.

2.3.4 Representativiteit

Zoals gezegd, is de onderzoeksgroep van dertien desisters uit twaalf verschillende criminele jeugdgroepen zeer divers. Omdat een helder referentiekader van de gehele populatie van ‘criminele jeugdgroepen’ ontbreekt, is het lastig te bepalen in hoeverre de spreiding van kenmerken van de dertien jongens overeenstemt met die in alle criminele jeugdgroepen. En hoewel het doel van dit onderzoek geenszins is om hiervan een representatief beeld te schetsen, kunnen we op basis van de eerdergenoemde brede spreiding van kenmerken wel verwachten dat in deze rapportage ook een breed palet wordt geschetst van de criminele carrières van zulke jongeren en van het proces om hiermee te stoppen. Wat betreft mogelijke systematische vertekeningen moeten we rekening houden met twee factoren:

- 1 De ernst van gepleegde criminele feiten lijkt in de groep van dertien desisters als geheel eerder wat zwaarder dan lichter dan gemiddeld.

- 2 Lvb-jongeren maken maar beperkt (maximaal drie) deel uit van de groep. Er zijn zes jongens van mbo-/hbo-niveau onder de dertien desisters.

2.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 3 besteden we uitgebreid aandacht aan kenmerken en het proces in de groep. Het gaat daarna over verschillende soorten groepen die kunnen worden onderscheiden en ook over de manier waarop de jongens onderdeel van de groep werden. De invloed van de groep op delictgedrag komt aan de orde.

In hoofdstuk 4 beschrijven we de start en verdere ontwikkeling van de criminele carrière van de jongens en gaan we in op hun delictpatroon. Specifiek geven we aandacht aan de rol van geweld en ook drugs komen aan de orde.

In hoofdstuk 5 wordt het proces om te komen tot stoppen met delicten plegen beschreven.

In hoofdstuk 6 beschrijven we de aanpak van politie en van partners (justitie en anderen).

In hoofdstuk 7 gaat het achtereenvolgens over de rol van alcohol en drugs, psychiatrische aandoeningen, opleiding en werkkansen, en relaties en het gezin.

In hoofdstuk 8 trekken we conclusies en hoofdstuk 9 bevat een slotbeschouwing met 20 aandachtspunten voor de toekomst.

*Dertien desisters over hun groep,
hun criminele carrière en
de keuze om te stoppen met criminaliteit*

De groep

3.1 Wat is de criminele jeugdgroep in de beleving van de leden zelf?

Benaming 'criminele jeugdgroep'

Het valt op dat de jongens vaak een ander beeld schetsen van de groep die ze om zich heen hadden in de periode dat ze crimineel actief waren dan het beeld dat politie van de criminele jeugdgroepen heeft. Ze nemen vrijwel zonder uitzondering afstand van de benamingen 'criminele jeugdgroep' en 'jeugdbende'. De *criminele jeugdgroep* is vooral een uitvinding van de politie, geeft een aantal jongeren aan. Sommige jongens (n=3) vinden zelfs dat ze helemaal geen deel uitmaken (of maakten) van een groep. Ze hadden een of twee vaste vrienden met wie ze de delicten pleegden en afhankelijk van de behoefte vroegen ze andere jongens uit een vaste kring van jongeren mee. Anderen (n=10) maakten naar eigen zeggen wel onderdeel uit van een groep van jongeren (vaak maar niet altijd een *vriendengroep*) waarmee ze in vaste of wisselende samenstelling delicten pleegden. Uit de argumentatie die de jongens geven voor hun afkeer van het begrip 'criminele jeugdgroep', blijkt dat het hier niet louter gaat om afzetten tegen de politie.

Een eerste reden van kritiek op de benaming 'criminele jeugdgroep' komt, zoals hiervoor aangegeven, voort uit het feit dat sommige jongeren vinden dat ze wel enkele vrienden hebben met wie ze delicten plegen, maar dat ze niet tot een groep behoren. Ze zien de jongens (uit de schil eromheen of uit de periferie) met wie ze op straat soms ook gaan chillen en incidenteel ook delicten plegen niet als vrienden en ze vormen dus ook geen groep met elkaar.

Verder hebben verschillende jongeren die de groep primair als vriendengroep zien expliciet hun kritiek geuit op het feit dat de politie hen als een criminele jeugdgroep labelt of dat wij (onderzoekers) over hun (vrienden)groep spraken als criminele jeugdgroep. Daarmee wordt namelijk gesuggereerd dat het plegen van delicten centraal staat binnen de groep, terwijl voor de jongeren zelf juist de vriendschap centraal staat. Dat maakt ook dat een deel van deze jongeren de vriendschap aanhoudt, terwijl ze zelf gestopt zijn met het plegen van

delicten. Dat is voor deze jongeren een logische keus. Het zijn immers hun vrienden. Voor sommigen zijn het zelfs ‘vrienden voor het leven’.

De derde reden dat de jongeren zich verzetten tegen de benaming ‘criminele jeugdgroep’ heeft te maken met het feit dat dit suggereert dat er een bepaalde organisatie zit achter het plegen van de delicten, dus dat er leiders en regels zijn voor het organiseren van de criminele activiteiten. Dat is volgens de meeste jongens niet het geval. Een enkeling verwijst hierbij naar de jeugdbendes in Amerika. De zogenaamde criminele jeugdgroepen in Nederland zijn hiermee volstrekt niet vergelijkbaar, zo geven zij aan.

Als we de criminele activiteit en positie van de jongens in de onderzoeksgroep bezien, dan zien we dat zowel prominente en crimineel actieve types als volgende/meelopende types vertegenwoordigd zijn. In beide categorieën betogen enkele jongens nadrukkelijk dat de manier waarop in Nederland door criminele jongeren in groepen wordt geopereerd volstrekt onvergelijkbaar is met de *gangs* (die ook zij heel goed kennen) uit het buitenland (met name in de Verenigde Staten).

Eén van de jongens geeft een beeld van de manier waarop de politie groepen in kaart brengt: ‘Je [de politie, red.] ziet een groep met bepaalde fenomenen, bepaalde gedragingen, bepaalde kleding, die niet begrepen wordt’ (L.). Als je een groep een naam geeft, dan begrijp je het, betoogt hij. ‘Oh ja, dat zijn die jongens met dat soort kleren. Dan is het opeens begrijpelijk.’ De politie creëert hiermee als het ware een werkelijkheid die er niet is. De crimineel actiefste jongens uit (tenminste twee) andere groepen werden volgens L. samengevoegd met de drie crimineel actiefste jongens uit zijn vriendengroep en kregen een naam naar het gebied waar ze zich ophielden. ‘Het verschil tussen aan de linkerkant van een kamer staan en in de rechterhoek van dezelfde kamer is voor leeuwen in een kooi heel groot’, licht hij toe. Hij spreekt met dedain over de anderen op de lijst die zeker geen vrienden van hem zijn en met wie ze ook geen delicten plegen. De politie beschouwde ze als één groep vertelt L. ‘Zo is mijn groepje gewoon verzonnen’, stelt hij.

3.2 Soorten groepen

Op basis van de analyse van de interviews geven we voorbeeldbeschrijvingen van de verschillende soorten groepen. De groepen waarvan kon worden vastgesteld dat ze als criminele jeugdgroep door de politie zijn geshortlist (n=8), zijn binnen alle vijf onderscheiden categorieën terug te vinden.

- 1 Groep van 20 tot 40 man. Allemaal uit dezelfde buurt. Het begint met kattenkwaad uithalen vanaf 14/15 jaar: inbreken, fietsen stelen, scooters stelen. Daarna erger, zoals overvallen. De delicten werden meestal in twee- of drietallen gepleegd. Bijna allemaal Nederlands-Marokkaanse jongeren. De leeftijd ligt tussen de 12 en 21/22 jaar. 'In de groep had je jongens die heel veel geld maakten: duizenden euro's per dag. Die jongeren staken boven de rest uit: daar moest je eindigen.' Tegen deze jongens keek de rest op.

Verder is typerend voor deze soort groep: 'De groep was niet hecht: iedereen had mal aan elkaar. Er was veel haat tegenover elkaar: boze ogen. Ik had geen goede vriend in de groep. Er speelde veel wantrouwen in de groep. Wat ons tot een groep maakte is dat we allemaal slechte dingen deden [...] De politie had ook veel informatie. Daar liep ik tegen aan, maar we wisten nooit wie had gepraat. Daarom had ook iedereen een hekel aan elkaar. Niemand vertrouwde elkaar; veel wantrouwen [...] Misschien vertrouwen in één of twee personen tot op zekere hoogte. We kwamen ook niet bij elkaar thuis [...] Er is geen vriendschap in de groep.'

- 2 De groep vindt elkaar vindt op basis van gelijkgestemdheid. De jongens zijn gebonden aan elkaar op basis van de manier waarop ze in het leven staan, ze hebben veel dezelfde dingen meegemaakt, komen uit dezelfde buurt. 'Je komt er niet bij, je bent er gewoon opgegroeid, jongeren vangen zichzelf op door samen op straat te hangen, het gaat automatisch. Vroeger hebben ze alle Marokkanen bij elkaar gezet in [...], daardoor wonen we allemaal bij elkaar.' Op straat ontmoeten de jongens elkaar. 'Ze komen daar samen in hun vrije tijd, jongeren die zich nergens thuis voelen, niet in buurthuizen en niet in cafés. We voelen ons allemaal aangetrokken tot elkaar, we denken op dezelfde manier, we lopen tegen dezelfde problemen met school en werk. Je blijft ook allemaal in een put zitten, dus je komt er ook niet uit.'

Ze zijn vrienden van elkaar en blijven dat ook als een jongere gestopt is met het plegen van delicten. Een groot deel van de jongens pleegt delicten, 'van het een komt het ander', en is constant aan het blowen. De delicten worden gepleegd in kleine groepjes, met elkaar maar ook wel met mensen van buiten. Er is geen harde kern en er zijn geen regels of leiders volgens de jongeren. Soms wel een bepaalde hiërarchie op basis van het type delict dat jongeren plegen: drugshandel staat bijvoorbeeld in hoger aanzien dan inbreken.

- 3 Drie jongens die elkaar volledig vertrouwen, hebben al vanaf de basisschool een hechte vriendschap. Ze vormen een kerngroep. Daar hangt een aantal jongeren omheen, enkelen daarvan zijn min of meer te vertrouwen, maar de

meeste horen er eigenlijk niet echt bij. De geïnterviewde jongeren spreken met dedain over deze jongeren. Ze vinden dan ook dat ze gezamenlijk niet als (criminele) groep beschouwd kunnen worden. De jongens uit de kern-groep plegen de delicten meestal samen. De incidentele inzet van andere leden van de ‘groep’ bij criminele activiteiten lijkt gebaseerd op pragmatische keuzen (‘als er eentje van ons ziek is of geen zin heeft en je wil inbreken, dan bel je iemand anders’).

‘Wij begonnen met alles, wij wilden het zelf doen, wij waren elke dag met z’n tweeën, we begonnen ons te vervelen, we begonnen te stelen, toen namen we ook andere mensen erbij. Puntje bij paaltje begonnen we alle twee drugs te verhandelen, die jongen zelf en ikzelf. Ik vroeg geen anderen, hij wel. Ik hou er niet van andere mensen voor mij te laten lopen, ik doe het liever zelf. Als ik echt geen tijd heb vraag ik het wel, maar liever niet. Maar mijn vriend liet anderen voor zich lopen.’

- 4 Jongens die al op de basisschool met elkaar bevriend raken en beginnen met ‘hangen en samen kloten’. Het is een proces waarbij ze geleidelijk afglijden, aldus B: ‘[...] gingen we gewoon allemaal gekke dingen doen, [op] daken klimmen en zo, gewoon mensen uitschelden, gewoon stelen bij de winkels, daar begon het mee. Steeds meer en meer proberen mee te krijgen. Tuurlijk je wilt wel stoer doen hè. Het was sowieso nooit een vaste bedoeling geweest om met een groep de criminaliteit in te gaan. Het was gewoon een groep vrienden. Volgens mij ga je gewoon met de mensen om wat jou trekt weet je wel. Als je een voetballer bent zijn de meeste van je matties ook voetballer weet je. In de loop der tijd vallen er jongens af en komen er nieuwe bij.’ B. schetst ook een beeld van een groep die als vanzelf groeit: ‘Sommigen kende ik van vroeger, sommigen leer je kennen op school en zo [...] Je komt gewoon mensen tegen, connecties worden gewoon meer. Zo gaat het gewoon een beetje.’
- 5 Jongeren die op het voortgezet onderwijs aansluiting zoeken bij jongeren die spijbelen en blowen. Ze hebben vaak te maken met tegenslagen of problemen die al langere tijd bestaan. ‘Toen in die tijd bestond de groep wel uit 20 man. Dan trek je bij het chillen op met 3 of 4 ervan.’ De kern van echte goede vrienden bestond uit zo’n tien tot dertien personen. Enkelen zijn later weggevallen door irritaties onderling. Toen deze jongere 13 of 14 jaar was begon hij veel te blowen, dat werd beïnvloed door een groep van 8 tot 10 deels oudere jongens die allemaal aan het blowen waren. ‘Je bent buiten om samen te smoken, dat is echt wat je samenbrengt. Het is ontspanning. Maar het is niet zo dat je door het smoken er gemakkelijker toe komt om delicten

te gaan plegen.’ Het plegen van vermogensdelicten begon in de brugklas. Hij wilde ‘zo snel mogelijk een spel kunnen kopen’ en als hij dan langs de etalage liep, dacht hij: ‘Waaah, die wil ik hebben.’ Het begon eerst met bierkratjes stelen uit tuintjes en die inleveren, daarna winkeldiefstal, inbraak, straatroof en beroving met geweld. Delicten werden soms met twee man, soms met vijf of zes personen gepleegd. Bij voorkeur met iemand uit de groep, maar hij heeft het ook wel eens met iemand anders gedaan. ‘Eigenlijk waren het allemaal wel gewoon vrienden. Je kreeg door de delicten ook een band met elkaar.’

Wel of geen vriendengroep

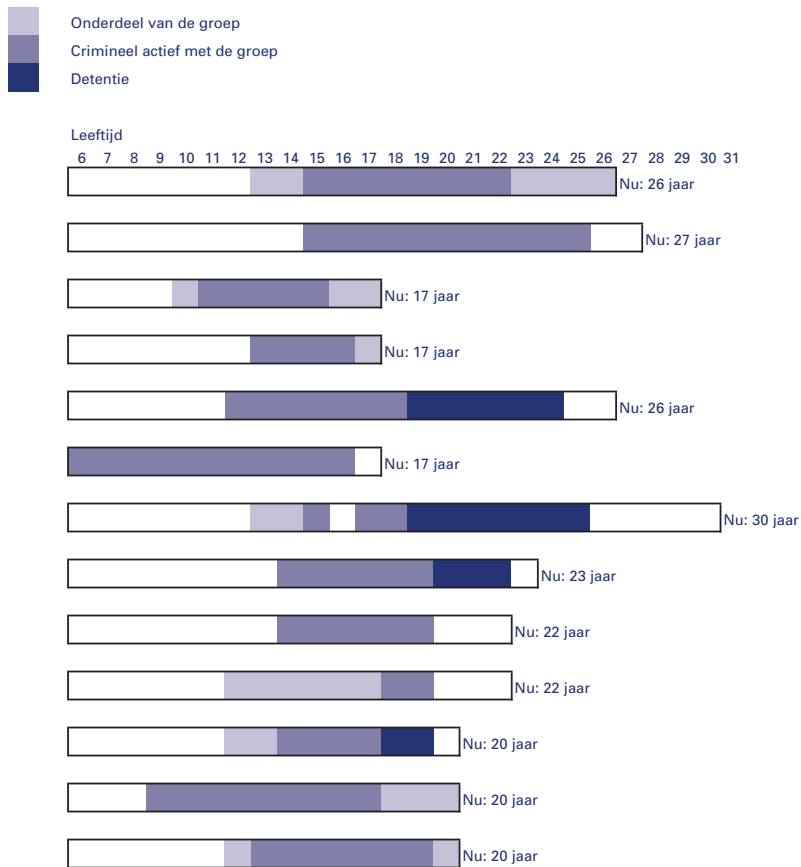
Alleen voor de eerste typering gaat niet op dat de jongens de groep of de kerngroep waartoe ze zeggen te behoren, primair als vriendengroep zien. Bij de overige typering (2 t/m 5) is dit vaak wel het geval. Het duidelijkste voorbeeld is de jongere die vertelde dat hij niet wist welke jongens uit zijn vaste vriendengroep ook delicten pleegden en wat voor soort delicten. Hij heeft zelf twee keer een inbraak gepleegd met een van zijn vrienden en is daarvoor opgepakt. Hij zag op zijn dossier bij de politie de benaming ‘criminele jeugd-groep’ staan voor zijn vriendengroep. Er was op dat moment nog niemand van zijn vriendengroep opgepakt. Hij is daar destijds erg van geschrokken, zo vertelt hij. Hij wilde niet verder in de problemen komen en heeft zich daarom verder afzijdig gehouden van de groep (die inmiddels uit elkaar is gevallen doordat een aantal jongeren vast is komen te zitten en andere net als hij gestopt zijn).

3.3 *Crimineel actief in criminele jeugdgroep*

De jongeren maken bijna altijd gedurende langere tijd deel uit van een groep. De duur van actieve deelname aan het plegen van delicten vanuit een criminele jeugdgroep ligt gemiddeld rond vijf jaar, zien we in figuur 3.1. We zien dat de helft van de jongens (n=7) vijf tot zeven jaar crimineel actief was in de criminele jeugdgroep; drie jongens waren korter (twee tot drie jaar) actief, terwijl eveneens drie jongens langer crimineel actief waren (respectievelijk negen, elf en elf jaar). Overigens spreekt het voor zich dat gedurende de jaren de samenstelling van de groep niet helemaal constant blijft (zie ook §3.1). Meestal in

beperkte mate terwijl het in één geval (K.) gaat om steeds duidelijk verschillende jeugdgroepen waarmee hij in de loop van de tijd in los verband staat.¹⁷

In figuur 3.1 zien we een overzicht van de periode dat de jongens onderdeel uitmaakten van de groep als de periode dat ze crimineel actief waren in of vanuit deze groep.

Figuur 3.1: Overzicht periode criminele carrière en groepslidmaatschap¹⁸

17 Na zijn verhuizingen (van zijn eigen G4-stad naar een stad elders in Nederland en vice versa) verzamelt K. telkens direct een groep jongeren om zich heen. In wisselende mate betreft hij ze bij zijn delicten.

18 De periodes zijn bij benadering accuraat. Soms waren respondenten precies, soms wat minder precies ('einde basisschool'), waardoor start of einde van een periode niet altijd exact aan te geven is. Bij lezing van de figuur moeten we verder bedenken dat hierin de periode (meestal op de basisschool) dat jongeren delicten pleegden voordat ze van de criminele jeugdgroep deel gingen uitmaken niet is opgenomen.

Ongeveer de helft van de jongeren is al op basisschoollleeftijd actief in de groep. Ze geven aan dat ze al begonnen met rondhangen en/of kattenkwaad uithalen en ook hun eerste delict pleegden met de groep toen ze 6 tot 12 jaar oud waren. De andere jongeren begonnen doorgaans te opereren vanuit een groep toen ze 13, 14 of 15 jaar waren.

Enkele jongeren (n=3) hebben al delicten gepleegd of zijn al betrokken geweest bij ernstige incidenten voordat zij onderdeel gingen uitmaken van de groep. Dan gaat het bijvoorbeeld om vechtpartijen of een vuurwerkincident, maar ook diefstal en inbraak zijn genoemd. Bij de figuur dienen we aan te tekenen dat het een enigszins versimpelde weergave van de werkelijkheid betreft. Soms verliezen jongeren hun vrienden uit de groep een tijd uit het oog omdat ze verhuizen of een tijdje vast komen te zitten. Dan sluiten ze zich vervolgens weer aan bij de (soms dezelfde, soms wat gewijzigde) groep, ze vinden een andere groep of ze gaan op andere wijze verder met het plegen van delicten.

Het is ten slotte zeker niet zo dat beëindiging van de criminele carrière ook altijd betekent dat de jongeren de groep verlaten. Vijf van de dertien jongeren geven aan dat ze nog steeds omgaan met hun vrienden (van wie het merendeel nog delicten pleegt) en daarmee dus nog steeds deel uitmaken van de (vrienden)groep. Dit onderwerp komt nader aan de orde in hoofdstuk 5. In paragraaf 5.7 beschrijven we de samenhang tussen het stoppen met delicten en het stoppen met de groep.

3.4 Toetreden tot de groep en beginnen met criminaliteit

De meeste jongeren gaan onderdeel uitmaken van een groep en beginnen vervolgens, al dan niet na een fase van kattenkwaad en overlastgevend gedrag, met het plegen van delicten. Dit proces kan op verschillende manieren plaatsvinden. Er zijn jongens die, om welke reden dan ook, verkeerde vrienden krijgen en dan ofwel een klein kerngroepje gaan vormen ofwel onderdeel worden van een grotere groep.

- E. gaat op 14-jarige leeftijd met een vriendje mee die al langere tijd inbraak pleegde. Hij had naar eigen zeggen op dat moment thuis geen problemen en op school ging het ook goed. Het inbreken ging heel gemakkelijk, dus ging hij opnieuw mee. Vervolgens kwamen daar andere jongens bij die ook regelmatig werden ingeschakeld.
- H. gleed af toen zijn ouders uit elkaar gingen. Hij bleef op school en raakte zijn baantje kwijt. Toen werd hem aangeboden om mee te doen. Hij werd de

spil van de groep, was met iedereen bevriend. Zelf zegt hij: 'Ik ben er eigenlijk zelf ingerold door met slechte vrienden om te gaan. Uiteindelijk heb ik zo veel dingen gedaan, meerdere overvallen, misschien wel tegen de 100 inbraken [lacht] Ik was best wel een mafkees, onterecht beschuldigd van moord ook.'

Maar het kan ook anders lopen.

- N. gaat al vanaf zijn 11^e om met de jongens uit zijn vriendengroep. Ze vormen samen een hechte groep en staan altijd klaar voor elkaar. Pas op zijn 18^e, als hij geld nodig heeft, pleegt hij, naar eigen zeggen, zijn eerste inbraak met een van zijn vrienden.
- T. zoekt zelf de spanning op samen met een vriendje, omdat hij zich verveelt. Hij is dan pas negen jaar. Op zijn tiende wordt hij voor het eerst opgepakt voor winkeldiefstal. Er vormt zich een groep van jongeren rondom deze kerngroep van twee vrienden, die zo nodig wordt ingeschakeld.

Verder geven enkele jongens aan dat de groepsvorming plaatsvindt op basis van overeenkomsten en gelijkgestemdheid. Voor sommigen bestaat de groep eigenlijk al op het moment dat een jongere opgroeit in de wijk:

'Je komt er niet bij, je bent er gewoon opgegroeid, jongeren vangen zichzelf op door samen op straat te hangen. Het gaat automatisch. [...] Je begint met diefstal, daarna komt voertuigdiefstal.' (N.)

L. legt uit dat 'jongens met een ander gevoel van gerechtigheid' elkaar opzoeken. Het valt op dat hij en zijn vrienden in het beeld van L. juist *hoger* en niet *lager* op de sociale ladder staan. 'Je komt op een sociale ladder terecht, op een sociaal eiland waar de normale kids ons niet kunnen bijbenen, omdat zij wel normen en waarden hebben meegekregen.' Je kunt het vinden met gelijkgestemden, is simpelweg zijn verklaring voor de start van de vriendschap met zijn makkers. Hij en zijn vrienden hebben dezelfde ervaringen. 'Als er wat gebeurt dan houd je je mond dicht.' Zo hebben ze het thuis geleerd, ze passen het toe op school. Andere kinderen gaan naar de juf. 'We zeggen niets en worden bestraft.' Hij voegt daaraan toe: 'En dat is onrechtvaardig, want niet het hele verhaal is bekend. Uit onze ervaringen hebben wij geleerd dat ons zegje niets waard is.' Dit zijn de ervaringen van hem en van zijn vrienden thuis en in hun sociale omgeving. 'We maken een eigen invulling van rechtvaardigheid.'

Al jong is er bij deze jongens volgens L. een gevoel van onrechtvaardigheid

van waaruit ze binnen hun kleine systeem (van enkele vrienden) hun eigen normen- en waardenpatroon opbouwen. Gelijktijdig verliezen ze (als ze dat al hebben gehad) het contact met het normenpatroon van ouders, school, burens; en later dus ook politie, justitie, jeugdzorg enzovoort. Bij het aangaan van de vriendschap op jonge leeftijd is de kiem van die verwijdering al gelegd. L. beschouwt de brave jongens van vroeger als ‘de foute vrienden’, want als het slecht met je gaat, trekken zij hun handen van je af. ‘Voor mijn vrienden in de groep geldt juist: zodra het vuur komt, gaan ze dichterbij mij staan.’

3.5 De invloed van andere jongens in de groep

De jongeren hebben op verschillende manieren aangegeven welke groepsprocessen of factoren hen stimuleren tot het plegen van (meer) delicten. Voor een deel van de jongeren ligt het initiatief voor het plegen van delicten vooral bij henzelf, voor anderen is het een kwestie van mee gaan doen met wat anderen al deden. Geen van de jongeren heeft aangegeven dat er voorwaarden werden gesteld aan hun deelname aan de groep en aan het meedoen met het plegen van delicten. T. heeft bijvoorbeeld nooit ervaren dat hij werd meegesleurd om iets te doen. Hij vindt dat hij er zelf over ging of hij wel of niet meedeed als iemand een tip had. ‘Je vrienden vragen het je. Ze gaan je niet dwingen. Als iemand een tip heeft voor mij, dan is het ergens waar geld ligt. En dan ga je denken: zou het lukken of draai je de bak in.’

Hoewel sommige jongeren wel samen met een of twee vrienden een kerngroep vormden die andere jongeren meevroegen als dat hun uitkwam, ziet geen van de jongeren zichzelf als leider van een groep. Er zijn volgens de jongeren ook geen leiders. Volgens verschillende jongeren is er wel sprake van een zekere hiërarchie op basis van leeftijd en/of status. Met name hiërarchie op basis van leeftijd wordt vaker genoemd.

- ‘Je hebt sowieso wel een plek. Nou ja niet een plek of zo, maar je weet gewoon wie er boven jou staat weet je. Als iemand ouder is, meer ervaring heeft met dingen doen. Als jij niets van het vak weet. Als je in de keuken komt word je ook niet meteen chef-kok, dan krijg je ook opdrachten. Zo gaat het gewoon een beetje.’
- ‘In de groep had je jongens die heel veel geld maakten: duizenden euro’s per dag. Die jongeren staken boven de rest uit: daar moest je eindigen. Zij hadden een mooi leven, vrouw en kinderen, maar zaten wel midden in de drugs wereld. Daar keek de rest tegen op. Als je zo veel geld maakt, is het een wereld van

verschil. Je kan doen wat je wilt, dure auto's rijden' (N.). Deze jongens hadden aanzien in de groep. N. hoefde van deze jongens geen delicten te plegen, dat besloot hij zelf, maar hij kon het alleen niet zo goed als deze jongens. Hij keek echt op tegen deze jongens. Zij kwamen met auto's van €60.000 tot €70.000 op school. Hij was toen 15 en wilde niets lever dan dat. Daarom ging hij nog meer delicten plegen om dat te kunnen bereiken.

Er zijn wel enkelen die verwijzen naar het feit dat er sprake was van testen of ze het criminele metier beheersen. Dit testen werd soms gedaan door grotere criminelen van buiten de eigen vriendengroep. Dit testen stond geheel los van het feit of ze al dan niet tot een groep konden (blijven) behoren.

'Van mijn 12^e tot mijn 15^e werkte ik voor zo'n man. Ik was dief, dat was mijn beroep. Ik verdiende €50 per dag. Hij zei tegen mij: "Kom daar heen." Die man is 40 of zo. "Ik wil dat je morgen 200 tubes tandpasta levert, krijg je €300 van me." Heb ik tegen twee mensen in de klas gezegd: "Lever mij 200 tubes en je krijgt allebei €25."

Hun positie in hun vriendengroep hangt er niet van af, zo wordt duidelijk. Een enkeling maakt wel melding van enige doch beperkte groepsdruk om verder te gaan met het delictgedrag dan wel om mee te blijven doen (als een jongere zich enigszins wil terugtrekken). De groep vroeg wel van anderen om te laten zien dat je 'schijt hebt'. Diverse jongens in onze onderzoeksgroep vertellen uit zichzelf uitgebreid over het fenomeen 'schijt hebben'.

- 'Soms moest ik erge dingen doen om te laten zien wie ik ben. Dit deed ik niet tegen mijn zin, maar wel om te laten zien wie ik ben, wat ik durf. Ik liet zien dat ik meer was. Ook door je te laten zien tegenover de politie. Laten zien dat je schijt hebt.' N. wilde verbergen voor de politie dat hij op een slechte manier geld verdiende. 'Niemand wil in de gevangenis zitten.' Maar hij ging wel ver tegenover de politie waar het gaat om grappen. Ze gooiden stenen en houten planken op politieauto's. Die dingen zijn gebeurd en daar heeft hij spijt van. Het had een positief effect binnen de groep: het werd gezien wat hij deed. De jongens uit de groep zagen dat hij schijt had aan alles. Dit zorgde er overigens niet voor dat hij meer geaccepteerd werd binnen de groep.
- K. beschrijft dat de band met de groepsleden door het gezamenlijk plegen van delicten steeds sterker werd. Ze waren als broers voor elkaar. Het gaf het warme gevoel dat hij niet kende van thuis. Toen K. op zeker moment (de rest

was ouder; deed al heftiger dingen) afhaakte (berovingen wilde hij niet), gaf dit weliswaar ‘scheve gezichten’, maar de band met de rest werd er niet door beïnvloed. Dat hij niet mee wilde gaan in dit soort zwaardere delicten werd al snel gewoonweg geaccepteerd. Hij werd er meer buiten gehouden, zodat hij geen informatie had die hij niet wilde/moest hebben. Als er dan toch een keer ineens iemand in de auto stapte die K. een ‘niet pluis’ gevoel gaf, stapte hij gewoon direct uit de auto. Later hoorde hij dan dat er een tankstation was beroofd een kwartier nadat hij was weggelopen. Dit was verder geen enkel probleem binnen de groep.

Het valt op dat enkele jongeren benadrukken dat er relatief weinig onderling werd gesproken over gepleegde delicten. Twee jongeren zijn hierover zeer expliciet. Typerend is het geval van K. Hij geeft aan dat zijn vrienden (tenminste in zijn bijzijn) niet spraken over eerdere delicten, eerdere straffen en ook niet over bijvoorbeeld de veronderstelde of mogelijke dreiging van gevangenisstraf. Dan was hij, als rookie in de groep, mogelijk afgehaakt, zo geeft hij aan. Het was dus ook niet zo dat die eerdere delicten zorgden voor status in de groep. Het eerdere delictgedrag leek simpelweg niet te bestaan.

Een van de jongeren vertelt hoe zijn eerste arrestatie statusverhogend werkte in de groep en aanleiding was voor een feestje:

‘De politie wilde laten zien hoe groot en hoe machtig ze zijn. En als 14-jarige jongen kan dat heel erg veel effect hebben. Maar ik was niet onder de indruk. Ik had al die vrienden om me heen die allemaal al die ene eerste keer hadden gehad. Toen ik bij mijn vriendengroep terugkwam, ik was eindelijk een keer opgepakt, gingen we feesten, gingen we zuipen. “Nu ben je niet meer groen, nu ben je niet meer nat achter de oren.”’

Een andere jongere vertelt hoe irritatie en ruzie onderling escaleerde. F. schetst het beeld dat de groep om hem heen is gebouwd, dat hij met iedereen bevriend is en de anderen eigenlijk allemaal met elkaar heeft verbonden. Hij is met iedereen op een positieve manier verbonden, maar onderling is er in de groep wel veel irritatie en ruzie. En er zijn verschillende personen die elkaar naar het leven staan. Doordat ook relaties van individuele leden een rol spelen, relaties met mensen buiten de groep, gaat het van kwaad tot erger en de dynamiek is zodanig dat het tot ernstige incidenten kan komen. Zo gebeurt het dat zijn vriend voorstelt een andere (wederzijdse) vriend te rippen omdat deze ‘heel veel geld’

heeft. Het gaat om een paar duizend euro. F. voelt er niets voor en als deze vriend een jongen uit een andere groep bereid vindt mee te doen met zijn plannetje gaat het van kwaad tot erger. Meer mensen uit die andere groep raken betrokken en uiteindelijk leidt de ripactie tot een zware mishandeling. F. zit klem tussen beide groepen en wordt uiteindelijk beschuldigd van een wraakactie waarbij hij niet betrokken was. Nu staan verschillende mensen hem naar het leven en is hij genoodzaakt (samen met enkele andere vrienden) te vluchten naar de andere kant van het land. In die anonieme omgeving raakt zijn criminele carrière in een stroomversnelling. Hij heeft geen inkomsten en moet wel inbreken om aan geld te komen, zo vertelt hij.

Loyaliteit versus snitching

Het hiervoor genoemde voorbeeld is, weliswaar in vrij extreme vorm, exemplarisch te noemen voor ervaringen van enkele jongens met vriendschap, loyaliteit en vertrouwen. F. raakt op 18-jarige leeftijd door leugens en intriges tussen rivaliserende leden van verschillende groepen volledig verstrikt in een criminele carrière die (na isolatie) in een stroomversnelling raakt en uiteindelijk een jarenlange celstraf tot gevolg heeft. We zien bij diverse andere jongens ook dat ervaringen met verbroken vriendschappen van (soms grote) invloed waren op hun verdere ontwikkeling.

A. vertelt het verhaal van zijn criminele carrière als een opeenvolging van mislukte vriendschappen. In zijn beleving is hij telkens weer verraden door iemand die hij als een 'echte vriend' zag. Daarna is het contact over. Dan komt de volgende vriend. Hij was niet echt onderdeel van de groep zegt hij; hij kende de jongens meestal via zijn moeder. Het valt op dat hij in zijn formuleringen steeds een direct oorzakelijk verband legt tussen een vriendschap en de ellende die het hem steeds oplevert: 'De laatste vriendschap heeft ertoe geleid dat ik zeven dagen heb vastgezeten', stelt hij. Na de zoveelste keer dat hij werd verraden, is de knop omgegaan.

Als je door de politie wordt aangehouden, zijn er verschillende mogelijke strategieën. I. vertelt dat hij in verhoren altijd alleen maar sprak over vrienden van vrienden: 'altijd indirect en geen directe dikke lijnen'. De meeste jongens vertellen dat ze in verhoren altijd zo veel mogelijk zwijgen. In verschillende casussen wordt verteld over jongens die zijn 'gebroken' en wél tegenover de politie hebben verklaard over de gepleegde feiten. Als ze daarbij vrienden hebben genoemd, zijn ze in de vriendengroep ofwel uitgerangeerd ofwel zal het ze

altijd blijven achtervolgen. Snitchen is verraad en op het niveau van de vriendschapsrelatie een doodzonde. Dan hoor je er niet langer bij. E. vertelt:

‘Dat is wel belangrijk in de vriendencirkel weet je [...] dat je eerlijk met elkaar kunt zijn [...] Ja we zijn wel een keer gesnitched ja. Hij weet zelf ook dat hij gesnitched heeft, hij heeft gesnitched hij is niet veilig [...] hij ontliep ons gewoon en zo [...] na de rechtszaak hebben we hem nooit meer gezien.’

3.6 Tot slot

In deze slotparagraaf zetten we enkele opvallende bevindingen uit dit hoofdstuk puntsgewijs op een rij:

- De mate waarin sprake is van een ‘groep’ varieert. De jongens nemen vrijwel zonder uitzondering afstand van de kwalificatie ‘criminele jeugdgroep’, omdat voor hen het plegen van delicten geen kernactiviteit is.
- De meeste typen groepen zijn ‘vriendengroepen’ waarbij de kern van het aantal vrienden en de mate van contact met/vertrouwen in de schil eromheen varieert.
- Van het op georganiseerde wijze plegen van delicten, waarbij jongens min of meer vaste en vooral doorgesproken taken/rollen hebben, is niet of nauwelijks sprake.
- De jongens zijn vrij lang (gemiddeld vijf jaar) actief in de ‘criminele jeugdgroep’.
- In de eerste klassen van de middelbare school (dus als ze ongeveer 14/15 jaar zijn) zijn 12 van de 13 jongeren actief in het plegen van delicten vanuit de groep; de helft ervan was daarmee al begonnen op de basisschool.
- De manier waarop de groep tot stand komt varieert. Soms vinden jongeren elkaar op basis van gelijkgestemdheid, soms zoeken jongens die al delicten pleegden elkaar op en soms lijkt er bijna geen ontkomen aan groepslidmaatschap, omdat je in de wijk samen opgroeit op straat.
- Hoewel de jongens wel erkennen dat ieder in de groep z’n eigen plek heeft, voel(d)en vrijwel alle jongens zich vrij zelf te kiezen met (bepaalde) delicten al dan niet mee te doen. Van sterke druk is geen sprake. Enkelingen moesten wel eens in de groep bewijzen dat ze ‘schijt hebben’, maar overwegend geven de jongens aan dat de ‘nee-zeggers’ gewoon even goede vrienden blijven.

- Snitching is uit den boze. Loyaliteit, vertrouwen en eerlijkheid zijn belangrijk. Het is in veel groepen erg belangrijk dat je bij de politie je mond houdt of anders tenminste nooit je vrienden verlinkt. Gebeurt dat wel, dan is het einde vriendschap. Op het 'niet breken' in verhoren zijn jongens doorgaans trots.

Ontwikkeling van de criminele carrière van dertien jongens

4.1 Aanloop naar het eerste delict

De rol van agressie

De meeste jongens benoemen dat hun gedrag al op de basisschool afweek van de norm. Zeven van de dertien jongeren pleegden hun eerste delict op de basisschool of ongeveer op de grens van de stap naar middelbaar onderwijs. De *first offenders* die op de basisschool startten, begonnen meest met relatief kleine delicten (zoals winkeldiefstal), maar een van de jongens pleegde al op 8-jarige leeftijd zijn eerste woninginbraak. In de aanloop naar de eerste delicten beschrijft ongeveer de helft van de jongens ervaringen met agressief tot ernstig gewelddadig gedrag van zichzelf of in hun directe omgeving/thuis. Deze jongens werden vroeg gehard en begonnen zelf al op de basisschool met het uitdelen van klappen om conflicten te regelen. Drie van hen stonden zelf als slachtoffer (thuis of in de buurt) bloot aan geweld op jonge leeftijd, diverse anderen zagen om zich heen op straat dat agressie niet wordt bestraft, maar je ergens brengt. Drie jongens beschrijven hoe ze zelf slachtoffer waren van geweld.

- L. werd door zijn stiefvader van zijn 8^e tot 14^e systematisch mishandeld en vertelt: 'Als er wat gebeurt dan houd je je mond dicht. Want als je je mond opendoet, krijg je klappen. Andere kinderen gaan naar de juf. Wij zeggen niets en worden bestraft. En dat is onrechtvaardig omdat niet het hele verhaal bekend is. Uit deze ervaringen hebben wij geleerd dat ons zegje niets waard is. Wij hebben een ander beeld van gerechtigheid. Ik werd geslagen door mijn stiefvader en mijn oudere broer en op school. Als ik een conflict had, vond ik dat het rechtvaardig was dan om zelf klappen uit te delen. Want als ik wat fout deed, kreeg ik klappen, maar ook als ik niets fout deed. In ieder geval klappen waren er.'
- I., een geadopteerde Zuid-Amerikaanse jongen met een autistische oudere broer (eveneens geadopteerd), raakte al jong verzeild in vechtpartijtjes doordat hij de pesterijen over zijn afkomst (opgegroeid in landelijk gelegen dorp zonder 'allochtonen') niet kon hanteren. 'En ik werd ook wel regelmatig in

elkaar geslagen door dorpsgenoten. En kleine kinderen slaan niet hard, maar de broers van kleine kinderen slaan wel hard. M'n moeder heeft me een paar keer naar het ziekenhuis moeten brengen omdat ik gebroken ribben had of een gebroken neus. Dit heeft wel krasjes achtergelaten.'

Als drugsdealer kwam hij later ook in groepsgevechten terecht waarin hij zich goed liet gelden: 'Ze konden altijd nog lopen, een paar keer ging het wel heftig. Nou ja, ze konden nog lopen of gesjouwd worden.' Om aan te geven hoe ver het ging: 'Als iemand een gebroken been krijgt, kun je iemand niet meer tillen.'

- D. werd structureel geslagen door zijn alcoholistische vader. Hij weet het niet precies maar denkt 'dat het begon op 12- of 13-jarige leeftijd'. Mogelijk begon het al eerder, want hij vertelt dat hij (mogelijk door een posttraumatische stressstoornis (PTSS)) over de periode ervoor niet of nauwelijks herinneringen heeft.

Verder vertelt J. hoe hij op jonge leeftijd getuige was van ernstige geweldsincidenten tussen zijn moeder en vader, samenhangend met de psychiatrische problematiek van een van beiden.

Onder anderen K. en B. vertellen niet dat ze zelf thuis met geweld te maken hadden, maar ze ontwikkelden zelf wel al op jonge leeftijd een gewelddadig gedragspatroon.

- De moeder van J. ('ik heb een hele lieve moeder'), gescheiden van vader met ADHD, legt J. thuis niets in de weg. Hij mocht doen wat hij wilde. Al jong was hij vrijwel altijd op straat te vinden, zijn moeder wist nooit waar hij was of wat hij deed. J. was al jong agressief, maar hij richtte dit vooral op spullen, pas later ook op mensen. Over twee inbraken op 8-jarige leeftijd vertelt hij: 'Ik weet nog in de thaiboksschool, gingen we alles kapot slaan, slopen, dat was wel mooi.' Met glinsterende ogen en brede smile vervolgt hij: '[...] waren we aan het springen, gillen, spelen, rennen!' Als het maar met veel energie en veel lawaai gepaard ging, was het altijd goed. Of dat nu geweld met zich meebracht of niet, dat was bijzaak blijkt uit het gehele interview met J.
- Ook F. vertelt over agressief gedrag op straat: 'Vroeger begon het met gewoon kloten, zoals stenen door autoramen gooien, gewoon kloten dachten we. Toen was ik echt nog jong, gewoon aan het kloten, mensen aan het opfokken en zo [...] Ik was denk ik 12, 13 of zo. Ook wel stiekem een jonko roken en sigaretten roken en zo [...] gingen we gewoon allemaal gekke din-

gen doen, op daken klimmen en zo. Gewoon mensen uitschelden, gewoon stelen bij de winkels daar begon het mee. Steeds meer en meer proberen mee te krijgen. Tuurlijk, je wilt wel stoer doen hè.’

Het begin: kattenkwaad

De jongeren die vroeg beginnen, geven vrijwel zonder uitzondering aan dat het speels begon op de basisschool met kattenkwaad (enkelen noemen letterlijk ‘op daken klimmen’), rondhangen op straat, stiekem sigaretjes roken en uit verveeling of gewoon voor de lol grenzen opzoeken. Dat betekent bijvoorbeeld sneeuwballen gooien met een steen erin. Een kleine (winkel)diefstal pleegden de meesten voor het eerst op de basisschool, meestal tussen de 10 en 12 jaar oud. Dat het geld opbracht was in de beginfase van ondergeschikt belang. De meesten zeggen wel dat ze verrast waren hoe gemakkelijk ze ermee wegkomen: stelen gaat met speels gemak en als ze al worden aangehouden, maakt dat meestal geen indruk of maakt het dat de ervaring van thrill juist wordt versterkt. Opgelegde sancties worden niet gevoeld, omzeild of ontlopen. Twee typerende voorbeelden:

- B.: ‘Ik ben verhuisd toen ik negen jaar was en toen op die school leerde ik wat mensen kennen en toen gingen we stelen in de winkels [...] We waren toen een keer gepakt en we hebben ons er onderuit geluld [brede glimlach].’
- J. werd al op de basisschool opgepakt voor een vuurwerkdelict en vond de rit in de politieauto naar het bureau ‘wel grappig’. De jongen naast hem was wel onder de indruk, die zat te huilen. Hij verklaarde dat toen als volgt: ‘Nou, andere thuissituatie daar denk ik. Ik heb een Russische moeder, die was heel streng, schreeuwt vet hard. M’n pa is gewoon chille man, maar daarna kwam ik bij m’n maatje. Ik ben niet echt dat ik naar de straf luister of zo. De woorden raken me wel, maar als ik “deze week niet naar buiten mag”, dan zorg ik wel dat het toch lukt.’

De jongens brengen vaak al vrij jong veel tijd door op straat. De thuissituatie is in veel gevallen verre van optimaal (zie ook hoofdstuk 7). Op straat vinden de jongens in de basisschoolleeftijd gelijkgestemden en ontstaan er geregeld hechte vriendschappen met één tot drie andere jongens. In deze periode al wordt de basis gelegd voor hun criminele carrière, want jaren later plegen ze delicten primair samen met *deze* beste vrienden die ze deels op de basisschool en deels in

de eerste klassen van de middelbare school leerden kennen. Op wie ze kunnen vertrouwen, hoewel het beschamen van dit vertrouwen voor enkelen later een belangrijke rol speelt bij hun verdere criminele carrière en van invloed is op de wijze waarop ze tegen vriendschappen aankijken (zie ook hoofdstuk 3).

4.2 De start van een criminele carrière

De jongens starten, zoals eerder gezegd, vaak vroeg met hun eerste delict. T. spant de kroon: op jonge leeftijd merkte T. dat hij eigenlijk alles kon maken zonder gepakt te worden. Op 7-jarige leeftijd pleegde hij met vriendjes dagelijks winkeldiefstallen. 'Elke dag stelen, vijf keer naar binnen lopen, elke dag. Het eerste wat ik had gestolen was een groot pak Magnumijsjes. Wie gaat nu een 7-jarig kind verdenken?'

Het valt op dat het plegen van delicten volgens de jongens, zeker in de startfase maar vaak ook later in de carrière, niet de kernactiviteit was, het was zeker niet 'waar het om draaide' in de groep. Primair waren ze gewoon vrienden. En ze troffen elkaar op straat waarbij ook anderen zich bij hen aansloten om samen te chillen, te smoken, te drinken, kortom: te ontspannen.

Nu is een belangrijke vraag of de criminaliteit ontstond vanuit de groep of dat jongens die al delicten pleegden elkaar opzochten. Het is lastig hierop een eenduidig antwoord te geven. Eerder hebben we al aangegeven dat drie van de dertien jongeren al delicten pleegden of betrokken waren bij ernstige incidenten voordat ze deel gingen uitmaken van een groep. In de vorige paragraaf hebben we verder beschreven hoe in de aanloop naar het eerste delict de nadruk in de verhalen van de jongens vooral ligt op kattenkwaad uithalen, het fun-aspect, het spelen met grenzen zoeken en deze overschrijden. En daarnaast hebben we beschreven hoe een groep soms al heel vroeg een eigen normenpatroon ontwikkelt. Het valt op dat slechts in een enkele casus meedoen met de rest, willen opvallen voor de vrienden of stoer doen naar voren komt. We zien ook in de verhalen over het vervolg van de criminele carrière weinig aanwijzingen voor een sterke rol van groepsdruk.

Het lijkt erop dat het proces hier wederkerig is. Daarmee bedoelen we dat jongens met een vergelijkbare sociale positie zich in elkaar herkennen, elkaar opzoeken, grenzen overschrijden en eerste delicten plegen. En vervolgens ermee kunnen doorgaan mede doordat ze altijd enkele betrouwbare potentiële medeplegers om zich heen hebben. In hoeverre dit samen delicten plegen ook de vriendschapsband versterkt, is lastig te zeggen. Het lijkt er veeleer op dat

jongens vaak eerst bevriend zijn en dan samen succesvol enkele delicten plegen, wat bijdraagt aan versterking van de vriendschap. Dit gaat op totdat de belangen te groot worden.

K. beschrijft dat in zijn eerste criminele carrière (13-15 jaar), het gezamenlijk plegen van delicten hem een soort warm gevoel gaf ('we waren als broers') dat hij van thuis niet kende en dat erg fijn was. Dit versterkte de band zeker. Toen hij afhaakte op het moment dat zijn vrienden starten met berovingen, werd dat gewoon geaccepteerd. Hij werd gewoon buiten deze delicten gehouden. En ze bleven zeker even goede vrienden. Daarna had hij een poos een vriendin en moest hij van haar afstand doen van zijn criminele vrienden. Toen het uit ging en hij zijn vrienden weer opzocht, startte zijn tweede criminele periode. Hij merkte toen dat de vriendschapsbanden inmiddels ondergeschikt waren geworden aan de criminele opbrengst, loyaliteit en eerlijkheid op het moment dat de belangen groter waren (wapenhandel en grote partijen drugs).

Diverse jongens beschrijven de stap naar het plegen van delicten als een vrij geleidelijke en logische stap. Een typerende uitspraak hierover is de volgende:

'De groep ontstaat uit verveling, je hebt niets te doen. Het begint met roken, dan ga je roken met anderen die ook roken en dan ontstaat er een vriendengroep van gelijkgestemdheid. Dan komt er iemand met het idee dat we "een pizza bestellen en roven van die gasten". Daar sta je dan met z'n tiene. Drie daarvan vinden het hartstikke leuk, twee zeggen dat is goed en de rest gaat naar huis. Op dat moment is bewezen voor die kids in een zwart-witwereld: hij is wél down en hij is niét down. Maar ze [alle jongens, red.] komen gewoon de volgende dag weer terug. Ze zeggen: "Je bent mijn mattie", maar je weet: die is niet down, een ander stempel.' (L.)

Dus of iemand nu wel of niet meedoet aan een delict maakt voor de vriendschap niets uit, argumenteert L. Hij benadrukt de 'zwart-witwijze' waarop de jongens op die leeftijd (ongeveer 15 jaar) denken. Dat geldt volgens L. voor alle kinderen op die leeftijd. 'Dat van die pizza ben je de volgende dag weer vergeten, daar lach je gewoon om en daar maak je grapjes om en als daar politie bij komt dan is dat ook weer een uitdaging. Deze kids hebben constant confrontaties en de politie is dan ook weer zo'n confrontatie.'

Vooraf de jongens die heel vroeg beginnen, weten soms niet wat ze met alle spullen en al het geld dat ze via winkeldiefstallen en inbraken verkrijgen, moe-

ten doen. 'Ik heb heel veel geld verbrast en weggegeven', vertelt I. Geld maken is in de beginperiode lang niet altijd de voornaamste reden van het plegen van delicten. In verschillende verhalen is overduidelijk dat de thrill, de spanning en het avontuur vooropstaan hierin. Pas later, bij de verdere opbouw en uitbouw van de criminele carrière, staat de vraag 'Hoe kan ik geld maken?' voorop. De redenen om geld nodig te hebben zijn bij de start van de criminele carrière anders dan wanneer ze zijn doorgegroeid. In de gehele carrière staat bij de meeste jongens centraal dat ze geld maken ook gewoon leuk vinden op de manier waarop zij het doen. Slechts een enkeling komt al in de beginfase terecht in een crimineel gedragspatroon dat gepaard gaat met delicten moeten plegen zonder dat dit plezier brengt.

Redenen om geld te willen maken in de startfase

De meeste jongens groeien langzamerhand in de criminaliteit. Daarbij maken ze vooral geld voor zichzelf. Een enkeling heeft het geld nodig voor het huishoudbudget. Zo voelt T. zich verantwoordelijk voor bijdragen in de huur omdat zijn vader alleen maar schulden maakt (gok- en alcoholverslaving), zijn moeder is ziek en zijn zus (met wie hij een sterke band heeft) studeert aan een hbo. Maar de andere jongens willen toch vooral op 13-jarige leeftijd bepaalde dure games hebben, als ze een paar jaar ouder zijn willen ze geld maken om wiet of alcohol te kunnen kopen of ze pakken deze producten gewoon in winkels. Drugs pak je soms ook gewoon af van een dealer(tje) als het zo uitkomt. En als ze merken hoe makkelijk het is geld te maken, willen ze steeds meer. Dat is in veel verhalen wel een rode draad. Zodat je leuke kleren kunt kopen (en anders deze toch maar gewoon stelen) en om elkaar te kunnen trakteren.

Er zijn enkele jongens die hierbij wel heel nadrukkelijk stellen dat ze zijn begonnen met geld maken omdat ze spullen wilden hebben die anderen zich wel konden veroorloven en zij niet. Ze vinden dat soms onrechtvaardig en ook zij zien hoe gemakkelijk het is om snel geld te maken. Typerend is het verhaal van L., hij vertelt dat die andere jochies wel een iPod hadden en mooie kleren. Hij weet dat als hij de iPod van zo'n jongen afpakt, die dan huilend naar huis rent en van z'n moeder een nieuwe krijgt. 'Dus geef hier die iPod! Eén keer in je leven heb jij een keer pech.'

Verder is bij enkele jongens duidelijk dat ze tenminste geld nodig hadden om er hun dagelijkse portie wiet mee te kunnen bekostigen. Of ze er verslaafd aan zijn of waren wordt in de casussen soms niet goed duidelijk, maar het valt

op dat zowel de jongens die zelf softdrugs gebruiken als degenen die het niet meer doen vrijwel zonder uitzondering aangeven dat ‘alle jongens in de groep gebruiken’. En als ze softdrugs gebruiken, wordt dit meestal structureel gedaan en alleen in uitzonderingsgevallen met lage frequentie.

Baantjes tijdens de middelbareschooltijd

Baantjes hadden de jongens vooral in of na de periode dat ze stopten of wilden stoppen met delicten plegen. Als het plezierig werk is, kun je zonder al te veel stress toch best genoeg geld verdienen, hebben de meeste jongens gemerkt. De meeste jongens willen ook best hard werken en enkele doen dat ook. Hoewel we er niet in alle casussen zicht op hebben gekregen, kunnen we voorzichtig stellen dat de meeste jongens niet gewend waren een baantje te hebben in de periode dat ze crimineel actief waren. Enkelen hadden in die periode (in de middelbareschooltijd) wel een baantje, maar de meesten waren te druk als ‘dief’ of ‘drugsdealer’, hetgeen ze in die periode ook echt als hun beroep zagen. Zelf vonden de jongens toen ook zeker dat daar helemaal niets mis mee was. Bijvoorbeeld onder verwijzing naar het feit dat ze geweld überhaupt of specifiek tegen onschuldige mensen altijd uit de weg gingen. Zo zegt T.: ‘Ik ben altijd ondernemend bezig geweest, ik wilde geld verdienen. Ik heb nooit straatroof gedaan of huisoverval, daar kunnen mensen een vet trauma van krijgen.’ Maar ze verwijzen ook naar het feit dat ze als drugsdealer gewoon heel veel uren moesten maken. Hoewel ze er nu genuanceerder tegen aankijken, nemen slechts enkelen (met name de geweldplegers) écht nadrukkelijk afstand van hun delictgedrag van vroeger. Een van de jongens (F.) geeft aan dat hij tijdelijk in een restaurant werkte, maar dat hij ermee stopte omdat het simpelweg niet te verenigen was met de inbraaktijden. En het blijft een feit dat de jongens met delicten toch grotere hoeveelheden geld konden maken, iets waar diverse jongens ook na het stoppen nog naar verwijzen.

Het blijft soms lastig voor de jongeren om zich er nu mee te verzoenen nooit meer zo gemakkelijk over zo veel geld te kunnen beschikken. Sommigen betreuren het ook dat ze, toen ze wel over veel geld beschikten, dit eigenlijk heel gewoon vonden. Ze realiseren zich nu pas hoe rijk ze waren en dat het jammer is dat ze alles opmaakten en niet hebben gespaard.

Geld is nodig voor drugs

Met afstand de belangrijkste reden om geld te moeten blijven maken, is het onderhoud van drugsgebruik. Dit is voor een groot deel van de jongeren (negen van de dertien) gedurende een belangrijke (soms korte, soms jarenlange) periode in de criminele carrière een vaste en flinke uitgavenpost.

- Dagelijks softdrugsgebruik (voor verschillende jongens zelfmedicatie om om te gaan met ADHD-symptomen) is inmiddels ook een belangrijke kostenpost (onder anderen voor B. en J.). Overigens maakte grofweg de helft van de jongens (vijf van de dertien) de expliciete keuze nooit aan harddrugs te beginnen. Deze jongens (deels ook dealers in harddrugs) zijn hierover resoluut in hun bewoordingen.
- In totaal gebruikten acht van de dertien jongens harddrugs, voor vijf van hen geldt dat ze een levensloop hebben die (sterk) negatief is beïnvloed door periodes van deels excessief harddrugsgebruik (vaak polidrugsgebruik). Degenen die zich ooit aan coke waagden, zagen zichzelf het hardst afglijden.

Het is op basis van het onderzoeksmateriaal lastig te zeggen in hoeverre polidrugsgebruik ervoor zorgde dat vermogensdelicten noodzakelijk waren om het te bekostigen. Bij sommige jongens is het andersom, ze lijken vrij gemakkelijk weer te kunnen stoppen met veelvuldig polidrugsgebruik. Ze stappen bij afbouw wel over op een soort onderhoudsdosering wiet of hasj ter vervanging van de sociale of lichamelijke drugsbehoefte.

Wel geven sommige jongeren aan dat ze dealden om hun eigen verslaving te onderhouden en L. vertelt over het functioneel gebruik van drugs voor zijn werk als dealer: hij had het nodig om tot 's ochtends vroeg te kunnen doorgaan zonder slaap. Het smeedt banden, brengt je in andere netwerken. Zo kon hij zijn netwerk uitbreiden en nieuwe markten aanboren, andere contacten leggen. Nieuwe drugs gaan dealen (zoals GHB, andere hasj). Verder gebruikte hij anabolen (17 jaar) om sterk te zijn. Hij moest met andere dealers kunnen afrekenen in die tijd en hiervoor moest hij sterk zijn. Hij voelde zich altijd bedreigd (en nog steeds) (zie voor het middelengebruik ook §7.1).

Lifestyle en meer

De meeste jongens ontwikkelen een bepaalde lifestyle, een gedragspatroon of gewoonten die vragen om een flink maandelijks budget. Een goede tweede als uitgavenpost na drugs. Ze raken eraan gewend flink wat geld te besteden te hebben. Doordat een belangrijk deel van de jongens in onze onderzoeksgroep door-groeide in hun criminele carrière, raakten ze ook gewend aan steeds meer geld. B. lijkt te willen zeggen dat het op z'n minst ongemakkelijk voelt geen of weinig geld te hebben ('Als je geen geld had... para... word je beetje gek in je hoofd').

En dat betekent ook dat het op een gegeven moment als een *gegeven* (een van de jongens heeft het over de 'vaste lasten') wordt beschouwd, dat er ook voor zorgt dat er voortdurend geld moet blijven binnenkomen. Soms gaat dat om het kunnen bekostigen van de dure kleding die jongens graag willen dragen. Zo vertelt N.:

'Ik heb een goede opvoeding gehad, maar heb daar misbruik van gemaakt. Ik kreeg €30 per week zakgeld, soms zelfs meer. Ik kreeg ook nog kleding van mijn ouders. Maar ik wilde een duurder merk, dat kon mijn vader niet betalen. Ik wilde het wel: daarom zocht ik geld op straat om duurdere kleding te kopen.'

Dit geld kwam uit de criminaliteit. Vanaf zijn 14^e/15^e ging hij inbreken, fietsen stelen, scooters stelen. In andere gevallen gaat het om grotere bedragen. E. vertelt: 'Het was gewoon een gekkenhuisleven, laat ik zo zeggen. Gokken, drugs, escorts, we lieten heel vaak een escort komen ook.'

Overigens zit er achter deze lifestyle die bekostigd moet worden soms meer. Doordat je anderen kunt laten delen in die lifestyle, wordt er hiermee meer verdiend. L. stelt:

'Geld is voor alles en iedereen op de aarde een gemis als het minder wordt. Maar identiteit is het belangrijkste. Kijk geld faciliteert een bepaalde identiteit. Als jij niet meer die gozer bent waar je altijd thuis mag komen en die altijd geld heeft, dan heb je geen identiteit meer. Dat is pijnlijk, verdrietig, je ziet jezelf afglijden.'

Zoals we de term 'afglijden' doorgaans gebruiken voor jongens die in de criminaliteit verzeild raken, zo gebruikt hij dit woord voor zijn eigen neergang als crimineel. Hij kan zich erg goed voorstellen dat jongens ervoor kiezen ermee

door te gaan. Omdat het geld ze heel erg veel oplevert, zoals loyaliteit, respect en zelfs liefde. Dat zijn de dingen die de jongens met het verdiende geld zeggen te kunnen realiseren.

4.3 Doorgroeien in de criminaliteit

We zien veel overeenkomsten in het verloop van de criminele carrière van de jongens. Bij de meesten vertoont deze sterk versimpeld ongeveer een opbouw die verloopt van kattenkwaad naar winkeldiefstal, naar straatroof/diefstal voertuigen, naar woninginbraak/overvallen. Parallel wordt ergens een uitstap gemaakt naar drugshandel, die zich soms doorontwikkelt naar dealen op grote schaal. Sommigen blijven vermogensdelicten en drugshandel naast elkaar doen; anderen kiezen een van beide sporen.

Het komt ook voor dat een jongen al op heel jonge leeftijd start met woninginbraak en enkele voorgaande stappen overslaat. Op het moment dat jongens gaan dealen (minimaal negen van de dertien jongens hebben zich hiermee beziggehouden), stoppen ze soms (tijdelijk) met andere delicten. Het dealen begint meestal al vrij jong, sommigen haken af omdat het niet hun ding is en anderen gaan ermee door. We zien in de meeste casussen dat jongens zich met verschillende soorten delicten bezighouden. Als ze gaan dealen, blijven ze ernaast ook bijvoorbeeld straatroven uitvoeren. Enkele jongens houden het op een gegeven moment bij slechts één of enkele soorten van criminaliteit. In de meeste gevallen verloopt de opbouw van de criminele carrière redelijk stapsgewijs. In een incidenteel geval maken jongens zeer stormachtig carrière.

De handel in drugs doen veel jongens naast de andere criminele activiteiten. Maar als de inkomsten vanuit drugs toenemen, valt vaak de noodzaak weg andere vermogensdelicten te blijven plegen. Enkele focussen vervolgens nog alleen op de drugshandel. Ze laten soms ook de andere vormen van criminaliteit vallen uit tijdgebrek of omdat ze de pakkans bij deze delicten groter achten dan bij de drugshandel.

Gebruiken van geweld

We zien dat de bereidheid geweld te gebruiken in enkele gevallen lijkt te helpen om door te kunnen groeien naar een criminele positie als dealer met veel opbrengsten. Of andersom: we zien dat enkele jongens in de onderzoeksgroep

die jong geleerd hebben met geweld om te gaan zich later ontwikkelen tot succesvol drugsdealer. Ze boezemen angst in en afgaand op de verhalen weten deze jongens een vrij sterke positie te krijgen. Het zijn overigens ook jongens die relatief wat slimmer lijken te zijn, gemeten naar hun manier van formuleren in de interviews en het opleidingsniveau dat ze ooit haalden of de diploma's die ze later haalden.

Onderling geweld

Wellicht samenhangend met het feit dat een deel van de criminaliteit gericht is op drugshandel, zien we dat een deel van de delicten waarover de jongens vertellen zich afspeelt tussen leden van (soms verschillende) jeugdgroepen. Het valt op dat de jongens in dergelijke situaties spreken over onderling gepleegde delicten, vrijwel altijd met geweld en regelmatig als represaillemaatregel. In een enkel geval is dit vrij onschuldig en gaat het om afpakken van drugs of van een mobiele telefoon met nummers van afnemers/drugsgebruikers. Maar er zijn ook casussen waarin de jongens vertellen over ernstige geweldsdelicten waarbij iemand flink lichamelijk verwond wordt. Dan gaat het om gevechten zonder wapens waarbij de slachtoffers niet meer zelf weg konden lopen tot het bewerken van iemand met een koevoet.

Enkele jongens maakten zelf mee dat ze met een pistool werden bedreigd. Zo maakte A. mee dat een pistool op zijn slaap werd gezet en de trekker 15 keer werd overgehaald. Ook I. werd een steegje in getrokken en kreeg een pistool op zijn hoofd. K. dealde in zijn hoogtijdagen te midden van bewapende mannen die beduidend ouder waren dan hijzelf en die soms ook boos op hem werden.

Specialisatie binnen groepen: soorten delicten

We hebben van de aard van delicten die in de groep worden gepleegd, geen volledig beeld kunnen krijgen, doordat de jongens terughoudend zijn met spreken over anderen uit de groep. Sommige jongens vertellen wel over specialisatie binnen de groep.

A. vertelt dat drugs verkopen zijn afdeling was, anderen in de groep deden in fraude of gingen roven. Inbraken werd door de jongens uit zijn groep gezien als 'laag', dat doe je gewoon niet. Ook het stelen van voertuigen werd in zijn groep gezien als 'te gemakkelijk'. Alleen de dingen waarover je moet nadenken

staan hoger in aanzien in zijn groep. Roven doe je bij andere drugsdealers, maar niet bij gewone mensen, ‘omdat je niet van gewone mensen hun hard verdiende centen mag afpakken’.

Van idee tot uitvoering

Vanuit het samenzijn ontstaan ideeën om geld te gaan maken. Iemand heeft ‘een tip’ (dit is een idee over ‘waar geld ligt’), vertelt erover aan een ander in de groep. En dan ga je na wat de kans is gepakt te worden (doorgaans klein) en hoe je het aanpakt. In de beginfase was de stap van ‘de tip’ naar actie klein: ze gingen direct of anders dezelfde avond op pad. Delicten pleegden de jongens liefst in twee- of drietallen. Hoe minder jongens ervan wisten, hoe minder jongens er zijn die hun mond voorbij kunnen praten of andere fouten maken. Het verkleint dus het risico gepakt te worden. En minstens zo belangrijk: de buit hoeft je dan ook met minder te delen. Na de start van enkele lichte delicten, zoals winkeldiefstal die min of meer voor de grap worden gepleegd, gaat het nu echt om het geld. De thrill is bijkomend en zeker ook prettig, geven de jongens aan als we hierop doorvragen. Maar te veel thrill is juist problematisch en leidt tot fouten. Het valt op dat verschillende jongens werden aangehouden door overmoed en het plegen van delicten onder invloed van alcohol of drugs. Een voorbeeld is een jongen die in een dronken bui iemand een gouden ring afhandig maakte. Tijdens het plegen vergeet je waarmee je bezig bent, vertelt B.

De invloed van ernstige gebeurtenissen

Enkele jongens hebben tijdens hun criminele carrière te maken gekregen met heftige gebeurtenissen die een enorme invloed hadden op het verloop van hun verdere carrière, soms op het verdere verloop van hun leven. In enkele gevallen had de gebeurtenis een positieve invloed op hun toekomstige keuzen en levensloop. Zo kozen enkele jongens er na een flinke geweldservaring voor in de toekomst af te zien van het plegen van bepaalde soorten delicten. Ze stopten dan bijvoorbeeld met het beroven van pompstations, stopten met inbreken nadat ze een slachtoffer hadden ontmoet en werden geconfronteerd met de enorme angst die ze teweeg hadden gebracht of wilden nooit meer een vuurwapen aanraken nadat ze zelf met een pistool waren bedreigd. In enkele andere gevallen waren de gevolgen negatief.

In de hierna beschreven gevallen leidde een ernstige gebeurtenis tot verergering van de situatie van de jongere.

- D. was al jaren gestopt met criminaliteit, zag zijn criminele vrienden ook nooit meer, had een relatie en werkte met plezier keihard en succesvol in een leuke baan. Toen zijn vriendin bleek vreemd te gaan, vluchtte hij in gokken en (hard)drugs. Hij verloor zijn baan en zocht zijn 'vrienden van vroeger' weer op. Die waren niet alleen twee tot drie jaar ouder geworden, maar in die tijd ook flink doorgroeid in de criminaliteit. Als relatieve rookie liet hij zich in met wapenhandel om de snel opgelopen schuld van enkele duizenden euro's te kunnen aflossen. Door de hoogte van het bedrag kon hij niet meer 'even lenen van iemand'. Een mislukte wapendeal (wapens verdwenen) betekende dat er iemand moest boeten. Door zijn onervarenheid was hij een vrij gemakkelijk slachtoffer als zondebok en werd hij als hitman ingezet. 'Het was ik of die ander', vertelt D. Iemand moest voor de mislukte deal boeten. Inmiddels ging het niet meer om het misgelopen geld. Omdat ook zijn gezin gevaar liep, koos hij ervoor samen met anderen degene die verantwoordelijk werd gehouden voor het verdwijnen van de wapens te liquideren. Hij moest er uiteindelijk zeven jaar voor zitten.
- F. was de spil tussen enkele vriendengroepen. Toen zijn beste vriend hem het plannetje voorlegde een andere vriend te beroven ging het mis. F. vertelde eerlijk wat hij ervan vond: hij was het oneens met het plan. Toen de ripactie toch doorging en vlak erna de ripper werd geliquideerd vanwege een ander 'akkefietje' liep onder anderen F. gevaar. F. moest vluchten naar de andere kant van het land. Hij voorzag daar in zijn levensonderhoud door vele inbraken en overvallen. Door een domme fout tijdens een inbraak werd hij verdachte. Uiteindelijk zag hij maar één optie: zichzelf aangeven. Voor diverse zaken kreeg hij zes jaar gevangenisstraf.
- T. was niet echt bevriend met de jongens uit de criminele vriendengroep. Hij pleegde wel delicten, soms met de één, dan met de ander, maar hij is naar eigen zeggen niet echt onderdeel van de groep. Hij was als kind een slimme, rustige en teruggetrokken jongen. Te veel drukte maakt hem nog steeds onrustig. Nu kan hij dat hanteren want hij ziet het aankomen, maar vroeger kon hij ineens ontploffen, met flinke geweldsuitbarstingen (onder anderen bij vriendinnen) tot gevolg. Als de vooraanstaand leider van de groep wordt ontvoerd, wijst men naar T. Voorafgaande relatieperikelen maken hem verdacht. Een gebeurtenis die hem nog meer op afstand zet van de groep. Na in de jaren erna nog enkele keren verraden te zijn door 'vrienden' bepaalt T. uiteindelijk dat het afgelopen is en kiest hij voor huisje, boompje, beestje met zijn vriendin.

4.4 Tot slot

In deze slotparagraaf zetten we enkele opvallende bevindingen uit dit hoofdstuk puntsgewijs op een rij:

- De helft van de jongens heeft in de aanloop naar hun eerste delicten ervaringen met agressief of ernstig gewelddadig gedrag van zichzelf of hun directe omgeving. Het gaat dan bijvoorbeeld om slachtofferschap van stelselmatige ernstige mishandeling door een (stief)vader en in elkaar geslagen worden door (broers van) klasgenoten, maar ook om jongens met ADHD die altijd op straat te vinden zijn en beginnen met ‘mensen opfokken’, ‘kloten’ en ‘allemaal gekke dingen doen’.
- De criminele carrière start vaak (speels) met kattenkwaad op de basisschool: gewoon voor de lol grenzen opzoeken. Bij de eerste delicten gaat het om de thrill, geld speelt dan vrijwel altijd nog geen enkele rol. Opgelegde sancties worden niet gevoeld, omzeild of ontlopen.
- Na verloop van tijd gaat het juist wel sterk om ‘het maken van geld’. Hiermee bekostigen ze hun lifestyle waarbij mooie en dure spullen kopen belangrijk is: de jongens krijgen hoge ‘vaste lasten’. Geld faciliteert ‘een bepaalde identiteit’ vertelt een van de jongens.
- Een deel van de jongens gebruikt nadrukkelijk geen (hard)drugs, maar voor vijf van de dertien jongens geldt juist dat ze in een periode van excessief polidrugsgebruik delicten moesten plegen om dit te kunnen bekostigen.
- De groei verloopt meestal geleidelijk van winkeldiefstallen naar straatroof/voertuigdiefstallen naar woninginbraken. Sommigen gaan ook overvallen plegen. Over de mate van specialisatie hebben we slechts beperkt informatie gekregen van de jongens. We zien wel dat sommigen er heel bewust voor kiezen bepaalde delicten niet (meer) te doen. Sommigen beperken zich na verloop van tijd tot drugshandel als daarmee voldoende geld te maken is.
- Dealen in drugs werd door negen van de dertien jongens gedaan. Juist enkele zeer succesvolle drugsdealers hadden in het verleden zelf op jonge leeftijd met geweld te maken gehad en pasten zelf dat geweld later toe binnen de drugswereld. Anderen gingen dealen op wat beperktere schaal en op een lager niveau op de criminele ladder.

Stoppen met criminaliteit

Dan komen we in dit hoofdstuk bij de vraag wat maakt dat jongens op enig moment stoppen met het plegen van delicten. Nadat we eerst de vraag kort behandelen wanneer iemand echt is gestopt (zie §5.1), gaan we in de paragrafen 5.2 tot en met 5.6 enkele leefgebieden van de jongeren langs (rol van ouders, vriendin, werk- en opleidingskansen, en vooral van straf(dreiging)) om te schetsen welke rol factoren op die gebieden in het stopproces hebben gespeeld. In paragraaf 5.7 gaan we in op de het verschil tussen stoppen met delicten en stoppen met de (vrienden)groep.

5.1 Vooraf: wanneer is iemand echt gestopt?

Hoewel het lastig is om te bepalen in hoeverre de jongens uit dit onderzoek daadwerkelijk definitief gestopt zijn met het plegen van delicten, kunnen we op basis van het selectieproces en de analyse van interviewverslagen stellen dat in slechts enkele van de dertien gevallen de kans op flinke terugval in de toekomst reëel is. Jongens zijn pas tot het onderzoek toegelaten nadat een of meer sleutelfiguren konden bevestigen dat ze niet langer criminele activiteiten ondernemen. Voorts stellen de jongens allen (sommige stellig, andere met enig voorbehoud) dat ze zijn gestopt. Maar we zien in de gesprekken dat de lijn tussen wel of geen delicten plegen in de beleving van de jongens zelf lang niet altijd synchroon loopt met de scheidslijnen die in ons Wetboek van Strafrecht zijn vastgelegd. Sommige dingen vinden ze erger dan andere. Zo wordt door één jongere handelen in kleding terloops genoemd, waarbij tenminste het vermoeden bestaat dat dit gestolen goederen kan betreffen, en een andere jongen zegt dat hij nog wel eens drugs 'van een dealertje afpakt'. Verder vertellen de jongens soms uitgebreid over de delicten die ze meer of minder erg vinden. Steeds in relatie tot de delicten waartoe zij (en hun groep) zich (in een bepaalde periode) beperken.

Om nader zicht te krijgen op de bestendigheid van het stoppen met criminaliteit hebben we in kaart gebracht voor de onderzoeksgroep wanneer ze aange-

ven hun laatste delict(en) te hebben gepleegd. Het beeld is vrij gespreid: vijf jongens stopten minder dan een jaar geleden, drie jongens stopten één tot twee jaar geleden, vijf jongens stopten twee tot vijf jaar geleden en één jongen stopte (door een lange gevangenisstraf) inmiddels elf jaar geleden. Zie voor een uitgebreider toelichting hierop verder ook paragraaf 2.1.4.

5.2 Veel verschillende factoren spelen een rol

In het algemeen kunnen we stellen dat steeds meerdere factoren ervoor zorgen dat een jongen uiteindelijk besluit te stoppen met het plegen van delicten. Type-rend is het verhaal van L., die vertelt dat in de aanloop naar het moment van stoppen verschillende factoren meespeelden. Zowel zijn vriendin, chronische vermoeidheid, herhaalde arrestaties, gegroeide opleidingskansen en depressie door gameverslaving noemt hij in de aanloop naar zijn moment van stoppen. Hij benadrukt, net als veel anderen, dat het een bewuste keuze is geweest om te stoppen en dat die keuze ook een duidelijke aanloop heeft gehad.

5.3 Stoppen en de rol van de ouders en het gezin

In paragraaf 2.2 beschreven we al dat er verschillen te zien zijn in de thuissituatie en de relatie van de jongens met hun ouders als we de zes jongens van Marokkaans-Nederlandse afkomst vergelijken met de andere zeven jongens. We zien dit verschil ook weer terug als we het stopproces bekijken. In grote lijnen komt het erop neer dat de ouders van de Marokkaans-Nederlandse jongeren een grotere rol speelden in het stopproces dan de ouders van de niet-Marokkaans-Nederlandse jongeren.

Vier van de zes Marokkaans-Nederlandse jongeren spreken zich duidelijk uit over de rol die hun ouders hebben gehad in het proces om te stoppen met het plegen van delicten. Voor een van hen speelt de familie slechts een rol op de achtergrond, zijn ouders hadden al langere tijd geen invloed meer op hem. De drie anderen geven aan dat de relatie met hun ouders zeker een rol heeft gespeeld bij het stoppen met het plegen van delicten. Uit de interviews met deze jongeren komt het volgende beeld naar voren op dit punt:

- De grootste invloed op het stoppen ligt voor M. bij zijn ouders en bij zijn vriendin. ‘Ik heb een vriendin, denk meer aan de toekomst, heb een diploma gehaald en probeer mijn ouders zo ver te krijgen dat ik weer contact met

hen krijg.' Zijn moeder staat er wel anders in dan zijn vader. Zijn moeder spreekt beter Nederlands en spreekt ook met de Nederlandse burens. Niet iedereen doet dat. Het liefst herstelt hij zijn relatie met zijn ouders als alles weer goed is: als hij een baan en een huis heeft.

- N. woont bij zijn ouders. Zij zijn altijd goed voor hem geweest. Hij kreeg alles. Als hij gaat trouwen en kinderen heeft, wil hij zijn ouders ook helpen. Veel mensen met wie hij omging hadden gescheiden ouders, hij niet. De band met zijn ouders is goed. Die band heeft zeker een rol gespeeld bij het stoppen. 'Ik ben close met mijn ouders. Waarom moet ik mijn ouders dit aandoen? Wat hebben zij gedaan dat hun kind ze zo veel problemen geeft? Ik ga nu andere dingen doen.'
- E. was een rustige jongen in de groep, altijd al. Hij wilde naar eigen zeggen alleen zijn ouders gelukkig maken. Dat heeft er ook toe bijgedragen dat hij heeft besloten zich aan te geven en nooit meer in de criminaliteit verzeild te raken. Hij is er echt in verzeild geraakt, vindt hij, en daar kunnen we ons als onderzoekers wel iets bij voorstellen als je zijn hele verhaal hoort.

Als we dit afzetten tegen de rol die ouders van de andere (niet-Marokkaans-Nederlandse) jongeren speelden, dan is het verschil vrij groot. Uit de interviews komt het beeld naar voren dat de ouders van deze jongeren een beperktere rol hebben gespeeld bij de beslissing om te stoppen met criminaliteit. Dat wil niet zeggen dat het ouderlijk huis in het geheel geen rol speelt in dit stopproces en het voorkomen van terugval. Enkele jongeren doen hier uitspraken over:

- L: 'Mijn moreel kompas had helemaal naar de kloten moeten zijn door alles wat ik heb meegemaakt, maar mijn vader heeft me echt, zijn normen en waarden die ik me nu tegenwoordig besef, die heeft hij er bij mij ingestampt weer. Niet gestampt, maar zeg maar: goed voorbeeld doet volgen.'
- Nu heeft J. stiefbroertjes/-zusjes in de peuter- en kleuterleeftijd sinds zijn moeder met haar nieuwe vriend is gaan samenwonen. Hij is er zichtbaar blij mee. En hij heeft een goede relatie met zijn stiefvader ook. Die heeft veel voor hem over. Hij wil ook niet dat hij de relatie van z'n moeder 'verkloot'. Zijn moeder zal hem altijd in het huis willen houden, al is hij straks 30 jaar. Hij verwijst naar zijn oom (35 jaar) die als knipperlicht naar z'n moeder gaat en dan weer op zichzelf gaat wonen. Zo zal het bij hem niet gaan, want dat wil zijn stiefvader zeker niet. Verder heeft hij met zijn vader ook nog steeds een goede relatie.

Twee andere jongeren uit deze groep maken melding van de centrale rol van respectievelijk een zus en een klein dochtertje in het proces dat tot stoppen leidt.

- De tweede keer stoppen was een beslissing die in de periode van drie jaar detentie door E. werd genomen. In deze periode heeft hij weleens uit het leven willen stappen, maar dat kon hij z'n dochter niet aandoen. Zijn kleine dochter, toen nog een baby, was de enige reden dat hij wilde blijven leven. En tevens de reden dat hij besloot om nooit meer een delict te plegen. Omdat hij dit immers later onmogelijk aan zijn dochter uit zou kunnen leggen.
- K. vertelt: 'Ik heb in de gevangenis geen hulp gehad. Ik heb zelf mijn eigen studiekeuze gemaakt. Het komt eigenlijk allemaal door mijn vriendin en door mijn zus. Door mijn vriendin ben ik een boekhoudopleiding gaan volgen. Mijn zus kwam ook elke week langs, terwijl ze stage liep bij de rechtbank. Zij heeft pas veel te verduren, zij is gevoeliger dan ik, ze heeft een klein beetje depressie-aanvallen soms, dan neem ik haar mee eten. Nou ja, gaat wel weer over.'

5.4 Invloed van de factor 'vaste relatie'

De aanwezigheid van een vaste relatie (vrouw/vriendin) speelt een belangrijke en soms zelfs cruciale rol in het proces om (blijvend) te stoppen met criminaliteit. Anderzijds kan het verbreken van zo'n relatie er ook toe leiden dat jongeren weer terugvallen in (veel zwaardere vormen van) criminaliteit.

Acht van de dertien jongeren beschrijven de (positieve) rol die het krijgen van een serieuze relatie had in hun stopproces. Soms gaat het om hun huidige vriendin, maar enkelen beschrijven dat ze al eerder merkten dat het hebben van een relatie zich lastig verhiel tot hun criminele activiteiten. We geven enkele voorbeelden.

- M. heeft via school een vriendin gekregen: een Nederlands meisje. Haar vader was het niet eens met deze relatie: hij had al een andere Marokkaanse schoonzoon via haar zus. Die hebben zelfs samen een kind gekregen. Hij heeft niets meer met dit meisje. Haar vader was de reden dat dit niet meer ging. Haar vader wist wat voor persoon hij was, hij woonde in dezelfde wijk. Die vader heeft wel gelijk, vertelt M., maar hij vindt het wel jammer. 'Ik heb nu een andere vriendin. Dit heeft ook een rol gespeeld bij het stoppen. Zij weet niets van mijn verleden. Ik zeg dat ik altijd naar school ben geweest en heb gewerkt. Ik wil het er ook niet met haar over hebben, want dan gaat ze bij me weg. Ik wil niet per se voor haar stoppen, meer voor

mezelf, maar ik vind het wel belangrijk. Belangrijker is dat ik niet meer in de problemen wil komen: geen boetes meer.'

- N. heeft een vriendin gekregen. Hij wilde haar niet kwijtraken 'Als je weet dat je toekomst samen met haar is, ga je anders denken en ga je anders doen.' Volgens hem hebben zijn ouders en zijn vriendin de grootste invloed gehad op het feit dat hij gestopt is met het plegen van delicten.
- T. geeft aan niet meer naar de gevangenis te willen, maar een normaal leven te willen leiden met zijn vriendin: huisje en kinderen. Zijn vriendin is heel belangrijk voor hem, hij vindt dat hij nu iets te verliezen heeft (vriendin, baan), terwijl hij dat als tiener niet had en destijds redelijk gevoelloos was.
- L. vertelt: 'Ik wist al een tijdje dat ik ging stoppen. Ik was er al langer klaar mee. Laat ik het zo zeggen: mijn faillissement begon toen ik verliefd werd. Je moet het zo zien: ik ben opgegroeid in een nette wijk. Er was huiselijk geweld, vandaar dat er een paar steekjes loszaten, maar verder heb ik wel normen en waarden geleerd. Ik ben gemanierd, de ideale schoonzoon. Ik werd hartstikke verliefd. Ik wou dat meisje niet in mijn sores betrekken. Ik deed mijn telefoon uit. Ik had er drie. Die stonden altijd roodgloeiend. Toen liep het af. Dan lig je eruit. Het was moreel voor mij niet te combineren. Ik hield het af. Als ik met mijn chickie was, wilde ik gewoon met mijn meisje zijn. Het was geen praktische keuze, maar een keuze die vanuit mijzelf kwam. Criminaliteit is een keuze.'

Twee van de acht jongeren beschrijven dat ze stopten met het plegen van delicten toen ze een meisje leerden kennen, maar dat ze opnieuw en zwaarder in de criminaliteit geraakten toen de verkering uit ging/het huwelijk strandde:

- I. leerde toen hij in de gevangenis zat (via een briefwisseling) een meisje kennen. Ze vroeg alleen maar: 'Wat heb jij bereikt in je leven?' Hij schreef vier, vijf kantjes vol over hoe 'gangster hij wel niet was'. Hij kreeg nogmaals een brief met dezelfde vraag. Dat maakte indruk. Zijn vorige vriendin 'werd geneukt door [zijn] hele vriendengroep'. Alles wat hij had, had de politie in beslag genomen. Toen hij het opschreef, kwam het besef: 'Waar de fuck ben ik mee bezig?' Dit was een belangrijk moment voor het stoppen. Hij is later met haar getrouwd. Na enkele jaren is hij bij haar weggegaan en is hij, zoals hij zelf zegt, 'echt van God los gegaan'. Aan het einde van datzelfde jaar heeft hij zich herpakt. Inmiddels heeft hij een andere vriendin en twee jaar geen delicten meer gepleegd.
- D. is voor de eerste keer gestopt met het plegen van delicten toen hij op 16-jarige leeftijd een meisje van 18 jaar leerde kennen. Ze stelde hem voor

de keuze: of breken met z'n vrienden of het was over. Hij brak rigoureuus met zijn vrienden, ging 'keihard werken' (60 tot 70 uur in de week). Toen zijn relatie na twee jaar uit ging, heeft hij het contact met zijn criminele vrienden weer opgepakt. Hij heeft lange tijd vastgezeten en nu al twee jaar een nieuwe vriendin waarmee hij samenwoont. Samen hebben ze een dochtertje gekregen.

Het krijgen van een vaste relatie kan verder ook indirect een rol spelen in het proces om te stoppen. Zo geeft H., een van de Marokkaans-Nederlandse jongeren, aan dat hij zich realiseerde dat hij pas kan trouwen als hij een baan heeft gevonden en een huis heeft. Daar zijn zijn ouders heel duidelijk over en dat vindt hij zelf ook.

5.5 Het toekomstperspectief: de rol van de opleiding, werk en werkkansen

We zien dat opleiding, werk en stages bij veel jongens een heel belangrijke rol spelen in en na het stopproces. Verschillende jongeren vertellen hoe belangrijk hun opleiding en/of hun perspectief op werk is voor het vinden van een nieuwe invulling van hun leven/identiteit. We geven twee voorbeelden.

- Het moment dat T. echt zeker zegt te weten dat hij wil stoppen, is wanneer hij na zijn eerste verlof weer terug naar binnen moet. Tijdens zijn laatste periode in detentie besluit hij dat hij nooit meer wil zitten en kiest hij voor een opleiding. Direct nadat hij vrij is gekomen, is hij naar school gegaan (mbo-boekhouden) en momenteel loopt hij stage op een administratiekantoor. De eigenaar van het kantoor heeft aangeven veel vertrouwen te hebben in T. en eventueel samen met hem een nieuwe bv te willen beginnen. T. denkt dat dit een unieke kans is die hij zeker niet wil verpesten, hij zegt zich niet voor te kunnen stellen dat hij nog criminele activiteiten doet, omdat hij dan alles zou kwijtraken. 'Het maakt alles uit of je werk hebt.'
- In februari 2009 is L. gestart met een hbo-opleiding. Hij is nu bijna klaar en heeft er dan zes jaar over gedaan. De jeugdgevangenis was erg bepalend op dit vlak. Daar vertelde iemand op de mbo-opleiding die hij volgde dat je een hbo-opleiding nodig had om groepsleider te kunnen zijn in gevangenis. 'Weet je, ik was in mijn hbo en ik vond het zo leuk daar op school! Ik vond het zo vet! De informatie weet je, het sociale niveau, dat is echt voor mij de eyeopener geweest! Ik dacht: woh! Ik zit met een neger in de klas die speelt hockey. Op mijn vraag heb je weleens drugs gebruikt: "Nee, nee, nee, ik

werk gewoon.” Ik zat in een groep met mensen van mijn leeftijd, die geen crimineel waren, geen strafblad hadden, geen drugs verkochten, geen criminele vader hadden, die thuis woonden, allemaal gewoon normaal weet je. Ik dacht: deze mensen hebben geen idee hoe anders ik ben, ze moesten eens weten wie mijn vrienden zijn. Ze deden normaal tegen mij en wat ik ook merkte is dat zij niet bevooroordeeld waren, maar dat ik bevooroordeeld was. Dit is wat er gebeurde, ik kwam in een totaal andere sociale orde terecht, en dat is bijzonder.’

Het hebben van werk, de inkomsten uit werk en het hebben van een uitkering zijn belangrijke protectieve factoren om niet terug te vallen, getuigen ook de volgende verhalen:

- N. heeft zijn rijbewijs gehaald en een uitkering aangevraagd. Als hij nu nog aan criminaliteit zou denken, zou hij er wel in zitten. Hij heeft namelijk geen werk, maar wil wel werken. Hij krijgt alleen geen tweede kans, zo geeft hij aan. ‘Toch lukt het mij om uit de criminaliteit te blijven. Mijn geluk daarbij is de uitkering. Die kreeg ik na mijn 18^e, dat had ik daarvoor niet.’ Hij heeft nu de garantie dat hij geld heeft aan het einde van de maand, dat hij zijn rekeningen kan betalen. Dat had hij voorheen niet. Geld is geen nood meer. Hij ging weer naar school en deed ook weer normale dingen. Hij kocht normale dingen: geen dure broeken meer. Dat is hem gelukt.
- Toen J. van stage naar werk overstapte, kreeg hij een contract van anderhalf jaar. Hij is toen gestopt met criminaliteit. Hij vindt het beroep ook leuk. De twijfel zit erin dat hij soms wel denkt dat hij meer geld zou willen hebben. ‘Nu heb ik elke dag gewoon plezier op m’n werk, m’n collega’s zijn gewoon chill weet je. Soms is het nog wel moeilijk. Ik probeer me zo veel mogelijk niet in de problemen te brengen. Het is niet dat ik aan het nadenken ben over een inbraak, daar hou ik me echt niet meer mee bezig. Ik zit nu al anderhalf jaar of zo in m’n werksysteem, dus uh.’
- T.: ‘Toen ben ik gewoon gestopt met alles, gewoon gaan werken. Ik verdien nu €1000 in de maand. [...] ik ben gewoon blij dat ik een vast inkomen [heb]. Je hoeft je niet te bewijzen op straat, niet achter je kijken omdat misschien gister iets mis ging. Ik ben gewoon gestopt met alles.’

T. besloot gewoon te gaan werken en dat blijkt, met name als je gewoon thuis woont bij je moeder, met €1000 netto in de maand toch voldoende lucratief om lekker van te kunnen leven. Daar komt hij nu achter. Met name in relatie tot de beperkte stress die het hem oplevert. Hij heeft fijn werk, met mensen met wie hij plezier kan maken en dat scheelt. En hij was toch al

gewend om hard te werken, dus wat dat betreft is er niet zo veel verschil met zijn eerdere leven. Hij verwijst naar zijn werk als drugsdealer: 'Mensen denken: drugs is gemakkelijk verdienen, maar dat is hard werken. Je bent gewend aan hard werken, aan adrenaline die pompt.' Het gemis van de adrenaline lost hij nu op door op straat nog steeds mensen en plekken op te zoeken waar spannende verhalen te vinden zijn of waar spannende dingen gebeuren.

Een deel van de jongens ondervond al eerder, tijdens de criminele carrière, dat hard werken in een baan en een criminele carrière simpelweg niet samengaan. Anderen ondervinden dit nadat ze bewust zijn gestopt. Het is het een of het ander. In de periode dat er gewerkt wordt, worden de criminele activiteiten sowieso tijdelijk of definitief gestaakt. Nog enkele voorbeelden ter illustratie:

- D. werkte tussen zijn beide criminele periodes (zonder opleiding) als assistent-bedrijfsleider met veel plezier meer dan fulltime. Hij kon flink sparen samen met zijn toenmalige vriendin. Geld dat heel snel op was toen het uitging en hij weer afgleed in de criminaliteit.
- Voor anderen, zoals T. (nog steeds in middelbareschoollleeftijd), geldt dat hij ook hard wil werken en dat doet hij nu ook. Maar hij startte hiermee pas nadat hij was gestopt. Voorheen had hij hiervoor echt geen tijd door zijn beroepen van 'dief' en vervolgens 'dealer'.
- F. kwam het werken in een restaurant erg slecht uit, omdat de tijden samenvielen met de tijden van het inbreken. Hij stopte ermee en had enkele andere baantjes. Omdat hij daar niet goed bij de mensen paste, stopte hij ook daar weer. Via een re-integratiebureau deed hij verschillende trainingen die hem op het spoor zetten van de entreetoets voor de hbo-opleiding die hij nu wil gaan volgen.

Een opvallende bevinding is dat zeven van de dertien jongeren graag andere jongeren willen helpen. Ze willen ofwel helpen om te voorkomen dat kinderen het criminele pad op gaan, ofwel hun eigen ervaringskennis gebruiken om jongeren op straat te helpen of ex-criminele jongeren te begeleiden en terugval te voorkomen. Dit opvallende gegeven kan deels verklaard worden door het feit dat een paar jongeren al daadwerkelijk actief zijn op dit vlak, ze geven bijvoorbeeld lezingen of geven advies aan gemeenten. Het ligt voor de hand dat deze jongeren ook gemakkelijker dan andere jongeren benaderd werden door onze contactpersonen voor deelname aan ons onderzoek. Dat geldt echter hoogstens voor twee of drie jongeren. Het blijft dus een opmerkelijk gegeven dat de jon-

geren in onze onderzoeksgroep het helpen van kinderen of jongeren vaak als een toekomstperspectief zien. Sommige van deze jongeren overwegen om bijvoorbeeld een opleiding sociaal cultureel werk te doen. Anderen zijn hier ooit al mee gestart, maar vastgelopen op het feit dat ze geen stage konden lopen omdat ze geen verklaring omtrent gedrag (VOG) kregen. Daarom zijn ze soms ook gestopt met hun opleiding. Weer anderen solliciteren al langere tijd naar een betaalde baan in deze sector, maar zonder resultaat. Ook zij lopen aan tegen het feit dat ze geen VOG kunnen laten zien. Slechts één jongere loopt ten tijde van ons onderzoek stage in deze sector en is dus (anders dan via vrijwilligerswerk) actief op dit vlak. Hij zegt hierover het volgende: ‘Het is hier gewoon leuk. Die kinderen zijn gewoon leuk, zijn ook twee drukke jongetjes, beetje hetzelfde als ik, is een uitdaging voor me, ADHD net als ik. Als ze niet kunnen doen wat ze willen, gaan ze vechten en zo. Moet ik ze rustig houden.’

Het feit dat de jongeren geen VOG krijgen, vormt ook een belemmering bij het vinden van bepaalde banen in een andere sector (dan het jongerenwerk). Een van de jongeren geeft bijvoorbeeld aan dat hij graag een eigen koeriersbedrijf zou starten, maar dat dat niet lukt vanwege zijn criminele verleden. Ook meer in het algemeen vormt hun criminele verleden een lastig gegeven bij het volgen van een opleiding of het vinden of behouden van werk. Een van de jongeren vertelt dat ze op school denken dat hij jeugdreclassering heeft wegens schoolverzuim, terwijl hij dit feitelijk opgelegd kreeg wegens straatroof. Een ander vertelt hoe hij bijna zijn baan verloor omdat de politie zijn baas had geïnformeerd toen hij opgepakt werd voor een inbraak. Hij kon echter hardmaken dat hij die inbraak nooit gepleegd kon hebben en is vervolgens weer vrijgelaten.

5.6 Invloed van sancties, celstraf en strafdreiging in de overwegingen om te stoppen

De jongens hebben (op één na) ervaring opgedaan met politie- en justitiesancties. Hoewel enkele jongens hierover niet helemaal duidelijk zijn, kunnen we stellen dat slechts één jongen aangeeft nooit te zijn opgesloten: dit is T., een jongen van 17 jaar met een criminele carrière van maar liefst 11 jaar. Drie jongens hebben lange celstraffen ondergaan: één jongen zat in totaal vier jaar en twee jongens kregen voor levensdelicten jarenlange celstraffen (vijf en zeven jaar). De overige negen jongens hebben dagen, weken of maanden vastgezeten in een cel van politie, Huis van Bewaring of (jeugd)gevangenis.

We zien dat de ervaringen met celstraf bij veel jongens invloed hebben gehad op het stopproces. Ze benoemen dit vaak expliciet en verwijzen erbij naar de ervaringen die op hen (soms grote) indruk maakten. Voor de jongens die een lange celstraf kregen, geldt unaniem dat dit (tenminste zoals ze daar tegenwoordig tegen aankijken) cruciaal was in de beslissing definitief de criminaliteit de rug toe te keren. Deze jongens met een lange celstraf achter de rug (wellicht ook verbandhoudend met de wat hogere leeftijd, ze waren de 20 ruim gepasseerd toen ze vrij kwamen en zijn nu 25-plussers) hebben hun levensinvulling ook het meest drastisch aangepast. Ze hebben bijvoorbeeld (in tegenstelling tot de anderen) geen of veel minder contact met de criminele vrienden van voorheen. De beslissing te gaan stoppen is ook voor de jongens die lang zaten een proces van jaren. Twee van de drie jongens kunnen duidelijk een moment noemen dat ze een besluit namen over hun toekomst.

- E. gaf zichzelf aan bij de politie, was zijn leven niet zeker en wilde niet langer vluchten. Hij wist: 'Nu is het afgelopen.' Hij werd tot meer dan zes jaar veroordeeld, maar 'ik had niet zwaar genoeg gestraft kunnen worden', zegt hij zelf. Hij had het gewoon verdiend, vindt hij. Halverwege zijn celstraf is hij over zijn toekomst na gaan denken. Met name de telkens terugkerende isoleercel (gemiddeld zeven dagen per maand wegens zwaar softdrugsgebruik) was een plek waar hij veel over zijn toekomst heeft nagedacht. De lange celstraf heeft zijn besluitvaardigheid duidelijk erg sterk gemaakt. Hulp kreeg hij niet.
- Ook D. (zat zeven jaar vast) vindt dat hij te kort gestraft werd. Ook hij begon halverwege ('als je op verlof mag') na te denken over zijn toekomst. Het feit dat hij maar liefst drie jaar achtereen in een Huis van Bewaring doorbracht (slechts enkele uren per dag mocht hij van cel af) maakte veel indruk. Ook noemt hij het feit dat hij een jongen in totaal zes keer zag terugkomen. Hulpverlening tijdens de gevangenisstraf of hulp bij re-integratie was er niet, vindt hij.

Het is opmerkelijk dat D. en E. onafhankelijk van elkaar vrijwel hetzelfde verhaal vertellen over de rol van psychologen en mmd'ers¹⁹ in de gevangenis. Deze functionarissen zijn volgens beide jongens niet te vertrouwen. Hierbij verwijst zowel D. als E. naar ervaringen dat als je iets in vertrouwen vertelt, je het later via een omweg (de bewakers) weer terughoort. D. noemt de functionarissen overduidelijk een verlengstuk van justitie en E. vertelt dat het feit dat de psycho-

19 Medewerker Maatschappelijke Dienstverlening, de huidige trajectbegeleiders in detentie.

logen (vaak jonge vrouwen) soms opzichtig geinen of flirten met het bewakingspersoneel bij de gedetineerden kwaad bloed zet en het beeld bevestigt dat ze onderdeel uitmaken van justitie.

N. zat ook diverse keren lang vast (één keer een jaar en twee keer circa vijf maanden) en vond net als E. met name de isoleercel indrukwekkend ('dat had effect'), terwijl de gevangenis an sich een makkie is ('Je hebt zelfs tv op je kamer!'). Hoewel hij eerder in de gevangenis leerde als crimineel beter te werk te gaan, was de periode van vijf maanden zo lang dat hij dacht 'ik stop ermee'.

Bij de jongens die af en aan steeds korte tijd vastzaten waren ervaringen met detentie niet zozeer een reden om te stoppen als wel een bijkomende factor die maakt dat ze niet willen terugvallen. Ook zij verwijzen (weliswaar minder stellig) naar het feit dat ze het risico op detentie niet langer willen lopen en er daarom voor kiezen rustig (of tenminste rustiger) te worden.²⁰ Maar bij hen gaat het minder om het feit dat ze het vastzitten an sich niet meer willen meemaken, en meer om het feit dat dat ze sociaal gezien in de problemen zou brengen met werk, vriendin of ouders en dat ze überhaupt niet meer met politie of justitie geconfronteerd willen worden. Laat staan dat ze vast zouden moeten zitten. Ze schatten de kans dat ze op enig moment het haasje zijn na zo veel jaar criminaliteit in als zo reëel dat dit mede een rol speelt in de beslissing te stoppen.

- J. zit nu anderhalf jaar in het 'werksysteem' en een veroordeling zou zijn leuke baan en mogelijk toekomstig leuk werk direct in gevaar kunnen brengen. Hij zou het respect van zijn ouders ook verliezen.
- T. zou de kans op een baan op zijn huidig stageadres niet op het spel willen zetten.

Ook enkele jongens die niet of nauwelijks vastzaten noemen de dreiging om vast te moeten zitten als reden om te stoppen. Ze motiveren die strafdreiging vanuit flinke celstraffen waar hun vrienden mee werden geconfronteerd. Voor hetzelfde geld had dat lot hen getroffen, zeggen deze jongens impliciet of expliciet.

- B. geeft aan dat een vriend (toen 15 jaar) 2 jaar geleden maar liefst 4 maanden moest zitten en noemt dat heftig. In dat verband vertelt hij dat hij nu sowieso van serieuze zaken als inbraken afziet en andere mensen pijn doen voor geld voor hem ook over de grens is.

20 Met 'rustig' doelen de jongens op het afzien van criminaliteit.

- J. wil ook geen erge dingen doen als mishandelen. Hij vertelt dat hij nog wel bang is dat ze langskomen (politie). Het is bij hem overigens niet helemaal duidelijk of hij de grens tussen wat hij wel en niet zou doen bepaalt op basis van de hogere strafdreiging die met mishandeling gepaard kan gaan.

Tot slot noemen jongens de dreiging om betrokken te raken (als pleger of slachtoffer) bij levensdelicten. Dat geldt voor diverse jongens van wie enkele nadrukkelijk verwijzen naar de grote strafdreiging door justitie die daarmee gepaard gaat. Het gaat dan deels om jongens die we hiervoor ook al aanhaalden (die bijvoorbeeld voor een levensdelict veroordeeld zijn), maar het gaat ook om H. en T.:

- H. vertelt dat je met een levensdelict voor de hemelpoort niet wekomt. Hij nam de beslissing geleidelijk, waarbij hij niet werd gehinderd door enige strafdreiging van justitie.
- T. werd in elf jaar tijd één keer aangehouden voor een winkeldiefstal, maar zoekt de stress van crackdealen tussen doorgesnoven en gewapende 40-plussers niet meer op, omdat hij bang is het niet te overleven.

Sancties en afscheid nemen van een crimineel imago

Het valt op dat enkele verhalen van jongens laten zien hoe sancties van politie en justitie hen hebben geholpen afscheid te kunnen nemen van een imago. Geleidelijk of 'with a bang', zoals we hierna laten zien. Enkele jongens hebben dankbaar gebruikgemaakt van de politie, bijna als een soort *partner* in het afscheid nemen van *crime*.

Tegen wil en dank zoekt A. geen jongens meer op uit het sociale (= criminele) netwerk van zijn moeder. Hij heeft telkens ervaren dat de 'vriendschappen' hem op het politiebureau en in de cel deden belanden, dus justitie heeft nu voor hem bepaald met wie hij wel en met wie hij niet bevriend mag zijn. Hij heeft op de zesde dag van zijn laatste detentie 'de knop omgezet'. Dat hij 'totaal geen vrienden' meer heeft, wijt hij overigens wel aan justitie. En 'dan wil ik niemand zwartpraten', voegt hij er enigszins vergoelijkend aan toe. Hij is nu zo ver dat hij niet langer vrienden kiest die hem potentieel in problemen met de politie zouden kunnen brengen.

Concluderend kunnen we stellen dat enkele jongens achteraf zeggen dat het goed is dat ze opgepakt en (voor langere tijd) vastgezet werden. Ze hadden het nodig om tot de beslissing te kunnen komen om te stoppen met criminaliteit.

5.7 Stoppen met delicten is iets anders dan stoppen met de groep

Stoppen met criminaliteit betekent niet automatisch dat jongeren ook stoppen met de omgang met hun vrienden in de criminele jeugdgroep, dus stoppen met deelname aan de groep. Met name de jongeren die spreken over hun vrienden-(groep) en het maar niets vinden dat de politie het heeft over een criminele jeugdgroep, gaan als ze zelf gestopt zijn met het plegen van delicten, nog steeds met diezelfde vrienden om. Verschillende jongeren geven aan dat ze er nog steeds bij horen, maar dat ze alleen niet meer meedoen met het plegen van delicten, en dat diezelfde jongeren nog steeds hun vrienden zijn. Soms gaat het om een hecht groepje van twee of drie vrienden waar ze vroeger de delicten mee pleegden, maar het kan ook gaan om een grotere groep van tien tot twintig jongens die een jongere soms nog dagelijks ziet. Binnen onze onderzoeksgroep van dertien jongeren zijn vijf nog bevriend met hun oude vrienden. Ze doen hierover verschillende uitspraken. We geven enkele voorbeelden.

- ‘Ik ga nog steeds met ze om. Ze worden ook ouder en slimmer. Geen heilige boontjes, maar als ik het maar wel ben, vind ik het prima. Sommigen hebben ook een vriendin, we zijn rustiger geworden.’
- ‘En het waren toen m’n vrienden en het zijn nog steeds m’n vrienden gebleven, gewoon dezelfde jongens. Die jongens waar ik mee was, zijn bij me gebleven en er zijn meer mensen bij gekomen. Een maatje van me werkt in de bakkersopleiding. De andere is hovenier. Twee werken niet en twee zitten op school nog. De jongens die niet werken: eentje woont op een begeleid wonen en de andere slaapt overal en nergens. Het is wel een beetje uit elkaar gegaan. Iedereen is een beetje bezig met z’n eigen ding te doen en zo. Tuurlijk zijn ze nog steeds m’n matties, sowieso. Als we gaan chillen ga ik ze sowieso ook bellen van: luister ik ben hier, kom we gaan tappen of zo, of even een jointje roken. Maar het is niet dat we elke dag weer samen zijn.’
- ‘Eigenlijk zijn het nog steeds gewoon vrienden. Je kreeg een band met ze door het plegen van delicten. De groep bestaat nog steeds, maar minder sterk. Ik ben de enige uit de groep met werk. Dat is wel gevaarlijk, want het geld blijft trekken.’

Een van de jongeren weet goed onder woorden te brengen hoe de verwijdering tussen hem en de andere jongens toch tot stand komt:

‘Op een gegeven moment heb ik niets meer te lullen, want mijn vrienden zijn nog steeds actief en ik heb niets meer te lullen. Ik sta daar maar.

Moet ik hen gaan vertellen over een PowerPoint-presentatie die ik heb gegeven? Ze verstaan me niet. Zoals ik met jullie praat, kan ik met hen niet praten. Ik lul te veel, het duurt te lang. “Je tokt te veel”, zeggen ze dan. Ik kan niet anders. Mijn brein heeft een bepaalde ontwikkeling gehad, ook dat hbo. Ik zeg het altijd tegen ze, tegen allemaal: “Ga gewoon naar school.” [...] Vroeger had ik verhalen! Ik heb altijd gezegd: “Straks zijn we 40.” Ik verwacht oud te worden. [...] Die illusie om voor de dag te leven wordt ook hoog gehouden. Als ik zeg: “Ik leef met een toekomstperspectief en ik geloof daarin”, dan heeft dat zin. Als ik net als hun zeg: “Ik leef van dag tot dag”, dan zeggen ze: “Waarom ben je dan met je opleiding bezig? Waarom denk je dan aan over tien jaar?”

Stoppen met het plegen van delicten en wel bevriend blijven met de andere jongeren van de groep gaat niet vanzelf. Een paar jongeren geven aan dat de groep nog steeds bestaat, maar dat het contact wel anders is geworden. De groepsbanden zijn minder stevig dan toen ze nog op school zaten, ze zien elkaar minder ook omdat ze nu verder van elkaar wonen, sommigen zijn ook gestopt met het plegen van delicten, anderen zitten soms jaren vast, een enkeling heeft werk gevonden. Dat maakt het gemakkelijker om te blijven omgaan met dezelfde vriendengroep als je gestopt bent met het plegen van delicten. Er zijn echter ook twee jongeren die het beeld schetsten dat zij zelf zijn veranderd, maar dat de groep hetzelfde is gebleven. Zij hebben er doelbewust naartoe gewerkt dat hun vrienden accepteerden dat zij stopten met het plegen van delicten.

- H. is ruim een jaar bezig geweest om zich terug te trekken uit de criminaliteit, vanaf zijn 18^e tot zijn 19^e. Hij zegt aanvankelijk niet eerlijk tegen zijn vrienden dat hij wil stoppen, maar verzint smoesjes. Inmiddels is wel bekend bij de jongens dat hij een ander leven wil. H. geeft daarbij aan dat hij een van de weinigen is die daadwerkelijk stopt. Hij denkt dat hij verschilt van de andere jongens omdat hij in een gemengde buurt is opgegroeid, daardoor kan hij beter met autochtonen omgaan dan de jongens uit [zijn] wijk, zegt hij.
- ‘Je hebt een reputatie hoog te houden, je hebt ook een band gesmeed met mensen. Dat is voor mij heel beslissend geweest. Om zomaar opeens te zeggen: “Ik stop ermee.” Daar had ik het erg moeilijk mee. Dus wat gebeurde er? Ik liet het gewoon maar gaan. Ik liet het doodbloeden, ik nam risico’s, ik was roekeloos, ik gaf mijn adres en zei: “Kom maar langs hoor, hoeveel moet je hebben, ik ben thuis, kom maar langs.” Dus ik was er klaar mee. Laat ik het zo zeggen: ik heb de bijl neergelegd en toen hij viel [en L. met veel

machtsvertoon door de politie werd opgepakt, red.], kon ik met goed gevoel tegen mijn vrienden zeggen: “Kijk eens wat mij is aangedaan, ik stop ermee!” De beslissing werd voor mij gemaakt, het was overduidelijk. Als ik doorga dan gaan we te dik. Ik had er vrede mee, iedereen kon doorgaan zonder mij.’ (L.)

Verskillende jongeren die blijven omgaan met hun vroegere vrienden geven aan hoe ze omgaan met de verleiding om weer terug te vallen.

- ‘Maar als er nu een vriend komt die zegt: “Ik wil inbreken”, dan zou ik zeggen: “Kom gewoon even bij mij op de bank, filmpje kijken.” Ik wil mensen helpen, daar krijg ik ook een goed gevoel van, zo hoort het eigenlijk te zijn, als je de ander iets kunt krijg je het ook terug.’
- Het maakt niet uit met wie je omgaat vindt B., want hij gaat net zo goed om met anderen met wie het slecht gaat. En dit zijn evenzeer zijn vrienden nog steeds; ondanks het feit dat die nog steeds dingen doen. Maar dat is hun keuze en B. zal het zeker niet afkeuren: hij blijft ook aan deze jongens loyaal, laat hij zien.
- ‘We hebben echt zo’n groepje van vijf, inclusief de jongens die zijn afgedreven en met wie het slecht gaat. Ze komen naar J. toe (zo denkt hij dat) omdat hij en ook B. geld hebben. Dat ze “een tientje willen komen fixen”. Zijn gewoon nog wel m’n vrienden ja. Veel zijn gewoon dealers, op zich kom je daar niet echt mee in de problemen. “Ben je wel ready voor iets”, dan zeg ik: “Nee man, je weet toch, ik moet werken en zo.” Als ze gaan vertellen wat de bedragen zijn, dan ga je wel twijfelen. Met dit verleden blijf je altijd wel denken. In januari wordt mijn contract niet verlengd, dat is wel een risico.’
- A. vertelt dat zijn kameraad drugsdealer is: ‘Dat is zijn werk.’ Hij vervolgt: ‘Heb het hem wel uit z’n hoofd proberen te praten, maar ja. Dit doet hij al drie jaar, ik ken hem al tweeënhalf jaar. Hij doet zaken met echt grote jongens, die zijn wel allemaal opgepakt. Hij belt soms “zullen we effe chillen?”, doen we een peukje. Ook rijd ik weleens met hem ergens naar toe.’ Onderzoeker: ‘Die vriend is altijd aan het werk, dus feitelijk loopt hij dan het risico als medeplichtige te worden gezien).’ Oh ik doe iets ouds, denkt A. dan. Maar dat wil hij eigenlijk ook niet, geeft hij aan.’ A: ‘Het is een grote jongen want die doet zo’n 70 keer €50 per week. Ik heb zo veel opgebouwd en zou me de ogen uit de kop schamen naar mensen die vertrouwen in me hebben, zoals jij ook als je me volgende week belt en dan moet ik zeggen (vul maar in).’

De jongeren die niet meer omgaan met hun vroegere vrienden hebben deze ofwel uit het oog verloren omdat ze verhuisden of langere tijd hebben vastgezet, ofwel het contact verbroken (door deze jongens te vermijden en te negeren). In één geval zien we dat juist het afbreken van de vriendschappen er ook toe leidt dat een jongen besluit te stoppen. E. is keer op keer verraden door 'vrienden' en bepaalt daarom uiteindelijk dat het afgelopen is. Hij kiest voor huisje, boompje, beestje met zijn vriendin.

Maar de meeste jongens besluiten eerst te stoppen en willen daarna niets meer met hun voormalige groepsgenoten te maken hebben omdat deze veelal nog in de criminaliteit zitten. Dat was wel even lastig maar niet een echt moeilijke opgave. Eén Marokkaans-Nederlandse jongen geeft aan dat hij 'nog nooit een Hollandse vriend heeft gehad die naar werk ging en zo'. Een andere jongere vertelt dat hij jongens uit het verleden zo veel mogelijk uit de weg gaat, omdat sommige met hem nog een appeltje te schillen zouden kunnen hebben. Een derde jongere had toen hij vrij kwam een baantje gevonden voor overdag en in de avond. Zo kon hij naar eigen zeggen afstand nemen van deze vrienden. Hij vond het in het begin wel moeilijk om los te komen van deze jongens, maar na twee of drie weken was het klaar. De jongens zochten eerst nog wel contact met hem, maar er zijn meer jongens die hebben gezegd: 'Ik stop ermee.' Andere jongens zijn wel doorgedaan, zowel met het als groep samen zijn, als met het plegen van delicten, zo geeft hij aan.

I. gaat niet meer met zijn vroegere vrienden om, maar gaat nu naar eigen zeggen met 'normale mensen' om. Zijn huidige vriendengroep bestaat uit jongens die 'al wel wat hebben meegemaakt'. Nu durft hij tegen vrienden te zeggen wat hij vindt, wat hij voelt. Dat is nieuw voor hem. Maar hij kan nu vriendschappen opbouwen met 'best wel wat normale mensen'. Dat is heel apart voor hem, want die gaan gewoon naar hun werk. Dat voelt wel burgerlijk, maar:

'Het geeft me zo veel rust om normale mensen om me heen te hebben. Niet meer de negativiteit om me heen. Vorig jaar voor het eerst naar Walibi geweest, gezonde spanning heet dat dan. Ik heb dat nog nooit gedaan en zeg dan tegen m'n vriendin: "Ik vind dat best wel eng." Voor het eerst uit eten geweest twee jaar geleden. Nog nooit in nette kleren naar een restaurant geweest. Ik had toen andere prioriteiten. Ik kan mijn vrienden nu vertrouwen, hoeft niet na te gaan: wat weet hij allemaal van mij, wat kan ik wel of niet zeggen?'

5.8 Tot slot

In deze slotparagraaf zetten we enkele opvallende bevindingen uit dit hoofdstuk puntsgewijs op een rij:

- In het algemeen spelen steeds meerdere factoren een rol in het stopproces van de jongens.
- Celstraf is een ervaring die bij veel jongens van invloed was op het stopproces. Juist de jongens die lange celstraffen kregen gooiden erna het roer om of besloten dit al voor of bij aanvang van hun detentieperiode. Hun wat hogere leeftijd speelt hier mogelijk ook in mee. Strafdreiging is helemaal niet aan de orde voor hen, ze zijn gewoon gestopt. Voor de jongens die kortere celstraffen hebben gehad, geldt dat ze de detentie-ervaringen meest niet als erg negatief hebben ervaren, maar dat het risico gedetineerd te kunnen raken wel meespeelt in de beslissing om geen delicten meer te plegen. Voor hen is strafdreiging wel degelijk een belangrijke factor.
- Het hebben of krijgen van een vaste vriendin speelt een belangrijke en soms cruciale rol.
- Bij de Marokkaans-Nederlandse jongens is de rol van ouders duidelijk groter geweest dan bij de anderen. Deze jongens vinden het bijvoorbeeld belangrijk dat hun ouders trots op hen kunnen zijn.
- Op het moment dat het jongens lukt de keuze te maken een opleiding te gaan volgen of afronden of als ze aan het werk gaan, zien ze dat dit (ook praktisch) lastig te verenigen is met de drukke bezigheden (en 'werktijdstippen') van een 'crimineel'.
- Het valt op dat veel jongens (zeven van de dertien) een toekomst voor zichzelf zien waarin ze (liefst voor hun werk) anderen willen helpen uit de criminaliteit te komen of te blijven. Het ontbreken van een VOG vormt een grote belemmering om deze en andere ambities te verwezenlijken.
- Diverse jongens zijn na verloop van tijd klaar met de stress van over je schouder kijken. Het overzichtelijke leven als ze werken of naar school gaan vinden ze fijn.
- Stoppen met delicten is duidelijk iets anders dan uit een 'criminele jeugdgroep' stappen. Bijna de helft van de jongens in ons onderzoek (n=5) blijft bevriend met de jongens uit de groep. Enkelen van hen noemen hun vrienden (crimineel of niet) zelfs vrienden voor het leven.

*Dertien desisters over de aanpak
door politie, justitie & partners en
over hun leefsituatie*

Aanpak door politie, justitie en andere partners

In dit hoofdstuk besteden we aandacht aan de aanpak van de criminele jeugdgroepen door politie en partners. Eerst gaan we in op de wijze waarop de politie informatie verzamelt over groepen (§6.1). Daarna bespreken we hoe de jongens op straat met de groepsaanpak van de politie worden geconfronteerd (§6.2) en vervolgens gaan we in paragraaf 6.3 in op de vervolging door politie en justitie van de jongens en hoe ze dit en de gevolgen hiervan hebben ervaren. In paragraaf 6.4 besteden we aandacht aan de aanpak door partners van de politie. En tot slot besteden we in de laatste paragraaf aandacht aan één casus waarin de respondent zelf een diepgaand beeld schetst van zijn beleving van de aanpak van de bestrijders van jeugdcriminaliteit. Hoewel zijn verhaal op zichzelf staat en niet als representatief mag worden beschouwd, besteden we uitgebreid aandacht aan zijn verhaal, omdat er elementen in terug te zien zijn die in diverse andere casussen ook terugkomen.

6.1 De informatieverzameling van politie door de ogen van de jongens

Vier van de dertien jongeren maken spontaan opmerkingen over de manier waarop de politie een beeld opbouwt van de groep, in drie gevallen lijkt dit rechtstreeks betrekking te hebben op het shortlisten²¹ door de politie en de aanpak die daarop volgt. Een van de jongens verwoordt het als volgt:

‘Dat is groepspeiling. Ze gaan in de groep staan en gaan kijken: wie staan er allemaal bij? Ze brengen meestal, tenminste wat ik nu weet van hun procedures, is dat ze [...] ze zijn heel erg lang bezig met in kaart brengen, registreren, wie gaat er met wie om, en ze laten, zoals ook in films, laten ze de kleine vissen zwemmen, de kleine vissen worden grote vissen en de kleine vissen brengen ook uh zeg maar het spoor naar de grote vissen. Dus daarom laten ze heel veel dingen ook gewoon gedane zaken.

21 Problematische jeugdgroepen worden periodiek geteld en in kaart gebracht door de politie, zie ook hoofdstuk 1.

Tenzij het hoofdzaken worden, zoals mishandeling, echt gewelddadige dingen van aard. En zelfs dan laten ze het als ze niet genoeg bewijs kunnen opscharrelen, want ze hebben volgens mij twee feiten nodig om zeg maar iets in gang te kunnen zetten überhaupt [...] en om een veroordeling te krijgen. En als zij dat niet hebben, laten ze het gewoon lopen.’ (D.)

De vier jongeren geven aan dat diverse aspecten van de wijze waarop de politie de groep definieert en benadert volgens hen niet kloppen met de werkelijkheid. Het bepalen van de samenstelling van de groep klopt niet, evenals de analyse die de politie maakt over leiders en de volgers. Ook de ernst en aard van de delicten die door de politie en de gemeente aan de groep worden toegeschreven, worden doorgaans ernstiger weergegeven door politie, gemeente en pers dan in werkelijkheid het geval is, betogen ze. We geven enkele voorbeelden van uitspraken.

- B: ‘Dat de groep uit 50 man bestaat, klopt ook voor geen ene meter.’ Er zijn wel 50 andere jongeren in de wijk, maar die behoren niet tot de groep volgens B. Hij kent al die jongens wel. Hij kent alle Marokkaanse mensen uit [...]. ‘Er wordt gezegd dat het gaat om 50 jongens uit één wijk. Jongens van 13 tot 24, maar daar klopt niets van. De groep bestaat uit 7 of 8 man tussen de 17 tot 20 jaar. Ze doen gewoon iedereen over één kam scheren.’ Eén jongen werd gezien als leider (17 jaar, veroordeeld tot 4 jaar gevangenisstraf), maar volgens B. was er helemaal geen sprake van een verdeling in de groep. Er was bijvoorbeeld geen oudere jongere die leiding heeft gegeven. Ze waren met elkaar en deden ieder hun ding. Er was geen harde kern bij de groep. Iedereen ging met elkaar om. Dat ze een groep waren, betekent dat ze samen optrokken.
- L. denkt dat de politie circa 40 jongens op de lijst heeft staan van de [...]groep. Hij schat zelf in dat het om ‘maar’ 20 jongens gaat. Die jongens vormen volgens hem geen groep met vaste leiders en volgers. Hij weet dat de politie steeds nieuwe leiders benoemt, maar de jongens kijken niet op die manier naar elkaar. ‘Ik hoor de laatste tijd steeds vaker dat we volgens de politie dingen doen in verschillende samenstellingen, maar bij ons is geen leider, zij zijn altijd op zoek naar een leider. In werkelijkheid is dat niet zo, iedereen is zijn eigen leider.’ Volgens L. zijn de jongens vooral verbonden door het feit dat ze in dezelfde buurt wonen, veel samen hebben meegeemaakt en op dezelfde manier in het leven staan. ‘Wij ervaren onszelf niet als een groep, we zijn in de [...]groep geplaatst door de politie. Wij hebben nooit de keuze gehad om in de groep opgenomen te worden.’

- De werkelijke groep (dus zijn vriendengroep) bestond volgens N. uit maximaal tien jongens die ‘gewoon druk bezig waren. Dan was er nog een andere groep van circa tien man. Daar hadden wij niets mee te maken. De politie heeft van die tweede groep de actievelingen samengevoegd met de meest actieve drie van ons. De politie had dus twee groepen gecombineerd. Er waren ook gasten die wel bij de groep hoorden maar door de politie niet als zodanig werden gezien.’

6.2 Aanpak van de groep door de politie

De methoden die de politie en de gemeente toepassen om de criminele jeugd-groepen aan te pakken zien we duidelijk terug in de interviews met de jongeren. Zij beschrijven in hun verhalen met name het hinderlijk gevolgd worden door de politie, het zerotolerancebeleid en het samenscholingsverbod. We geven enkele voorbeelden van de ervaringen van de jongeren met de groepsaanpak.

- De groep stond op verschillende plekken. Ook als de jongens ergens anders stonden, kwam er wel steeds politie. De politie wist waar ze waren. De politie had volgens T. zenders onder hun auto's gedaan en er werden camera's geplaatst. Ze hadden namelijk harde bewijzen dat er ingebroken werd door de groep.
- L. merkte dat de politie iedereen uit de groep over één kam scheerde. Hij werd namelijk steeds aangehouden en kreeg steeds boetes. Ze hielden hem aan het eind van de straat aan en deden dat bij de volgende straat weer. Hij moest dan zijn kofferbak opendoen om te controleren waar iedereen bij is. Zo stond hij voor schut: ‘Zo begin je de politie te haten.’ De politie had geen aanleiding om hem te controleren. Hij was natuurlijk eerder met politie in aanraking gekomen, maar op dat moment was er geen aanleiding. ‘Ze gaan gelijk alles controleren. Ze zoeken gewoon naar een boete om uit te delen’, aldus L.
- N. vertelt: ‘Nu hanteren ze zero tolerance, je wordt meteen aangehouden, zelfs voor op een bankje zitten, algemene plaatselijke verordening, samenscholing, doelloos ophouden in portiek. Het gaat maar door. Ik heb zelfs een keer gehad dat ik uit een steakhouse kwam, met de tandenstoker nog in mijn mond, en ik zou me al doelloos ophouden. Als je een auto hebt is het al helemaal erg, dan word je drie keer per dag staande gehouden en aan de kant gegooid, ze vragen constant naar je ID en je naam, terwijl ze die al lang kennen. We merken dat er heel veel racisten tussen zitten die het nooit laten

merken, die geven het niet toe, gewoon pesterij, je wordt constant staande gehouden, ze laten weten: we kennen je.'

- M. vertelt dat ze meestal weggingen als de politie kwam, maar soms kwam de politie van verschillende kanten en konden ze nergens heen. Daarna kwamen de boetes in, als ze ergens stonden kregen ze een boete. Dat was het samenscholingsverbod. Daarom gingen ze naar het centrum. Daar gingen ze mensen lastig gevallen, fietsen trekken en allemaal van die gekke dingen. De politie pakte hen dan op of deed niets. Dan gingen ze naar de discotheek: daar was het lekker warm.

De jongeren is ook gevraagd welk effect deze aanpak op de groep had. De meest geuite reactie is dat het ofwel geen effect had ofwel dat ze harder werden ten opzichte van de politie en dat de groepsband tussen de jongeren erdoor versterkt werd.

- H. vertelt dat hij voor jaren schuld heeft als gevolg van alle boetes die hij heeft gekregen. Dit geldt voor alle jongens: ze worden voortdurend staande gehouden en moeten hun ID tonen, auto's worden doorzocht en ze krijgen boetes voor kleine vergrijpen die ze soms als onterecht beschouwen, zoals tegenspreken gezag, hangen in een portiek (volgens H. hangen ze nooit in een portiek, maar op straat en op pleinen, want er zijn weinig portieken), samenscholing (met meerdere jongens zitten op een bankje) enzovoort. De zerotoleranceaanpak zorgt er volgens H. voor dat de jongens harder worden richting politie. 'Maar hoe harder zij gaan optreden, hoe harder wij terugslaan, hoe meer we gaan doen.'
- Het uitdelen van boetes en hinderlijk volgen van de jongens werkt niet, volgens N. 'Het wordt juist meer. Wanneer je boetes krijgt en je ouders en jij niet werken, dan ga je delicten plegen.' Dat heeft de politie nu ook ingezien, zegt N. 'Dat moet je anders aanpakken. Bijvoorbeeld bij vier gladde banden: dat mag niet en is ook gevaarlijk, maar geef dan geen boete. Neem de auto in beslag en zeg: "Kom morgen maar langs, krikken we de auto op en dan zet je er vier nieuwe banden onder", zoiets. Besteed geld van de boete aan de banden.'
- De hanggroep bij [...] werd volgens H. vrijwel dagelijks aangesproken door politieagenten. Hij herinnert zich eentje specifiek, omdat deze luidkeels zijn achternaam riep door het winkelcentrum. Toen wist hij dat hij moest opletten, omdat zijn achternaam blijkbaar bekend was. Met als gevolg dat ze een andere hangplek zochten. Verdere impact had het niet. Nadat de gemeente de Algemene Plaatselijke Verordening (APV) wijzigde (te weten: samenscho-

lingsverbod meer dan twee personen) was de oplossing hetzelfde: gewoon een andere plek zoeken.

Sommigen geven ook aan dat ze als reactie op de aanpak door de politie een kat-en-muisspel met de politie gingen spelen:

- M. vertelt dat ze als groep ook geen lieverdjes waren: ze daagden de politie ook wel uit. Ze gingen kentekens van snelle scooters afhalen en dan langs het politiebureau rijden. Als de politie plaagde, gingen zij ook plagen. ‘Wij zeiden: “Geef ons een boete, dan ga je ’s avonds overuren draaien.” Het was een spelletje: een soort kat-en-muisspel. Maar ik heb gezien dat dit spel niet werkt: de politie staat altijd hoger dan jou.’
- ‘Op een gegeven moment heb je een kick, het is kat en muis, je gaat ze uitdagen, zij moeten schakelen met een motor en wij hebben een automaat, je gaat harder en je gaat door poortjes heen, dan kunnen ze niet achter je aan want die motor is te breed. Je wordt ook wel gepakt, dan ga je naar het bureau, als je weet wat ze tegen je hebben dan maak je je verhaaltje om eruit te komen.’

Een enkele jongere vertelt dat de politie onderscheid maakte tussen de jongens in de groep.

‘De ene pakten ze harder aan dan de ander. Waarschijnlijk omdat ze dachten dat het de leider was. Die kreeg dan meer boetes of werd vaker aangehouden. En er werd meer op die persoon gelet. Maar ze hadden beter met de jongens kunnen gaan praten. Voor de inval hebben ze met de jongens gepraat, een week ervoor. Daarna zijn ze uit hun bed getrokken door politie.’

Op vragen die we stellen naar het effect van de groepsaanpak van de politie op hun gedrag, reageren de jongeren in eerste instantie unaniem dat ze er zeker niet minder delicten door gingen plegen.

- ‘Een lange tijd accepteer je dat je elke keer hard wordt aangepakt, steeds maar staande wordt gehouden, je kan niet voorstellen, soms wel twee keer per dag.’ Het heeft A. niet positief doen veranderen, zo geeft hij aan. ‘Ik kan niet eens in een auto zitten, want ik word direct aan de kant gegooid. Maar met een auto had ik waarschijnlijk al lang werk gehad. Als ik bij een bepaalde auto instap, is het al verdacht. Ik stapte een keer in bij een nieuwe werkgever, die had een dure Audi en meteen moet ik uitstappen van de politie,

want ik mag niet in een dure auto zitten, dat is verdacht. Die werkgever dacht meteen dat ik problemen ging geven en wilde niets meer met mij.’

- K. is ervan overtuigd dat de politie geen enkele invloed heeft op de band tussen hem en zijn vrienden. Ook denkt hij dat de politie vroeger weinig invloed had op het gedrag van de jongens. Vaak hingen ze met grote groepen in de wijk en veroorzaakten ze overlast, ook bij het uitgaan. Van de waarschuwingen van de politie trokken zij zich weinig aan. Ze gaven de politie die hen aansprak vaak een grote mond.

Later in de interviews geven sommige jongeren echter aan dat er toch wel enig effect uitging van het politieoptreden.

- In de periode dat hij weer vrij was gekomen kreeg H. genoeg van het leven waarin hij iedere dag twee boetes kreeg voor op straat staan met vrienden. Maar hij denkt dat de politie veel eerder en effectiever het gedrag van jongens kan veranderen door ze normaal aan te spreken. Het feit dat ouderen uit de buurt (een jongerenwerker, oudere vrienden en zelfs een oudere politiemann) met hem zijn gaan praten heeft wel zin gehad, vertelt hij.
- M. heeft een paar dagen voordat het interview plaatsvindt aan een politieagent gevraagd: Wat doe je als iemand irritant tegen je doet? ‘Die zei: “Dan gaan wij ook irritant doen en wij winnen toch altijd want wij zijn hoger dan jullie.”’ Het maakt M. nu niet zo veel meer uit, hij wordt niet meer getreiterd door de politie. Het gedrag van de politie heeft wel effect gehad op zijn stoppen, geeft hij aan. Hij had geen zin meer in het treiteren.

Enkele jongens geven nadrukkelijk aan dat ze wel iets hebben gehad aan een of meer agenten met wie ze op goede voet stonden. Die agenten hadden wel invloed op hen.

Een van de jongens had duidelijk last van het negatieve imago dat aan de groep ging kleven door de vele contacten met de politie.

‘Kwamen ze wel vragen of we het wel rustig houden. Iedereen ziet dat, dan gaan ze denken over je. Gaan ze raar denken. Af en toe kwam de politie controleren. Zien ze jou, gaan ze met jou een praatje maken. Op een gegeven moment wordt het vervelend, je weet toch wel. Zijn we een keer een beetje boos geworden op zo’n agent: “Wat kom je doen?” Dat ze gewoon door moeten rijden. “Nee, nee, maar ik bedoel het goed” [zei de agent]. “Ja, maar iedereen kan ons hier zien! Wat gaan ze over ons denken!” Begreep-ie wel gewoon.’ (B.)

Een ander werd onzeker van het hinderlijk volgen door de politie.

‘Ook in de periode in de groep werden we lastiggevallen, maar toen omdat we verkeerde dingen deden. Maar ook als we geen verkeerde dingen deden, dan kwamen ze langs voor identificatiecontrole. Ik werd daar onzeker van: wat doe ik fout? Ook als ik niets deed, was ik fout.’

Thuis geloofden ze hem niet, want thuis dachten ze dat hij fout was, dus geloofden ze die agent, geeft B. aan. Als hij aangehouden werd, waren ze in uniform, maar ze kwamen ook vaak undercover langs om hen te observeren. ‘We wisten al snel welke auto’s, type en kenteken, dat waren.’

Het feit dat ze opgepakt zijn en veroordeeld zijn heeft meer effect gehad op de het plegen van delicten dan andere onderdelen van de groepsaanpak. Verschillende jongeren zijn deze mening toegedaan.

- ‘We zijn wel rustiger geworden. Dat is wel zo. Dat is op zich wel positief, ja. De politie heeft natuurlijk wel dat onderzoek gedaan, door hun zitten we natuurlijk wel vast. We hebben lang gezeten. Maar ik zeg je eerlijk, sommige jongens hebben er echt schijt aan, die hebben drie jaar vastgezeten en die gaan gewoon door. Maar ik, ik heb natuurlijk mijn vriendin, en ook mijn andere vrienden hebben een vriendin. Die hebben werk of stage, die hebben geld gespaard, die hebben nog wel een zakcentje over. Het ligt allemaal aan geld en een goede familieband. Die andere jongens hebben misschien wel familie, maar geen geld.’
- Het optreden van de politie naar de groep had op M. wel invloed, maar op de rest van de groep niet. De groep viel niet uit elkaar. Nu zitten er een aantal jongens vast: twee zijn er vrij, vier moeten nog een tijdje zitten en één komt er bijna vrij. Hij weet niet wat er dan gaat gebeuren. Het gaat wel goed met de twee die vrij zijn. Een ervan is zijn neefje, het gaat goed met hem, Ze zijn allebei bezig met school, geeft hij aan.

Maar er zijn ook jongeren die aangeven dat het aanhouden en vastzitten totaal geen effect had op het stoppen met het plegen van delicten, onder wie E.:

‘Als er een politieactie is geweest, gingen ze niet ergens anders naar toe. Ze gingen gewoon verder. Zitten vast en gaan weer verder. Sommige jongens kwamen dan drugs en sigaretten brengen als je vast zat. Dat deed je voor elkaar, want stel dat je zelf vast komt te zitten.’

Verschillende jongeren doen uitspraken over de relatie met de politie en hun benadering:

- L. geeft aan dat de relatie met de politie tweeledig was: ‘Sommigen waren prima, anderen niet. De politie wist wel wat ze deed: er zaten namelijk raten in de groep, die wel dingen tegen de politie vertelden.’
- F. vertelt dat de oudere agenten goed overweg kunnen met de jongens: ‘Alle kroontjes kunnen goed met de jongeren overweg, alle een of twee streepjes niet.’ Dat maakt voor hem veel uit: ‘Als ik de verkeerde voor me heb, praat ik niet meer, knop om en kunnen ze me in de cel gooien voor een jaar, hoe harder je gepakt wordt, hoe harder je zelf wordt.’ Hij vertelt verder dat hij zich twee buurtregisseurs goed kan herinneren. Een van hen was vriendelijk tegen de jongens op straat, maar zou wel achter de aanhouding van verschillende jongens hebben gezeten. Deze buurtregisseur ziet hij als een verrader. De andere buurtregisseur was volgens F. eerlijker, hij probeerde met de jongens te praten en vertrouwen te winnen. De jongens waarschuwden elkaar voor zijn tactiek, omdat het deze buurtregisseur al vaker was gelukt om jongere jongens aan het praten te krijgen en informatie te verzamelen. Hij sprak de jongens op een vriendelijke manier en heeft hen verschillende malen geprobeerd te waarschuwen voor op handen zijnde acties. Ze hebben niet naar hem geluisterd: ‘Wel dom eigenlijk.’

Ten slotte doen enkele jongeren suggesties richting politie gericht op het effectiever maken van de groepsaanpak. De meest geuite suggestie (en wens) is dat de politie de jongeren ‘normaal’ aan moet blijven spreken.

- F. denkt dat hij veel eerder was gestopt met de criminaliteit als de politie eerder ‘normaal’ met hem was gaan praten en als hij begeleiding had gehad. Oudere politiemedewerkers en officieren van justitie zouden veel rustiger en beter contact hebben met de jongens, volgens F. Zij hebben uiteindelijk wel een positieve invloed op hem gehad, terwijl de harde aanpak en uiteindelijk de zerotoleranceaanpak vooral haat heeft losgemaakt, vertelt hij. Daardoor zijn de jongens jarenlang verstrikt geraakt in een kat-en-muisspel met de politie als een soort dagbesteding.
- De jeugdreclasseerder heeft weleens de wijkagent bij het gesprek gehaald, vertelt B. Zodat hij kon vertellen aan de agent wat hij vervelend vond. Dat zouden ze vaker moeten doen, geeft hij als tip.

6.3 Reactie van politie en justitie op delictgedrag

In hoeverre hebben de jongens te maken gehad met sancties, hoe hebben ze deze ervaren en wat waren de gevolgen voor hun gedrag? We bespreken eerst de ervaringen van de jongens bij wie het jarenlang duurde voordat ze voor het eerst met aanhouding en vervolging te maken kregen. Daarna gaan we in op de ervaringen van de groep jongens die wel vrij snel tegen de lamp liepen.

Aanhouding laat lang op zich wachten

Vijf van de dertien jongens vertellen over de grote tijdsspanne tussen de start van hun criminele carrière en de eerste keer dat de politie ze aanhield en/of sanctioneerde. Ze vertellen hoe ze (soms jarenlang) onder de radar bleven voordat ze tegen de lamp liepen:

- T. is het jongst gestart van de hele onderzoeksgroep en hij had verreweg het minst met de politie te maken. Hij werd in tien jaar tijd eenmaal aangehouden, maar liefst negen jaar na de start van zijn criminele carrière. Na een winkeldiefstal moest hij €120 boete betalen en een taakstraf uitvoeren. Hij hoefde niet eens mee naar het politiebureau, het werd direct in een zijkamertje van de winkel door de beveiliging afgehandeld vertelt T. Hij verklaart dit vanuit het feit dat hij 'als jonge jongen gewoon een heel lief normaal jongetje was'. Niemand verwachtte van een klein jochie van zo'n 7 of 8 jaar winkeldiefstallen. Van zijn 12^e tot zijn 15^e jaar werkte hij 'als dief' solo in opdracht van een crimineel. Hij heeft snelle handjes vertelt hij. Ook toen hij daarna (15-16 jaar) in een stad aan de andere kant van Nederland de gehele middelbare school van wiet voorzag, kreeg hij nooit met de politie te maken. Hij kon eerst onder de radar blijven door zijn jonge leeftijd in combinatie met zijn 'onschuldige uiterlijk' en goede sociale vaardigheden. Toen hij crack ging dealen en mogelijk wel bij de politie in beeld kwam, speelde het ontbreken van antecedenten wellicht een rol. En zijn vrij snelle wisselingen van delictomgeving zouden ook een rol kunnen spelen.
- Ook voor J. duurde het erg lang voordat hij met de politie te maken kreeg. Na een start met winkeldiefstallen op 10-jarige leeftijd is hij pas op 15-jarige leeftijd tegen de lamp gelopen. Hij hoefde tot zijn opluchting slechts drie dagen te zitten voor een straatroof van een gouden ring (geseponeerd). Het maakte desondanks wel flink indruk op hem, met name omdat een maat tot vier maanden jeugddetentie werd veroordeeld. Dat had hem ook kunnen overkomen.

- Voor M. duurde het, na een start op 12- of 14-jarige leeftijd met stelen op school, tot zijn 17^e voordat hij werd aangehouden en veroordeeld voor een overval. In de tussenliggende jaren was het steeds erger geworden: van fietsen en scooters stelen, tot veelvuldig inbreken, straatroven en uiteindelijk ook een overval. Die overval wilde hij eigenlijk niet, zegt hij zelf, maar hij ‘dacht alleen maar aan geld maken’ en daarom deed hij toch mee. Hij keek op tegen de jongens met auto’s ‘van €70.000’ en wilde dat ook. Ze werden gepakt en gelukkig ging hij niet met een echt pistool naar de overval, anders was het wel anders met hem afgelopen. Hij kreeg een jaar gevangenisstraf, anderen moesten jarenlang zitten.
- D. werd in zijn eerste crimineel actieve periode van zijn 13^e tot 15^e jaar niet gepakt. Het was redelijk onschuldig wat de groep deed, het ging vooral om winkeldiefstallen. Hoewel niet goed duidelijk wordt waar hij en de groep zich in zijn tweede criminele periode enkele jaren later mee bezighielden, benadrukt D. dat hij nooit werd aangehouden en dat ook in de rest van de groep dit nooit iemand was overkomen. Kanttekening is dat er in de groep onderling ook niet over gepleegde delicten werd gesproken. Het enige dat hij weet is dat een van de jongens uit de criminele groep ooit jeugd-detentie had gehad. Zonder ooit eerder te zijn aangehouden, werd hij uiteindelijk veroordeeld wegens een levensdelict.

Eerste aanhoudingen maken weinig indruk of zijn contraproductief

Voor circa de helft van de jongens in onze onderzoeksgroep geldt dat ze weliswaar vrij snel en veelal ook veelvuldig met politie en justitie te maken kregen, maar dat deze ervaring(en) geen of zelfs een contraproductief effect had(den).

- Op 12 jarige leeftijd werd B. wegens een vuurwerkdelfict aangehouden. Daarna moest hij zich in de eerste klassen van de middelbare school regelmatig komen melden op het politiebureau vanwege vechtpartijtjes. Het maakte duidelijk allemaal weinig indruk op hem. En als B. zijn eerste serieuze ervaring heeft met de politie moet hij tweeënhalve week zitten. Hij legt uit dat hij mazzel had, omdat justitie was vergeten hem voor zijn zaak op te halen. Daarom werd hij een beetje gematst, denkt hij. Al maakte dit wel enige indruk, hij benadrukt vooral dat hij wel gewend was dat het hem altijd wel lukte thuis bij zijn moeder om onder opgelegde straffen uit te komen. Dat het nu met een sisser afliep met tweeënhalve week zitten was voor hem weer een voorbeeld dat hij nooit echt zal moeten boeten. Ook het contact-

verbod met zijn vrienden maakte hem niet veel uit. Ze hadden immers toch wel contact als ze wilden. Het belangrijkste van de tweeënhalve week was, dat hij had bewezen dat hij kan zwijgen bij de politie in tegenstelling tot zijn gestrafte vriend. De vrienden B. en J. zijn niet gebroken in de verhoren. Hoewel B. wel enig begrip uitspreekt voor de vriend die snitchte, overheerst de trots over zichzelf. Hij glimt ervan als hij vertelt: ‘In onze verklaring zie je gewoon dat wij er vet omheen hebben geluld. Terwijl hij in z’n verklaring [...] Hij mocht weg [...] Hij heeft gewoon een leerstraf gehad. Als je gaat verklaren heb je minder probleem. Anders raak je je baan kwijt, ik snap het ook wel een beetje. Toch, ik zou het echt niet doen.’

Er zijn meer jongens die vrij snel na hun eerste delict(en) tegen de lamp lopen:

- I. werd weliswaar al vrij snel na de start van zijn criminele carrière op 14-jarige leeftijd aangehouden, maar zijn gedragsproblemen waren toen al dusdanig ernstig dat de politierespons contraproductief uitpakte. Justitie legde hem ‘wapenhandel’ ten laste, omdat hij het mes dat in de klas op de grond viel volgens de verklaring van zijn ‘beste vriend’ zou hebben willen verkopen. De politierespons zorgde ervoor dat I. definitief brak met deze vriend en dat hij zijn ‘moment of fame’ tot criminele volwassenheid mocht meemaken. De politie zette hem direct op het podium: ‘Ze hebben me met handboeien de school uitgevoerd, hebben me gevraagd of ik ze omwou of niet. Ja dat is tof! Politie wilde laten zien hoe groot en hoe machtig ze zijn. En als 14-jarige jongen kan dat heel veel effect hebben. Maar ik was niet onder de indruk.’

Wat de politie daarna deed had zeker impact op hem. Door zijn ADHD had hij erg veel last van de verhoortechnieken. I. vertelt: ‘Ze hebben me zes uur lang laten koken. Dus ze hebben me gewoon in een verhoorkamer neergezet en hebben me gewoon geen attent gegeven [ze schonken geen aandacht aan hem, red.]. Beetje kloppen en “ja, kom zo bij je” [...] Ik heb ADHD, zet me zes uur in een hokje en ik word knettergek.’

Hij kwam vervolgens heel erg boos weer naar buiten. ‘Wat hebben ze ermee bereikt? Ze wilden me zeg maar, ze wilden laten zien hoe groot en machtig ze waren. Ik was 14 jaar en ik was niet onder indruk [...] en kwam heel erg pissig weer naar buiten.’ Hij vierde de gebeurtenis met zijn vrienden. Het betekende als het ware het definitieve afscheid van de leeftijdsgenoten in zijn klas. ‘Ik had al die vrienden [hij doelt hiermee op de enkele jaren oudere ‘vrienden’ in de criminele jeugdgroep, I. was verreweg de jongste, red.] om me heen die allemaal al die ene eerste keer hadden gehad.

Toen ik bij mijn vriendengroep terugkwam [...] Ik was eindelijk een keer opgepakt, gingen we feesten, gingen we zuipen. “Nu ben je niet meer groen, nu ben je niet meer nat achter de oren.”

Bij de uitvoering van de taakstraf die hij kreeg, racete hij met de bewoners door het verzorgingstehuis en vroeg en kreeg hij van de demente bejaarden geld voor zijn ‘schoolrapport’.

- Als L. zijn eerste ervaringen met de politie schetst, laat hij ook zien hoe de politieaanpak bij hem (en in zijn groep) op 15-jarige leeftijd contraproductief werkte doordat het de groepsdynamiek versterkte. ‘Een agent doet gewoon zijn werk maar jij merkt dat als hij jou harder knijpt dan nodig is, dat hij voorbij zijn werk gaat. Als jij vraagt om een dekentje als je in een cel zit en je krijgt het niet dan weet je gewoon dat hij dat bewust doet. Je komt er als jongen dus achter dat mensen schijt aan je hebben en als ze de kans krijgen gemeen tegen je zullen zijn. Je ziet het venijn. Je ziet wanneer anderen hun geduld verliezen en venijnig tegen je zijn. Anderen maken dat op dezelfde manier mee. Dat begint allemaal individueel. We krijgen dezelfde overtuiging van de wereld. Later komen we bij elkaar en dan zie je wie er ’s avonds nog op straat blijven hangen en wie er op tijd naar binnen gaan. En dan heb je simpel gezegd dus een groep van gelijkgestemden.’

L. benadrukt sterk het feit dat de groep wordt gevormd door jongens die gelijkgestemd zijn, jongens met een eigen collectieve en subjectieve beleving van rechtvaardigheid. Hij vertelt dat als hij soms oprecht de politie probeert uit te leggen waarom hij een regel overtreedt (bijvoorbeeld reizen met valse strippenkaart) ze dat ‘geen zak interesseert’. Hij maakt dit diverse keren (‘keer op keer’) mee als 15-jarige jongen. Hij heeft blijkbaar in een relatief korte tijdsspanne vrij vaak te maken gehad met de politie.

- K. werd al snel (10 jaar) voor het eerst aangehouden. Hij vertelt: ‘Ik weet nog wel de eerste keer dat ik werd gepakt, toen was ik 10 jaar, dat was voor winkeldiefstal, de politie was toen heel makkelijk. Mijn vader was wel zeer boos op mij geworden, maar politie was heel makkelijk: “Hé jongen, kom maar mee blablabla.” Zes uurtjes. Ik kreeg Stop of zoiets, moest je een opdracht maken. Toen zeiden ze nog: “Het is gewoon een kruimeldief”, prima. Maar ja, later begon het met inbraak en mishandelingen.’
- F. startte op 14-jarige leeftijd en werd, na een poosje vrijwel dagelijks inbraken te hebben gepleegd, binnen een jaar voor het eerst aangehouden. Hij heeft drie dagen vastgezeten, kreeg 200 uur taakstraf en €1800 boete. Hoewel hij had verwacht dat hij wel voor een half tot heel jaar de cel in had moeten, was hij wel erg boos over de boete. Die begreep hij niet en vond

hij vernederend, omdat hij vindt dat je ouders niet voor het criminele gedrag van hun kinderen verantwoordelijk kunt stellen.

Er is ook een jongen bij wie de aanpak bij zijn eerste aanhoudingen wel effectief was.

- Voor M. geldt dat hij blij is dat hij bij zijn eerste inbraken direct (tot tweemaal toe) op heterdaad werd betrapt en aangehouden. 'Ik vind het goed dat ik ben gepakt, anders had ik misschien nu ook vier jaar gezeten.' Toen hij daarna een keer onterecht werd aangehouden verloor hij bijna zijn baan, omdat de politie aan zijn baas vertelde dat hij van inbraak werd verdacht. De detentie na zijn inbraken zorgde ervoor dat M. is gestopt. De criminele jeugdgroep bestaat niet langer. Op twee na zitten ze allemaal nog vast.

Beeld van 'crimineel' ijlt na: blijvend onder het vergrootglas van de politie

Er zijn diverse jongens die aangeven dat ze, ook nadat ze zijn gestopt, nog steeds last houden van hun criminele carrière in het verleden. Verschillende jongens geven aan nog steeds vaak te worden aangehouden. Ze hebben hier met name last van omdat het hun criminele imago steeds weer naar boven brengt. Ze vertellen dat ze, hoewel ze al langere tijd rustig zijn, nog steeds door de politie worden aangesproken alsof ze crimineel zijn. Typerend is het verhaal van B. Hij vertelt dat hij met sommige politiemensen een goed contact heeft, met andere is het contact vijandig. Hij wordt vaak gecontroleerd en zorgt er altijd voor dat alles in orde is. Twee maanden terug werd hij nog aangehouden waarbij hij zich moest legitimeren en zijn autoverzekeringpapieren moest laten zien. Ook werd hij gecontroleerd op openstaande boetes. De agent gedroeg zich heel vijandig. 'Hij zei: "Ik zie jou liever achter de tralies", "jij bent een slechte jongen" en "je bent de laatste keer wel vrijgesproken, maar dat betekent niet dat je onschuldig bent"'. Dat werd gezegd terwijl er verschillende vrienden van hem bij stonden. Dat waren allemaal jongens die zijn verleden kennen, maar 'wat nou als er jongens bij hadden gestaan die niet weten dat ik in het verleden in aanraking ben geweest met de politie?'

Positieve ervaringen met politie

Er zijn ook jongens die vertellen over de positieve ervaringen die ze met de politie hebben. Het valt op dat enkelen vertellen dat ze juist met de wat oudere agenten vaak wel een vrij goede verstandhouding hebben. Enkele jongens wijzen op het belang van levenservaring van deze agenten waardoor ze gezag uitsralen, rustig blijven en weten waar ze het over hebben. Overigens geldt dit ook voor professionals van andere organisaties (zie §6.4). Verschillende jongens benadrukken verder dat ze goede ervaringen hebben met politiemensen die ‘gewoon’ tegen hen bleven doen en ‘normaal’ met hen bleven praten. Dit helpt volgens deze jongens ook het beste om jongeren te beïnvloeden om te stoppen met crimineel gedrag.

6.4 Meersporenaanpak en aanpak van andere partners: reclassering en hulpverlening

Meersporenaanpak

Een paar jongens doen spontaan uitspraken over de samenwerking tussen instellingen (meersporenaanpak) en de samenwerking binnen de politie.

‘En ik weet ook nog, onderling hebben ze heel veel teams en daar zit heel slechte communicatie ook tussen vaak, dus dan zie je ook nog drie verschillende teams die ook nog met jou bezig zijn [hij licht toe welke onderdelen er volgens hem zijn bij de politie, red.]. Wanneer die communicatie begint te lopen, is er ook wel een balletje dat gaat rollen waardoor de jongens opgerold worden. Of als de gemeente zegt: “De cijfers rijzen de pan uit, het is weer december, we moeten weer een quota rondkrijgen met arrestaties en afgeronde zaken.” Ze werken wel samen, maar dat zie je vaak achteraf pas. Dat je leest van verklaringen van vrienden.’ (I.)

‘De politie werkte ook samen met andere organisaties, zoals jongerenwerk. Jongerenwerk gaf ook dingen door aan de politie. We wilden ook niet staan met de jongerenwerker. De jongerenwerker heeft het zelf niet meegemaakt, dus kunnen ze niet met mij omgaan, want ze kunnen zich niet inleven.’

Over ervaringen met partners van politie

Het beeld dat de jongens schetsen van hun ervaringen met de aanpak en de hulp van reclassering, jeugdhulpverlening, jongerenwerk, gemeente en GGZ is redelijk fragmentarisch. In drie gesprekken is hulpverlening niet of nauwelijks aan bod gekomen. De overige tien jongens spreken hier wel kort of iets uitgebreider over. De tien jongens die er wel over spreken, hebben allemaal wel te maken gehad met een of meerdere hulpverleners. Maar het valt op dat de jongens, van wie toch de meesten een vrij uitgebreid *track record* hebben op justitieel vlak, hier vrij kort over zijn. Slechts een enkeling geeft aan iets aan de hulpverlening te hebben gehad. Zo werd een van de jongens geholpen door een hulpverlener die ervaringsdeskundige was, ongeveer hetzelfde levensverhaal had en dus de nodige levenservaring had opgedaan. Hij betoogt dat dit soort hulpverleners veel beter kan aansluiten bij criminele jongeren ‘dan een hbo-geschoold blond meisje van 23 jaar’. Een andere jongen vertelt dat hij goed contact had met één jongerenwerker. Ook dat was iemand met levenservaring.

‘Maar iemand die een mbo-opleiding heeft gevolgd voor jongerenwerker, niet met politie in aanraking is gekomen en niet het gevoel heeft gehad hoe zo’n jongere in elkaar zit, die kan een jongere niet helpen. Daar heb je iemand voor nodig die het zelf mee heeft gemaakt. Hij moet een rolmodel neerzetten.’

We moeten hierbij direct aantekenen dat we ook zien dat in het algemeen de meeste jongens impliciet of expliciet wel uitspreken dat ze zich eigenlijk liever ook niet wilden laten helpen. Ze lossen hun problemen liever zelf op, dat zijn ze zo gewend.

(Jeugd)reclassering

De helft van de jongens spreekt over hun ervaringen met (jeugd)reclassering. Een aantal van hen is hierover negatief. Enkele ervaringen van de jongens op een rij:

- A. kreeg twee jaar reclasseringstoezicht opgelegd, maar de reclassering is voor hem volstrekt onbereikbaar, vertelt hij. Hij geeft af op de reclassering die nutteloos is volgens hem: ‘Moeten ze afschaffen en opnieuw opbouwen.’ Ook aan andere hulpverleners heeft hij nooit iets gehad, vertelt hij. Overi-

gens is A. wel zeer te spreken over een persoonlijk trajectbegeleider van de gemeente die hem uit het criminele leven heeft geholpen.

- Als we bij J. informeren naar zijn ervaringen met de reclassering, komt hij er tijdens het gesprek achter dat het toezicht ongeveer op het moment van het interview zou aflopen. Hij is er niet mee bezig, zo blijkt.
- E. vertelt dat hij zijn reclasserder altijd even een paar anekdotes geeft, hem aan het lachen maakt ‘dan is hij ook weer blij’. En: ‘Ach, we praten zo lang als hij wil praten, en dan is het weer voorbij.’

Een van deze jongens heeft wel iets gehad aan het schrijven van een brief aan zijn slachtoffers via de reclassering. Hij bracht een bos bloemen naar een van de slachtoffers en vertelt erover dat ‘je [dan] voelt hoeveel pijn je de mensen hebt aangedaan’. Deze jongen geeft verder aan dat de reclassering wel meer had mogen aangrijpen op de positieve dingen in zijn leven. Ze waren alleen maar gericht op de dingen die niet goed gingen, vertelt hij. Hij had in zijn sport reële mogelijkheden de top te bereiken. Dat hadden ze best meer mogen stimuleren, vindt hij.

Professionals hulp, drang en dwang

Slechts een paar jongens doen uitspraken over professionals van Bureaus Jeugdzorg, de Raad voor de Kinderbescherming of zorgaanbieders. Ze zijn hierover niet positief.

T. is uitgesproken negatief en gebruikt flinke krachttermen om het handelen van de hulpverlener te omschrijven die hem drie jaar lang (van zijn 12^e tot 15^e, dus in de periode dat hij flink doorgroeide in de criminaliteit) onder haar hoede had. Geen enkel moment kreeg de jonge vrouwelijke hulpverlener contact met hem.

‘Je moet niet proberen op te voeden als je zelf niet kan opvoeden, als je geen kinderen hebt. Zo’n vrouw die denkt: ik ben van [naam organisatie] en ik weet dus wel hoe het moet. Ik heb alleen maar tegengesteld. Via een boekje opvoeden. Ze moet kijken naar de persoon, wat heeft die persoon nodig!’

Hij verheft zijn stem en zegt vervolgens: ‘Straat! Dat heeft mij gemaakt tot de man die ik nu ben.’ Overigens vertelt hij ook over een hulpverlener die hem de

gevaaren van drugsgebruik heeft doen inzien. En mede hierdoor kon hij uiteindelijk stoppen met harddrugs.

N. vertelt dat ‘iemand van de kinderbescherming’ had opgeschreven dat hij in grote hoeveelheden drugs zou handelen. Dat is niet zo, ‘dat zijn grote leugens’, zo zegt hij zelf. De kinderbescherming ‘heeft geen idee’, vertelt hij en de hulpverleners schrijven alleen maar op wat ze van de politie horen.

Naast de eerdergenoemde hulpverleners zijn er nog enkele positieve ervaringen opgetekend. J. vertelt dat een thuisbegeleider van school zijn moeder hielp om beter met zijn ADHD om te gaan.

Hulpverlening in instellingen en gevangenissen

Twee jongens vertellen dat ze het in de gesloten of half open jeugdinstelling waar ze hebben verbleven erg goed naar de zin hebben gehad. Niet omdat ze iets aan de begeleiding of hulpverlening hebben gehad, maar vooral omdat ze hier eigenlijk gewoon deden wat ze zelf wilden. Eén jongen vertelt hoe ze regelmatig 's nachts ontsnapten naar buiten om tegen de ochtend weer netjes terug in hun bed te gaan liggen. Enkele jongens vertellen uitgebreid over hun ervaringen in de gevangenis: zowel de psychologen als trajectbegeleiders in detentie (tot voor kort waren dat de mmd'ers) worden door hen, en volgens hen ook door andere gedetineerden, gezien als verlengstuk van justitie.

6.5 Casus L.

In deze paragraaf gaan we diepgaander in op hetgeen L. heeft verteld over zijn ervaringen met politie, justitie en professionals van jeugdzorg, jeugdbescherming en andere hulpverleningsorganisaties. Zoals in de introductie van dit hoofdstuk al gesteld, is onderstaande (grotendeels geciteerde) tekst geenszins als representatief te beschouwen voor de gehele onderzoeksgroep. Het zijn de ervaringen en de gedachten hierover, tien jaar later, van één desister die inmiddels zijn hogere beroepsopleiding vrijwel heeft afgerond.

L. vat eerst kort samen hoe het volgens hem werkt in de rechtszaal:

‘Nou is er een bepaalde gespreksvolgorde in zo’n rechtszaal, namelijk twee vette bodybuilders die zorgen dat jij niets verkeerd doet [...] . Zij [justitie] kiezen ervoor om alles, alle informatie aan te grijpen om een ander gestraft te krijgen [...] ovj’s [officieren van justitie, red.] zijn hele nare mensen. Jongens praten daar onderling ook uitgebreid over. In de JJI’s [Justitiële Jeugdinstellingen, red.] en ook daarbuiten is tussen de jongeren onderling een hele scholing gaande: “hoe om te gaan met mensen die informatie voor je achterhouden, dingen weten die jij niet weet en jou dingen proberen te ontfutselen en er dan iets mee doen?”’

Hij vervolgt zijn verhaal en gaat in op de impact die deze werkwijze toen op hem had, als relatief jonge jongen (‘jochie’) van 16 jaar.

‘[Personen] die jou niet laten weten waarom ze iets aan je vragen en wat er dan mee gebeurt. Als je een leuk gesprek hebt gehad met een onderzoeker [hij doelt op gesprekken met bijvoorbeeld raadsonderzoekers, red.] denk je: dat ging wel goed. En vervolgens krijg je een vernietigend rapport. En dan krijg je een PIJ-maatregel. [De onderzoekers] hebben [dan] met hun professionele blik geconcludeerd dat dit jongetje niet in staat is te beseffen hoe fout zijn gedrag is geweest en daar eigenlijk lacherig over doet. Maar [...] ze stellen je allemaal vragen waarvan je de oorsprong niet begrijpt. Jij geeft antwoord en weet niet wat daarmee gebeurt en uiteindelijk krijg je een vernietigend rapport in jouw nadeel. En dat betekent dat het [die onderzoekers] alleen maar gaat om de sanctie die wordt opgelegd.’

Dat is het beeld waarmee hij achterblijft.

L. vertelt vervolgens hoe in de eerste ervaring die hij had in de rechtszaal eigenlijk al het negatieve gedrag van zijn omgeving werd gelegitimeerd door justitie. Er was in de rechtszaal namelijk voor zijn eigen verhaal en voor zijn gevoel en emotie geen plek, vertelt hij. Het leek er toen voor hem op dat door de gang van zaken in de rechtszaal het door hem veronderstelde beeld bij justitiefunctionarissen dat hij een ‘rotjochie’ is volledig werd bevestigd. L. geeft een beschrijving van deze eerste ervaring waarbij de rode draad de sterk geprotocolleerde handelwijze is die

hij veel vaker heeft ervaren van justitiegeleerde functionarissen. En die bij een 15- of 16-jarige zoals hij was een gevoel van angst kunnen oproepen. Hij vertelt hoe de functionarissen met wie hij in aanraking kwam en die 'namens het recht spreken' in zijn beleving geen ruimte leken te hebben voor echt gevoel of begrip voor hem als verdachte jeugdige.

'De eerste keer was het hardst. Ik had iets gedaan wat fout was en ik kreeg niet de kans om het uit te leggen. Ik werd onderbroken en afgebroken. Ik kon mij als kind van 16 niet verweren in die wereld. Voor dat je in de rechtszaal komt, zit je al een paar uren in een klein hokje en je bent doodsbang, want er wordt over je leven beslist. Zij zien alleen een kankerjochie dat het toch niet gaat leren. Natuurlijk ben je bang als kind want je wordt gestript en je hebt helemaal geen zak in te brengen. Je bent bang omdat er allemaal dingen gebeuren die je niet snapt.'

L. benadrukt over deze eerste ervaring dat hij vooraf niet was voorbereid op hetgeen hem in de rechtszaal te wachten stond en dat verwachtingen die tijdens de zitting werden gewekt ('aandacht voor de persoonlijke omstandigheden') in zijn beleving niet werden waargemaakt. Hij had zijn eigen verhaal wel degelijk uitgebreid voorbereid en dacht ook dat hij mocht vertellen over de jarenlange brute mishandelingen van zijn stiefvader waar nooit iemand iets tegen had gedaan. Daar bleek echter geen tijd en ruimte voor te zijn. Voor emotie is in de rechtszaal überhaupt geen plek, benoemt hij. 'Ik dacht dat ik gewoon een gesprek ging voeren, ik had een aantal punten opgeschreven op een papiertje die ik wilde gaan vertellen, want dat waren allemaal dingen die ze moesten weten. Maar kreeg daar helemaal de kans niet toe.' Hij vertelt dat ook andere jongens zich heel goed voorbereiden op een rechtszaak.

L. vertelt dat door deze gang van zaken 'alle behandelingen die je daarvoor hebt gehad, van de schooljuf en alle anderen, dat komt allemaal samen, wordt nu gelegitimeerd. De hoogste hand in het land zegt: alle mensen die jou slecht hebben behandeld hadden gelijk want je bent fout, je deugt niet. En dan moet je nog zitten ook. Je zit dan te denken: eigenlijk wil ik die rechter in elkaar slaan. Je bent zo boos!'

Hij vertelt verder over hoe hij denkt dat hij dan gezien wordt: 'Op een gegeven moment dan staat zo'n jongen op met: "Fuck you", omdat hij

zich niet kan weren en dan denkt iedereen: mafkees. Zo'n jochie denkt dan: ik doe mijn ding en jullie doen je eigen ding, klaar!'

Dat er regels zijn bij de rechter daar valt mee te leven, maar het gaat om de manier waarop de regels worden gehanteerd, vertelt L.

'Je moet ze [jongens van 15 of 16 jaar] uitleggen hoe het systeem werkt. Die jongens kunnen die regels zoals ze nu worden gehanteerd niet begrijpen, omdat hun hersenen nog niet volgroeid zijn. Hun hersenen worden volgepompt met emoties waar ze niets mee kunnen. Echtheid in het contact is het allerbelangrijkst [...] Als je zo'n jongen als hij 16 is niet op een menswaardige manier hebt behandeld, dan kom je hem later als hij 24 is opnieuw tegen.'

Over de aanpak door hulpverleners van jeugdzorg en kinderscherming vertelt hij:

'Het probleem is dat de gevestigde orde die jongens begrijpt op een manier waarop ze zichzelf nog nooit hebben begrepen. Je wordt als hulpverlener getraind om een bepaalde visie te hebben, maar het punt is dat ver voordat de hulpverlening eraan te pas komt, dat je te maken hebt met emotie! En dat is de grote speler die ik nog niet gevonden heb in de boeken. Dat is gewoon het ding. Zo'n kind handelt uit emotie. Het doet pijn wanneer de celdeur dichtgaat, het doet pijn wanneer je niet begrepen wordt, het doet pijn wanneer iemand niet doorvraagt, het doet pijn wanneer iemand doorvraagt omdat hij het zo heeft gelezen in de boeken.'

De (in de loop van de jaren) toenemende verwijdering die er bestaat tussen de leefwereld en beleving van de jongere en de wijze waarop hij wordt aangesproken en aangepakt door professionals van verschillende organisaties zien we in diverse casussen terug. In die zin is de voorgaande beschrijving te beschouwen als exemplarisch. Daar staat tegenover dat andere jongeren in hun verhalen niet (en zeker niet zo uitgebreid) ingingen op hun *gevoelens* bij het contact met rechters, officieren van justitie en andere professionals. En hoewel de verklaringen die L. er achteraf aan geeft geheel voor zijn rekening komen, vinden we er wel enkele mogelijke verklaringen in terug voor de verwijdering en daarmee wellicht ook eventuele aanknopingspunten voor verbetering van de aanpak.

6.6 Tot slot

In deze slotparagraaf zetten we enkele opvallende bevindingen uit dit hoofdstuk puntsgewijs op een rij:

- De jongens nuanceren het beeld dat de politie heeft van hun groepen. In enkele gevallen geven ze aan dat er andere of minder jongens behoren tot de groep dan de politie volgens hen tot de groep rekent.
- De jongens menen op korte termijn dat de aanpak van de politie geen effect op ze heeft gehad. Ze zijn er wellicht zelfs harder door geworden en de onderlinge groepsband zou erdoor zijn versterkt. Uitdelen van boetes en hinderlijk volgen heeft geen nut, vinden ze. Zij trokken zich er niets van aan.
- Enig effect had de groepsaanpak op langere termijn toch wel volgens enkelen: ze hadden een goede band met oudere agenten ('de kroontjes, niet de streepjes'), werden onzeker van het hinderlijk volgen of wilden gewoon dat dat zou stoppen. Maar dit effect staat in geen verhouding tot het effect van opgepakt en veroordeeld worden, zo lijkt het.
- 'Normaal tegen hen doen' is een advies dat jongens de politie meegeven om positieve invloed te kunnen hebben op hun gedrag.
- Het duurt lang (soms jaren) voor ze worden aangehouden (vijf van de dertien) of aanhoudingen doen de jongens niets (te lichte interventie) of geven ze de gelegenheid hun ontgroening als crimineel te kunnen vieren. In één geval werkte het wel: een jongen die direct bij zijn eerste inbraak werd aangehouden stopte snel erna met delicten plegen.
- Het criminele imago blijft bij enkele jongens nog lang aan ze kleven: jongens die zijn gestopt, hebben soms nog flink last van staandehoudingen en een vijandige benadering door de politie.
- De jongens laten zich vrij moeilijk helpen. Zes van hen zijn uitgesproken negatief over de (jeugd)reclassering. De reclasserders waren, volgens deze jongens, niet goed in staat contact met ze te maken. Ze waren onbereikbaar, zagen concrete positieve aanknopingspunten over het hoofd, sloten niet aan of lieten zich om de tuin leiden.
- Over andere partners van de politie is het beeld gefragmenteerd en ook niet erg positief te noemen. Er staat tegenover dat diverse jongens ook (kleine) positieve ervaringen met hulpverleners melden.
- In het algemeen zijn de jongens van mening dat samenwerkingspartners van politie en justitie 'onder één hoedje spelen met politie'. De geprotocolleerde wijze van werken is er vooral op gericht informatie te verzamelen om de jongens ergens op te kunnen pakken. Er is erg weinig vertrouwen in hulp-

verleners in het algemeen; en enkelen kunnen de oorzaak ervan vrij minutieus en uitgebreid toelichten aan de hand van hun eigen ervaringen, onder meer in detentie.

Leefsituatie: drugs, psyche, opleiding/werk en gezinsrelaties

7.1 Middelengebruik

Een groot deel van de jongeren (negen van de dertien) geeft aan momenteel geen drugs meer te gebruiken. Eén jongere zegt soms, in zijn vrije tijd, nog harddrugs te gebruiken. Drie jongeren gebruiken nog softdrugs:

- B. (ADHD-klachten) blowt meerdere keren per dag om rust in zijn hoofd te krijgen, dus als zelfmedicatie. Hij vertelt dat hij Ritalin en Concerta heeft geprobeerd, maar dat hij daar respectievelijk agressief en depressief van werd. Hij begint 's ochtends al. Dat werkt. Maar als hij op zijn stageadres is, doet hij het niet. Als hij geen softdrugs gebruikt, is hij wel een beetje geïrriteerd en drukker in z'n hoofd. Hij vindt het lastig hulp te vragen. 'Ik wil er ook mee minderen. Natuurlijk kan ik er hulp bij krijgen, maar ik doe liever iets zelfstandig.'
- I. verwoordt zijn ervaringen met softdrugs als volgt: 'Tot mijn 25^e heb ik het als zelfmedicatie gedaan. Maar zelfmedicatie is een leugen naar jezelf.' Hij legt uit dat het maar voor een uur tot twee uur werkt. 'Maar als je weer nuchter wordt, slaan de problemen weer bam in je gezicht. En ze zijn drie keer zo hard omdat je tweeënhalf uur niets hebt gedaan aan je probleem. Relatieproblemen, huiswerk, hoeft niet zo zwaar te zijn. Je gaat dingen minder erg vinden, maar als ik nuchter word, maak ik het heel groot omdat het ineens zo'n in your face-probleem is. Dan geef je soms de prioriteit aan de verkeerde dingen. Het kan wel zelfmedicatie heten, maar drugs is niet goed voor je.'

Ook hij maakt melding van negatieve ervaringen met Concerta en Ritalin. Hij werd er respectievelijk psychotisch en emotioneel van. Hij had last van een 'kankerharde klap' op zijn gezicht bij de relaps van Concerta en gebruikt dit nu niet meer.

- J. vertelt dat als iemand hem vraagt na het werk of hij wat wil, er direct wordt geblowd. Hij geeft aan dat het best veel geld kost. Als we een rekening maken (hij haalt 3 keer per week voor €10, dus zeg €120 per maand), blijft er van de €350 die hij per maand kan besteden al snel niet veel meer over. Hij vindt niet dat hij verslaafd is. Hij zegt ook sinds kort tegen hulpverleners dat hij niet meer blowt doordeweeks, zodat ze er geen 'probleem

meer van maken'. 'Ze wilden de Brijder [verslavingszorg, red.] voor me fixen op gegeven moment.' Zo houdt hij de hulpverlening zoet als het ware.

Het stoppen met drugs valt niet altijd samen met het stoppen met het plegen van delicten. Zo vertelt een van de jongeren (die zegt al twee jaar geen delicten meer te hebben gepleegd) dat hij pas enkele maanden geleden gestopt is met gebruik van amfetamine en coke. 'Je beseft pas hoe diep je gaat als anderen zeggen hoe slecht je eruitziet. Veel vrienden gaan nog steeds naar feestjes waar iedereen drugs gebruikt.' I. vertelt over de gevolgen van drugsgebruik, hoe je je de volgende dag voelt door xtc enzovoort. 'Ik heb nu al zo lang niet gebruikt, ik zeg al zo lang nee. Ik heb een vriendin, ze heeft liever niet dat ik gebruik. Ik heb verkering gekregen toen ik aan het afbouwen was van de pep.'

E. vertelt hoe het stoppen met blowen bij hem wel samenviel met het vrijkomen na vier jaar detentie en het stoppen met het plegen van delicten. E. rookte dagelijks zeven of acht joints tot het eind van zijn detentie. En de dag dat hij naar buiten ging is hij gestopt: ineens. Nog eenmaal nam hij een hijs, vier maanden later, en werd er misselijk van. Hij is er definitief mee gestopt. Hij legt uit dat je je anders voelt, als je bent gestopt en weer gaat blowen: sloom, je bent niet jezelf, vertelt hij. Binnen was hij degene die het meest blowde van allen. Hij had een discussie met de directeur. Vertelde hem dat hij rustig was, geen problemen maakt, altijd zorgde voor vrolijkheid. En waarom mocht hij dan niet blowen? 'Buiten mocht het onbepaald, en naast mijn vrijheid pak je mij dat niet af', zei hij tegen de directeur. Die is mede vanwege deze discussie met hem en twee anderen een half jaar voor zijn invrijheidstelling nog een stopproject begonnen. Maar als het niet uit jezelf komt, lukt het niet om te stoppen, vertelt hij. E. ging gewoon door en smokkelde, naar eigen zeggen, alles naar binnen, niet alleen drugs. Elke maand moest hij vanwege drugsgebruik de isoleercel in, soms zes dagen, soms zeven dagen. Hij vertelde meestal maar voorafgaand aan de urinecontrole alvast dat hij weer de fout in was gegaan, in de hoop dat de straf dan een beetje mee zou vallen. Dat werkt niet altijd. Dan pakten ze zijn tv af net op het moment dat er iets op was dat hij wilde volgen, zo vertelt hij.

Tijdens hun criminele carrière lag het gebruik van drugs in de onderzoeksgroep beduidend hoger dan nu:

- Acht van de dertien jongeren hebben in het verleden zowel soft- als harddrugs gebruikt. Een aantal van hen zegt alles, veel en vaak, te hebben gebruikt. Sommigen namen harddrugs alleen voor recreatief gebruik.

- Eén jongere geeft aan alleen veel softdrugs te hebben gebruikt. Hij voegt daaraan toe dat ‘niemand uit de groep, dus ik ook niet, harddrugs gebruikte’.
- Vier van de dertien jongeren hebben naar eigen zeggen nooit soft- of harddrugs gebruikt.

Het blowen is vaak sterk gebonden aan de groep en vindt dan meestal met hoge frequentie plaats. De groep kan echter ook remmend werken op het gebruik van harddrugs. J. vertelt:

‘Nooit, nooit. We hebben het één keer gedaan. Met z’n allen één keer testen. Als ik zou gaan gebruiken, zou ik op m’n kop krijgen van m’n maten ook. We hebben echt afgesproken dat we niet aan harddrugs mogen beginnen. Want dan ben je een vieze junk. Enkele jongens dealden om hun eigen verslaving te onderhouden: “Ik verdiende dikke flappen, maar al die flappen gingen op aan mijn eigen gebruik.”’

Het gebruik van drugs kan dermate uit de hand lopen dat een jongere zich realiseert dat hij helemaal ontspoord is. K. verwoordt het als volgt:

‘Mijn vrienden van nu blowen allemaal. Gebruiken allemaal dingen. Ik was er gewoon klaar mee. Dat was toen ik 17 was. Toen ik uit B. weer naar A. kwam blowde ik nog een hele tijd. Ben toen op detox gestuurd. Ik stemde er zelf ook mee in. Toen ik daar eenmaal zat dacht ik: weet je, er klopt iets niet aan mij. Volgens mij [...] ik zie dingen in mijn hoofd [dat] hebben andere mensen niet. Ik begon te twijfelen: wat is er met mij aan de hand? En toen kwam ik er dus achter, die psychoses, allemaal dwangmatige gedachtes. Rare dingen jongen. Ik heb er nog steeds dingen van overgehouden, ik heb niet één ding. OCD, dwangmatige gedachten, de meeste mensen denken [dan] dat ze telkens moeten schoonmaken. OCD is bijvoorbeeld dat je denkt: Ik ben een kikker, nee ik ben een mens, nee je bent een kikker.’

7.2 Psychische en psychiatrische problematiek

Verschillende jongeren geven aan dat ze last hebben van psychische problemen. Ze hebben moeite met het omgaan met agressie, zijn paranoia en/of hebben nachtmerries. Bijna de helft van de jongeren (zes van de dertien) heeft expliciet

aangegeven dat ze psychiatrische problemen hebben. Genoemd zijn: ADHD (n=3), een angststoornis (n=2) en PTSS (n=2).

We merken op dat we niet actief hebben gevraagd naar psychiatrische problematiek en dat dit dus een ondergrens is.

Deze problematiek speelt een belangrijke rol bij het plegen van delicten, getuige het volgende verhaal van T.:

‘En misschien is het ook wel doorslaggevend wat ik je nu ga vertellen. Ik was 14 jaar en toen werd er erge ADHD bij mij geconstateerd, ik was zo druk, zo vervelend, impulsief. Ik slikte twee maanden medicijnen en dat hielp goed. Een paar jaar later was ik een tijdje gestopt met pillen slikken. Ik was al iets makkelijker geworden. Toen ik vast kwam te zitten, vroeg ik weer pillen aan, maar toen werkten ze niet meer, ik kreeg zweetaanval- len, ik werd juist drukker van die pillen en toen ben ik gestopt. Maar tij- dens die straf, na een jaar, ik weet niet wat er gebeurde, maar toen werd ik rustiger. Ik kon nadenken, er gebeurde iets in mijn stofwisseling leek wel. Heel raar, mijn systeem is anders. Ik tik niet meer op tafels, ik denk nu aan gevolgen, dat deed ik vroeger niet. Als ik bedreigde met een pis- tool dacht ik: fuck it, ik dacht niet aan de gevolgen.’

7.3 Opleiding en werk

Het overzicht van opleiding en werk ziet er als volgt uit:

- Eén jongen heeft zijn vmbo-opleiding niet afgemaakt. Hij heeft wel in detentie certificaten behaald. Hij werkt als vrijwilliger in een buurthuis en is bezig een eigen bedrijf op te starten voor begeleiding van ex-gedetineerden.
- Drie jongeren zijn (ooit) met een mbo-opleiding gestart, maar hebben deze niet afgemaakt. Ze hebben geen baan, een van hen overweegt om weer naar school te gaan.
- Drie jongeren volgen momenteel een mbo-opleiding. Ze lopen stage (jongerenwerk en administratiekantoor) of volgen een werk/leertraject (bakker). Een van hen heeft een tijdelijk contract, een ander heeft een goede kans op een baan.
- Twee jongeren hebben een mbo-opleiding afgerond. Een van hen is werk- loos, de ander werkt parttime.²²

22 Welk soort werk hij doet is niet bekend.

- Eén jongere was met een hbo-opleiding gestart, maar heeft deze niet afge- maakt. Hij werkt nu parttime in de zorg en is als freelanceacteur verbonden aan een hbo-opleiding.
- Eén jongere volgt een hbo-opleiding die hij bijna heeft afgerond.
- Van twee jongeren is het opleidingsniveau niet bekend: één doet vrijwilli- gerswerk en de ander is hier vaag over. Hij zegt weliswaar dat hij 'de univer- siteit doet', maar kan de naam ervan niet noemen.

Het valt op dat we in de onderzoeksgroep twee jongens hebben op hbo-niveau. De interviewers hebben wat betreft het volgen van een opleiding ook vrij veel (soms minder realistische) ambitie waargenomen bij sommige jongens. Op basis van de informatie die jongens zelf geven over hun opleidingshistorie en de algemene indruk in de gesprekken zien we dat zes jongens van bovengemid- deld niveau zijn (dit is ongeveer mbo-niveau 4 of hoger); drie jongens zijn van gemiddeld niveau en drie zijn van laag niveau (van één jongen is het niveau onduidelijk).

Het feit dat slechts zes jongens een diploma (1x vmbo; 2x mbo-niveau 1; 3x mbo-niveau 2+) hebben behaald, illustreert het feit dat veel jongens worstelen met hun opleiding. Vele wisselingen van opleiding vinden plaats en veel jon- gens stoppen er weer voortijdig mee.

- F. heeft ooit de basisschool verlaten met een havo/vwo advies. Hij is naar het vmbo t.l. gegaan en haalde toen hij 17 was zijn diploma. Vervolgens ging hij naar het mbo en daar ging het al snel fout. Hij nam de opleiding niet serieus, spijbelde vaak en moest vanwege zijn activiteiten in de drugshandel vaak ver- stek laten gaan. Nadat hij gestopt was met criminaliteit keerde hij terug naar school. 'Maar gewoon op school zitten was veel te saai, daar had ik geen zin meer in.' Hij vond ook de richting die hij had gekozen ('commercieel') niet bij hem passen. Hij is vervolgens nog een jaar naar school gegaan en toen gestopt. Hij overweegt nu de 21+-toets te gaan doen om vervolgens naar het hbo te kunnen. Hij wil het liefst jongerenwerker worden.
- B. zegt werk en school te haten. Hij wil wel z'n school doen, zegt hij, maar dit is duidelijk niet gemakkelijk. Hij heeft ook geen duidelijk beeld van wat hij wil. Weet bijvoorbeeld ook de naam van de vervolgopleiding die hij wil doen niet. Niemand in zijn familie heeft een (goede) opleiding en zijn vriendin is voor 50% afgekeurd. Hij wil wel zijn familie trots maken bena- drukt B., maar erg overtuigend klinkt dit niet. Zijn stage lijkt ook vooral leuk omdat er weinig van hem wordt gevraagd, het is relaxed.

7.4 Relatie met ouders en familie

Als we kijken naar de relatie van de jongens met hun ouders, dan onderscheiden enkele desisters van Marokkaans-Nederlandse afkomst zich van de rest. We beschrijven die verschillen hieronder.

De Marokkaans-Nederlandse jongeren (n=6)

Vijf van de zes Marokkaans-Nederlandse jongeren wonen op het moment van onderzoek nog thuis bij hun ouder(s). Verschillende Marokkaans-Nederlandse jongens geven aan dat ze uit een (redelijk) stabiele gezinssituatie komen. Zo geven twee Marokkaans-Nederlandse jongens aan dat zij de enigen in het gezin zijn met wie het fout is gelopen. Een van hen verwoordt dit als volgt: ‘Mijn zusjes hebben zich altijd beziggehouden met school: zijn allemaal hoogopgeleid.’ Alleen deze jongen zelf was op zeker moment flink de weg kwijt. Hij vindt alles een ‘uit de hand gelopen grap’: het begon met kattenkwaad, maar op een gegeven moment kwam hij er niet meer uit. Werken voor een paar tientjes is niets vergeleken met een paar duizend euro. Daar werd hij steeds mee geconfronteerd. In Marokko gebeurt precies hetzelfde: daar laten de jongens vanuit hier ook zien wat ze hebben bereikt met hun criminele geld.

Een paar jongens benadrukken dat de meeste Marokkaans-Nederlandse ouders echt goed zijn voor hun kinderen, het beste met hen voor hebben. Een van hen legt uit:

‘De meeste ouders proberen het hoogste niveau voor hun kinderen te vinden. Mijn ouders ook: mijn broertje gaat drie keer per week naar huiswerkbegeleiding. De wil van mijn ouders is er, maar de buurt zit tegen. Jongeren zijn snel beïnvloedbaar. Ze doen daarom dingen die ze liever niet willen doen. Een aantal jongens heeft status, dan willen die andere jongens dat ook.’

Een andere Marokkaans-Nederlandse jongen vertelt hoe hij en zijn broer (die al tweemaal heeft vastgezet) uit alle macht proberen te voorkomen dat hun jongste broertje ook het slechte pad op gaat: ‘We proberen nu te voorkomen dat mijn jongste broertje dingen doet, we verwennen hem heel erg, mijn broer en ik. Soms is het echt wie hem het meeste verwent. Hij krijgt alles van ons.’

De meeste Marokkaans-Nederlandse ouders weten in grote lijnen goed waar hun kinderen mee bezig zijn en proberen hen deels met harde hand weer op het rechte pad te krijgen.

- M. heeft niet echt genoten van zijn jeugd. Wel van alle vrijheid die hij heeft gekregen van zijn ouders. Daar heeft hij wel misbruik van gemaakt. Hij kwam soms thuis met duurdere kleding. Zijn ouders wisten gelijk waar hij mee bezig was en reageerden daar hard op: hij kreeg klappen van zijn vader. Hij wist hierdoor dat hij niet geslaagd was in zijn leven en zo voelde dat ook. In de Marokkaans-Nederlandse gemeenschap is sprake van een trots die je moet afstaan aan je ouders. Als je dat niet hebt, komt dat hard aan: 'Ik heb veel klappen gehad van mijn vader: iets fout doen, krijg je klappen. Zo ben ik opgevoed, ik weet niet anders. Ik ben daarna wel verder gegaan. Het deed pijn, maar ik ging wel verder. Wat krijgen Nederlandse kinderen voor straf: een week geen Xbox! Ik had niet eens een Xbox.'

Hij vertelt ook dat zijn ouders goed wisten waar hij mee bezig was. Hij had aanvankelijk een goede band met hen. 'De band met mijn ouders was goed. Ze hadden vertrouwen in mij, maar toen ik werd opgepakt was het vertrouwen weg' Hij was gepakt voor diefstal en elke keer als er thuis iets weg was, kreeg hij daarvan de schuld. Niet alleen thuis, maar ook buitenshuis was dit te merken. 'Dit heeft zeer zeker grote impact gehad op mij.' Hij heeft een perfecte jeugd gehad. Zijn ouders waren er altijd voor hem, gingen mee naar ouderavonden, kochten goede kleren voor hem. Ze waren heel goed voor hem. 'Maar ik was te hongerig, laat ik het zo maar zeggen. Te hongerig naar geld.' Geld was de grootste reden voor het plegen van delicten en daardoor is het vertrouwen van zijn ouders geschaad. Ongeveer een jaar geleden moest hij nog twee maanden detentie uitzetten. Toen is zijn vader naar de gemeente gegaan en heeft hem uitgeschreven bij de gemeente. Hij heeft toen zeker een maand op straat geslapen.

- N. vond het irritant dat hij zo in de gaten werd gehouden door zijn ouders en dat hij niet zijn eigen gang kon gaan, maar hij had ook altijd een schuldgevoel naar zijn ouders. Elke keer deed N. zijn ouders geloven dat hij weer was gestopt. Zijn vader vond het op een gegeven moment genoeg. Hij zei: 'Als je niet zegt hoe je aan die drugs komt dan ga ik naar het politiebureau.' Zijn vader wilde namelijk zelf gaan ingrijpen. N. was bang. Hij kon absoluut geen namen noemen wegens de represailles. Hij had degene van wie hij drugs kocht beloofd niets te vertellen. Zijn vader heeft hem toen gedwongen in zijn auto te gaan zitten en is naar het politiebureau gereden. Hij was heel bang voor wat er zou gebeuren. Op het laatste moment gaf vader hem

de kans om te ontsnappen. ‘Ga er maar uit’, zei hij vlak voor het politiebureau. Op de vraag van de onderzoeker of het niet beter was geweest voor hem en zijn toekomst als vader door had gezet, zegt N.: ‘Absoluut niet! Ik had me dan verraden gevoeld door mij eigen vader. Dan was het nooit meer goed gekomen. Op een gegeven moment deden mijn ouders niet moeilijk meer. Niet meer zoals eerst.’ Ze hadden het, denkt N., een beetje opgegeven.

Uit de verhalen van deze jongens van Marokkaans-Nederlandse afkomst komt een beeld naar voren van ouders die er veel aan hebben gedaan om hun zoon er toe te brengen af te zien van criminaliteit. De band verslechtert gaandeweg de criminele carrière. In paragraaf 5.3 zijn we ingegaan op de rol die deze ouders speelden in het stopproces.

De overige jongeren (n=7)

Zo veel overeenkomsten als we tussen de hiervoor besproken jongens zien, zo verschillend is de band van de andere zeven jongens (met een andere afkomst) met hun ouders en het gezin waar ze uit komen. Nu hebben de grote verschillen bij deze zeven jongens niet zozeer te maken met hun andere etnisch-culturele achtergrond (niet-Marokkaans-Nederlandse jongeren) als wel met de uiteenlopende zware multiproblematiek waarmee vijf van de zeven jongens uit deze groep te maken hadden. Het gaat dan om zwaar en structureel huiselijk geweld, verslavingsproblematiek bij ouders, psychiatrische problematiek bij (adoptie)ouders en criminaliteit van (stief)ouders. Twee van deze jongeren geven expliciet aan dat de situatie thuis eraan bijdroeg dat zij het verkeerde pad op gingen.

- Voor L. was er thuis weinig te halen met twee alcoholistische ouders. Hij zocht op 15-jarige leeftijd zijn heil op het schoolplein en erbuiten bij de spijbelende jongens van school. ‘Om bij ze te horen moest je wel met ze meedoen, blowen, rotzooi uithalen en zo. Ik dacht: goed, thuis had ik het niet gemakkelijk. Dus je gaat je heil ergens anders zoeken.’ Het was waarschijnlijk redelijk onschuldig wat de groep uithaalde. L. noemt als voorbeeld dat ze eens, toen er veel vrienden van vrienden ook verzameld waren (in totaal circa 25 man), de Jamin bestormden voor snoep. Het zijn dit soort vergrijpen die hij aanhaalt over deze eerste periode in de criminaliteit.
- D. geeft aan dat het thuis begint bij het huiselijk geweld. ‘Dat ik zelf van mijn 6^e tot mijn 15^e in elkaar geslagen werd, dat ik heb moeten zien dat

mijn broer het hele huis door geslagen werd door mijn stiefvader en dat mijn moeder een blauw oog geslagen werd. Laten we daar heel duidelijk over zijn. Dat is waar het begint! Daar begint het eigen gevoel van onrechtvaardigheid. Je houdt je mond en zegt niks terug. Want als je je mond opendoet, krijg je klappen. Dat je dan als je 17 of 18 bent, ziet dat een jongen van 10 wordt geslagen en dat je je dan realiseert dat de burens en iedereen dat weet en niemand wat doet. Dan krijg je een beeld van volwassenen en ben je zelf nog jong.'

Een derde jongere (K.) heeft een sterke band met zijn familie. Hij voelt zich verantwoordelijk voor zijn moeder en zus, omdat zijn vader door zijn verslaving weinig biedt aan het gezin. Vader heeft hem als tiener uit de criminaliteit proberen te houden, daarna zag hij oogluikend toe dat K. 'klusjes' ging doen en vervolgens deed hij mee met zijn zoon en kwam zelfs met het idee van de drugshandel. De persoonlijke problemen van vader en moeder worden steeds groter, moeder heeft een psychiatrische ziekte en stelde waarschijnlijk weinig vragen. De ouders profiteerden ook van het geld dat K. inbracht.

Uit de interviews komt het beeld naar voren dat de ouders van deze jongeren een veel beperktere rol hebben gespeeld bij de stap om te stoppen met criminaliteit dan de ouders van de Marokkaans-Nederlandse jongeren. In paragraaf 5.3 zijn we hier nader op ingegaan.

7.5 Tot slot

In deze slotparagraaf zetten we enkele opvallende bevindingen uit dit hoofdstuk puntsgewijs op een rij:

- De meeste jongens (negen van de dertien) gebruikten in het verleden drugs. Sommigen gebruikten in periodes excessief en combinaties van verschillende soorten drugs. Na het stoppen gebruiken nog slechts vier jongens drugs, bij drie van hen gaat het om softdrugsgebruik als een vorm van zelfmedicatie.
- Stoppen met drugs valt soms wel, maar soms ook niet samen met het stoppen met het plegen van delicten.
- Als jongens blowen in de criminele jeugdgroep is dat meest een wijdverbreid en intensief verschijnsel in de groep: er wordt veel en vaak gebruikt.
- Bij een belangrijk deel van de jongens komt psychiatrische problematiek (ADHD, angst, PTSS) naar voren: een ondergrens van zes van de dertien jon-

gens noemt dit expliciet. Omdat er niet gericht naar is gevraagd, ligt het werkelijk aandeel van jongens met psychiatrische problematiek bij de dertien jongens zeer waarschijnlijk boven de helft.

- Onder de jongens in de groep zijn twee hbo'ers in de dop; en daarnaast nog enkele met potentie (ooit gestart op havo/vwo) of tenminste ambitie. Veel jongens startten jong met spijbelen en hebben onderbroken schoolcarrières; ongeveer de helft werkt nu vrijwillig, betaald of in het kader van een stage voor de opleiding. Hun werksituatie is (naast cruciaal, zie §5.5) wel vrij fragiel, zo lijkt het.
- Met name de Marokkaans-Nederlandse jongens hebben een (herstelde) goede band met hun ouders die belangrijk voor hen is. Aan het thuisfront van deze zes jongens hadden ouders volgens hen vrij goed in de gaten waar ze zich mee bezighielden tijdens hun criminele carrière. De meesten van deze jongens hadden een prettige jeugd thuis.
- In het andere, etnisch divers samengestelde deel van de onderzoeksgroep hebben jongens te maken gehad met een in de meeste gevallen ernstige multiproblematiek: zwaar huiselijk geweld, verslaving van ouders, psychiatrische problematiek.

*Desisters uit criminele jeugdgroepen:
samenvatting, conclusies en slotbeschouwing*

Samenvatting en conclusies

In dit hoofdstuk zetten we enkele conclusies op een rij. Het gaat om de bevindingen uit diepte-interviews met 13 desisters die samen een divers gezelschap van ex-criminelen vormen. Ze maakten in het verleden onderdeel uit van een criminele jeugdgroep.²³ Ze zijn op het moment dat ze werden geïnterviewd tussen 17 en 30 jaar. De helft van de jongens is vier maanden tot twee jaar geleden gestopt. De andere helft stopte al jaren geleden. Verder is een deel van de jongens (diverse keren) kort (enkele weken/maanden) en een ander deel veel langer (tot maximaal zes en zeven jaar) gedetineerd geweest. Ze zijn van Marokkaans-Nederlandse (zes) of andere (autochtoon Nederlandse of zeer diverse) etnisch-culturele herkomst; ze wonen tegenwoordig bij hun ouders (ongeveer de helft) of samen met hun vrouw of vriendin. Ongeveer de helft is werkloos en de rest werkt of volgt een opleiding.

De jongens hielden zich met allerlei soorten van criminaliteit bezig in het verleden, waarbij meer dan de helft ook geweldsdelicten pleegde. Enkelen pleegden ernstige geweldsdelicten. Enkele jongens hadden weleens een vuurwapen in handen en van twee weten we dat ze het gebruikten om te dreigen of te doden. Hoewel de meeste jongens niet uitgebreid (en waarschijnlijk ook niet volledig) vertellen over alle delicten die zij en de jongens om hen heen pleegden, kunnen we wel stellen dat er ook enkele jongens in de groep zijn die zich vermoedelijk beperkten tot inbraken, deels in combinatie met dealen van soft- en/of harddrugs.

Het is natuurlijk de vraag in hoeverre de bevindingen in dit onderzoek geldig kunnen worden geacht voor een bredere groep dan de dertien desisters en hun criminele jeugdgroepen. Voorop staat dat de verhalen van de dertien jongens op zichzelf staan. Hoewel de wijze waarop de jongens zijn benaderd en bereid gevonden, gepaard is gegaan met waarschijnlijk vrij beperkte selectie-

23 Gezien de door respondenten beschreven criminele activiteiten gaat het in alle dertien gevallen om *criminele jeugdgroepen*. We gaan hierbij uit van benaming en definitie zoals de politie deze hanteert (de shortlistmethodiek van Beke). Van vijf van de dertien ex-criminelen is niet vastgesteld of de jeugdgroep waar ze lid van waren is geclassificeerd als 'overlastgevende jeugdgroep' of als 'criminele jeugdgroep'.

effecten, zal een herhaling van dit onderzoek onder dertien andere desisters weer een ander beeld opleveren van de manier waarop jongens bij de groepen komen en de manier waarop ze stoppen met delicten plegen. We zijn erin geslaagd om op vrijwel alle persoons- en criminaliteitskenmerken een heel diverse onderzoeksgroep samen te stellen. De enige duidelijke uitzondering hierop betreft het feit dat jongens met een laag onderwijsniveau enigszins zijn ondervertegenwoordigd.

Omdat we de bevindingen zo dicht mogelijk bij de verhalen van de jongens zelf hebben gehouden, kunnen we ons voorstellen dat in dit onderzoek veel van de verschillende en mogelijke verschijningsvormen en mogelijke (proces)factoren die zich voor kunnen doen aan bod komen. Omdat we in de selectie van respondenten zijn uitgegaan van de definitie van jeugdgroepen die door de politie wordt gehanteerd, gaat het dus om een beeld van twaalf (twee van de dertien respondenten behoorden tot dezelfde jeugdgroep) ‘criminele jeugdgroepen’ zoals deze door de politie periodiek worden geteld en vastgelegd. Het onderzoeksrapport geeft daarom input voor mogelijke verklaringen die ook in bredere zin binnen criminele jeugdgroepen (van licht tot zwaar en van jong tot oud) geldig kunnen zijn.

De desisters in onze onderzoeksgroep maakten jaren (gemiddeld vijf jaar lang) actief deel uit van een criminele jeugdgroep. De kernvraag die we op basis van de uitgebreide, prettige en soms langdurige interviews met deze dertien jongens proberen te beantwoorden is: hoe raakten ze verzeild in zo’n groep en wat maakte dat ze na een jarenlange criminele carrière uiteindelijk besloten te stoppen met het plegen van delicten?

8.1 De ‘criminele jeugdgroep’ tegen het licht gehouden

De kwalificatie ‘criminele jeugdgroep’

De politie ziet de groepen waar de jongens deel van uitmaakten, tenminste gedurende een deel van de periode dat de jongens er deel van uitmaakten, als ‘criminele jeugdgroep’. Van acht jongens is vastgesteld dat het (volgens de shortlistmethodiek van Beke) om een als crimineel geshortliste groep gaat. Dit is een ondergrens, omdat dit (op basis van de verhalen van de jongens over plekken, groepssamenstelling, activiteiten en periode) voor de meeste van de andere groepen zeer waarschijnlijk ook geldt. De term ‘criminele jeugdgroepen’ is daarom op basis van de verhalen van de jongens over hun criminele activiteiten

samen met andere groepsleden zeker adequaat. Toch is een eerste conclusie dat de verhalen van de jongens een uiteenlopend beeld opleveren van deze ‘criminele jeugdgroepen’, hetgeen op z’n minst de vraag oproept of de gehanteerde term voldoende recht doet aan deze diversiteit van verschijningsvormen.

Het beeld dat de jongens van de ‘groepen’ schetsen

Er zijn allereerst drie jongens die beargumenteren dat ze überhaupt geen deel uitmaken van een *groep*. Ze hebben twee of drie vrienden en het feit dat er nog een stuk of tien jongens regelmatig in hun buurt te vinden zijn (of waren), betekent geenszins dat ze als een ‘groep’ beschouwd kunnen worden. Bij de overige tien jongens in de onderzoeksgroep zien we dat ze wel degelijk vanuit een *groep* opereerden, maar dat de aard van de verschillende groepen wel sterk uiteenloopt. We kunnen verschillende typen groepen onderscheiden. Als we kijken naar de onderlinge verbondenheid dan zien we aan de ene kant van het continuüm een grote groep jongens uit dezelfde buurt waarbinnen ‘iedereen mal had aan elkaar’. Aan de andere kant zien we een groep die bestond (en vaak deels nog steeds bestaat) uit (in de criminele periode) ongeveer tien hechte vrienden. Tussen beide uitersten verschillen de groepen niet alleen naar de grootte van de groep en de grootte van de kern, maar ook naar de mate waarin de jongens elkaar vertrouwen.

We hebben in paragraaf 3.2 vijf typeringen van groepen gegeven en het valt op dat drie van de vijf typeringen als kenmerk hebben dat er vriendschappen bestaan tussen jongens in de groep. Soms gaat het om twee of drie jongens die bevriend zijn met elkaar, maar ook grotere groepen vrienden komen voor. De onderlinge vriendschap en het ‘samen chillen’ staat dan ook sterk op de voorgrond voor een belangrijk deel van de jongeren. Hoewel deze jongens soms in periodes crimineel zeer actief zijn, staan het plegen van delicten in de groepen geenszins voorop, zo veel wordt duidelijk. Dát is niet waar het om draait, waarover ze spreken en waarmee ze bezig zijn, vertellen deze jongens. Het gaat om de jarenlange vriendschap en die vriendschap blijft bestaan, ook als ze zelf stoppen met criminaliteit en anderen nog niet, vertellen vijf van de dertien jongens.

Organisatie

We zien dat van enige organisatie in de groepen maar beperkt sprake was. Uit geen van de verhalen komt het beeld naar voren dat delicten werden georganiseerd aan de hand van min of meer vaste taken van groepsleden. Met de kanttekening dat de dertien jongens vrij summier en voorzichtig over andere groepsleden spreken, kunnen we wel de conclusie trekken dat bij de groepen in onze onderzoeksgroep geen sprake is van strak georganiseerde en geleide criminele jeugdgroepen. 'Ieder is z'n eigen leider', is in dit verband een typerende uitspraak van een van de jongens.

Diverse jongens kunnen precies vertellen wie volgens de politie in de groep de leider zou zijn en ze werpen deze kwalificaties vrijwel zonder uitzondering verre van zich. Daarbij tekenen we wel aan dat meerdere jongens uit onze onderzoeksgroep zelf gedurende tenminste een deel van hun criminele periode wel degelijk een prominente positie in hun groep innamen. Andere jongens geven juist aan dat ze tegen sommige leden van hun groep opkeken. De factor leeftijd en de mate waarin iemand succesvol is in de criminaliteit, spelen daarbij een belangrijke rol. Dit soort positioneringen staan volgens de jongens echter los van enige organisatie. Ook de beschrijving van de jongens van de wijze waarop het plegen van delicten in z'n werk ging, ondersteunt deze bevinding.

Invloed van de groep

De groepen ontstaan soms al op de basisschool en meestal in de eerste klassen van de middelbare school. Maar er zijn ook groepen die sterk aan de buurt gebonden zijn. Groepen waar je bijna automatisch bij gaat horen als je niet uitkijkt. Directe invloed van de groep op delictgedrag zien we in de meeste groepen niet of zeer beperkt terug. Daar staat tegenover dat twee jongens uit de onderzoeksgroep die deel uitmaakten van vrij zware criminele groepen door escalatie van conflicten ongewild in een positie kwamen dat ze gedwongen werden ernstige delicten te plegen. Over het algemeen lijken de jongens in de groepen echter elke keer weer redelijk vrij te zijn in het maken van de keuze wel of niet met het plegen van delicten mee te doen.

Het valt op dat de onderlinge vriendschap soms losstaat van het plegen van delicten. Zo vertellen twee jongens dat ze best wisten dat er jongens waren die zich met criminaliteit bezighielden, maar dat ze in het geheel geen idee hadden wie zich binnen de groep nu ongeveer waarmee bezighield (wat betreft crimi-

naliteit). Dat betekent overigens niet dat de groep helemaal geen invloed heeft op de jongens. Want de jongens leggen elkaar steeds weer de vraag voor, als iemand ‘weet waar ergens geld ligt’, om mee te doen. En het is niet gemakkelijk om altijd weerstand te bieden aan zo’n ‘tip’. Met name als ze andere succesvolle jongens om zich heen zien die in mooie nieuwe auto’s rondrijden. En vooral ook als we daarbij het schijnbare (of zelf ervaren) gemak meenemen waarmee het geld kan worden gemaakt. De soms sterke en ook blijvende vriendschapsband met enkele groepsleden maakt het (zie ook verderop) niet gemakkelijk om ermee te stoppen. Bovendien laat deelname aan de groep vaak een ontwikkeling zien van kattenkwaad naar ernstige vormen van criminaliteit. Opvallend vaak gaat het bij de ernstige vormen om het dealen van soft- en/of harddrugs al dan niet gecombineerd met andere vormen van criminaliteit.

Het beeld genuanceerd

Diverse jongens leggen vrij precies uit op welke punten het beeld dat de politie van de groep heeft vanuit het eigen perspectief niet adequaat is. Ze vertellen dan bijvoorbeeld dat jongens die tot hun groep worden gerekend wel jongens zijn waar ze soms mee chillen, maar dat die niet tot de groep behoren, omdat het zeker geen vrienden van ze zijn. Verre van dat soms zelfs. Ze kunnen soms ook vrij nauwkeurig aangeven hoe de politie de groep verkeerd in beeld bracht. Diverse jongens leggen uit dat het beeld dat de politie van de groep (sgrenzen) heeft niet klopt. Ze vertellen bijvoorbeeld dat het beeld getalsmatig niet adequaat is. Enkelen betogen dat de groep in de ogen van de politie ongeveer tweemaal groter was dan in werkelijkheid het geval was. Meer in het algemeen verzetten de jongens zich, ook nu ze al (lange) tijd zijn gestopt, tegen de kwalificatie van ‘criminele jeugdgroep’. Die doet vaak geen recht aan de werkelijkheid vinden ze.

8.2 *Verloop van de criminele carrière in de groep*

Starten voor de ‘thrill’

De jongens maken vrijwel zonder uitzondering lange tijd (gemiddeld zo’n vijf jaar) crimineel actief deel uit van de groep. Zoals gezegd start ongeveer de helft al op basisschool met (eerst kattenkwaad en snel erna) het plegen van delicten.

Sommige jongens worden onderdeel van de groep doordat ze als notoire spijbelaars of als jongens met gelijke gewelds- of achterstandservaringen merken dat ze gelijkgestemden zijn. Ze vinden elkaar in de thrill van het voor de gein plegen van delicten. Anderen hebben individueel al delicten gepleegd en vinden juist op die basis hun toekomstige medeplegers in de eerste klassen van de middelbare school. Loyaliteit en vertrouwen zijn heel belangrijk in de kleine kring van jongens die ze vertrouwen. Als ze na enige tijd merken hoe gemakkelijk het is om 'geld te maken' groeit een aantal jongens vrij snel door van winkeldiefstallen via straatroven, overvallen en/of inbraken naar dealen. Maar nadrukkelijk staat in het begin de lol en thrill *helemaal voorop* bij hun criminele activiteiten. Ze zien het zeker niet als 'het plegen van delicten'. Ze doen gewoon leuke dingen samen.

Verslaafd aan geld en soms ook drugs

In het begin gaat het niet om het geld, valt in vrijwel alle verhalen op. Sommige jongens weten zelfs niet wat te doen met alle spullen die ze via de criminaliteit zo gemakkelijk verkrijgen. De lifestyle die na enige tijd ontstaat, vraagt echter wel degelijk om het maken van steeds meer geld. Het hebben van veel geld werkt verslavend, zo lijkt het voor veel jongens. Een flink deel van de jongens gaat ook handelen in drugs en enkele specialiseren zich hierin verder en groeien vrij snel door naar dealen van harddrugs op grotere schaal.

Intensief en veelvuldig (soms poli)drugsgebruik is in diverse van de groepen gebruikelijk. Voor maar liefst negen van de dertien jongens zijn drugs langere tijd (soms naast een inkomsten-) een vaste en soms flinke uitgavenpost. Vier jongens die aan coke en pep (cocaïne en amfetamine) begonnen, zijn flink afgegleden in hun criminele carrière. Enkele jongens (met name de ADHD'ers) gebruiken nu ze gestopt zijn met criminaliteit nog een onderhoudsdosering van softdrugs bij wijze van zelfmedicatie. Met medicijnen ter bestrijding van hun psychisch/psychiatrische problemen hebben ze veelal slechte ervaringen.

Diverse jongens vinden in de kleine groep van beste vrienden warmte en vertrouwen. Het plegen van delicten was in de groep waar ze deel van uitmaken, zoals hiervoor al gesteld, eigenlijk nooit een kernactiviteit. De gezelligheid samen en de vriendschap staan centraal. Het plegen van delicten is daarvan een onderdeel, niet of nauwelijks gepland en vooral ook voor de lol. Maar, zoals gezegd, zijn deze jongeren verderop in hun criminele carrière wel degelijk ook

gericht op het maken van voldoende en liefst veel geld. Daarbij beschouwt een aantal jongens het plegen van delicten eigenlijk gewoon als ‘werk’ of ‘baantje’ in die periode van hun leven. Het is ook hard werken voor sommigen en diverse jongens spreken in termen van ‘mijn baan was toen dief’ of het feit dat ze als drugsdealer ‘onder grote stress met een beschikbaarheid van 24 uur per dag gewoon heel veel uren moesten maken’ en ook ‘moesten netwerken in een discotheek’, precies zoals andere mensen met een ‘gewone baan’ dat op netwerk-bijeenkomsten doen.

Geweld en afglijden

Enkele jongens die al (ongewild) jong zelf leerden om met geweld om te gaan of al jong een agressief gedragspatroon ontwikkelden in hun straatleven, maken verderop in hun carrière de afslag richting harddrugsdealer en doen dit zonder veel mededogen. Ze zijn financieel succesvol. Sommigen komen terecht in situaties die ze niet langer zelf in de hand hebben en raken op een of andere manier (pleger of vermeend pleger in ‘benderuzie’) betrokken bij levensdelicten. Dit betekent voor hen het definitieve afglijden, maar luidt tegelijkertijd ook (door uiteindelijk lange vrijheidsstraffen) het einde in van hun criminele carrière.

Verraad door degene die de jongens gedurende een periode als hun beste vriend zagen, lijkt een andere rode draad te zijn in de verhalen van enkele jongens. Een thema (snitching) dat breder in de onderzoeksgroep ook door andere ex-criminele jongeren als erg belangrijk wordt benoemd. Als je eenmaal bij de politie de fout ingaat lig je eruit.

8.3 *Aanpak door politie en anderen*

‘Je gaat de politie steeds meer haten’

De manieren waarop de politie criminele jeugdgroepen aanpakt zien we in veel verhalen van de jongens terug. Met name het hinderlijk volgen, zerotolerance-beleid (overal voor beboeten) en samenscholings- of contactverboden worden uitgebreid besproken. Volgens de jongens heeft het met name tot gevolg gehad dat de groepsbanden werden versterkt, dat de jongens zich nog harder gingen opstellen richting de politie en dat ze nog minder gingen verklaren in politie-verhoren.

Op de korte tot middellange termijn hadden deze politie-interventies een matig, geen of zelfs een tegengesteld effect, kunnen we op basis van de verhalen van de jongens stellen. Ze gingen daarbij het gevecht met de politie steeds meer als een uitdagend kat-en-muisspel ervaren. Bewust ingezette disproportionale maatregelen (zoals het voortdurend staande gehouden worden) lijken eraan bij te dragen dat de jongens zich in toenemende mate gingen afzetten tegen de politie. Ook van het negatieve imago van de groep hadden de jongens flink last. Enkele jongens vertellen hoe ze daar nu nog steeds regelmatig flink last van hebben. Verschillende jongens worden, ook als ze al meer dan een jaar gestopt zijn met criminaliteit, door sommige agenten nog steeds als crimineel gezien en worden nog vaak aangehouden ter controle.

De effecten van deze politieaanpak zijn echter niet louter negatief. Enkele jongens benoemen dat er agenten waren met wie ze wel op goede voet stonden. In het algemeen valt op dat jongens benadrukken dat het vooral de wat oudere agenten ('de kroontjes') zijn met wie ze goed overweg kunnen en aan wie ze soms ook wel iets hebben gehad als het gaat om gedragsverandering. Oudere professionals met levenservaring komen er bij de jongens sowieso beter vanaf in dit verband. Verder zijn er ook jongens die aangeven dat ze het zat waren om steeds maar aangehouden en beboet te worden door de politie. Ze zijn ook het kat-en-muisspel beu dat ze speelden met de politie. Ze willen met rust gelaten worden en realiseren zich dat ze die rust alleen krijgen als ze stoppen met het plegen van delicten. Dat speelt mee in hun beslissing om te stoppen met criminaliteit. Daar staat tegenover dat sommigen aangeven dat ze wellicht eerder gestopt waren als de politie 'gewoon' tegen hen had gedaan en ze niet in een strijd met de politie verwickeld waren geraakt.

Eerste aanhoudingen laten lang op zich wachten of maken vrij weinig indruk

We zien dat het voor vier jongens zéér lang (vijf tot negen jaar) duurde voor ze een keer gepakt werden. Juist enkele jongens die (heel) jong startten (eentje pleegde als 8-jarige zijn eerste inbraak) weten lang onder de radar te blijven. Voor vrijwel alle anderen geldt dat de eerste aanhoudingen weinig indruk op hen maakten. Door een van de jongens werd de eerste aanhouding zelfs gevierd als ontgroening. Het feit dat ze hadden laten zien te kunnen zwijgen en niet te breken in de verhoren betekent dat ze een grote jongen zijn geworden. De eerste interventies van politie en justitie zorgen zo in enkele casussen voor een soort schifting in de groep waarbij de snitch wordt geëxcommuniceerd en de

aangehouden jongen voor vol kan worden aangezien door zijn (doorgaans oudere) groepsgenoten. De opgelegde sancties vallen de jongens over het algemeen nogal mee. Soms zijn ze ronduit verbaasd over de mildheid van de sanctie. Daarbij speelt ook mee dat de jongens als ze voor de eerste keer worden aangehouden, bijna altijd veel meer delicten hebben gepleegd dan waarvoor ze worden veroordeeld.

Ook de jongens die later een flinke gevangenisstraf te verduren kregen, vinden dat ze eigenlijk verdiend hadden nog zwaarder gestraft te worden. En ze verwijzen naar de jongens die zij gedurende hun jaren van detentie keer op keer weer zagen langskomen, om aan te geven dat steeds een korte gevangenisstraf volgens hen weinig impact heeft.

Jongens zijn weinig positief over de aanpak van partners

In het algemeen valt op hoe weinig de jongens hebben gehad aan professionals van hulpverlenende of drang-/dwanginstanties. Zowel in de jaren van hun criminele carrière als tijdens het stopproces en erna. De (jeugd)reclassering komt er in het beeld van de jongens niet goed vanaf. De jongens die hierover iets te melden hebben (ongeveer de helft in onze onderzoeksgroep), zijn negatief tot zeer negatief. Ze benoemen dat ze 'niets aan de reclassering hebben gehad', maar ook dat een reclasserder niet in staat is gebleken daadwerkelijk contact met hen te maken, onbereikbaar voor een jongen was, zich gemakkelijk om te tuin liet leiden en verzuimde om potentiële positieve elementen te benadrukken. Daartegenover staan twee positieve ervaringen van respondenten: een reclasserder hielp bij het opstellen van een excuusbrief aan slachtoffers en een reclasserder heeft met de wijkagent gesproken om aan te geven wat respondent vervelend vond aan de benadering vanuit de politie.

Hoewel enkele jongens vertellen dat een hulpverlener enige (en in één geval ook een cruciale) rol had in de keuze om met criminaliteit te stoppen, komen ook de andere professionals van diverse partners van de politie er niet erg goed vanaf. Enkele positieve verhalen: in één geval hielp een hulpverlener een moeder beter met de ADHD van haar zoon om te gaan; ook zijn er twee jongens met positieve ervaringen met ervaringsdeskundige professionals. Maar veel meer positiefs hebben de jongens niet te melden over hulpverleners zowel buiten als binnen detentie.

Over de mmd'ers en psychologen die werken in penitentiaire inrichtingen (PI) of JJI's vertellen twee jongens uitgebreid. Deze functionarissen worden

door de gevangenispopulatie in het geheel niet vertrouwd, vertellen ze, hetgeen ze illustreren met eigen ervaringen. Het gaat dan om het delen van gevoelige informatie met ander gevangenispersoneel, zoals bewakers. Die komen zaken te weten waartoe ze niet bevoegd zouden moeten zijn, doordat ze volgens deze jongens in dezelfde registratiesystemen mogen kijken.

In het algemeen geven veel jongens aan dat eigenlijk alle partners van de politie (inclusief het jongerenwerk) gewoon ‘dingen doorgeven aan politie’. Het is in hun ogen ‘één pot nat’. En een van de jongens vertelt hoe de geprotocolleerde werkwijze die professionals als jeugdzorgwerkers en justitiefunctionarissen hierbij hanteren ervoor zorgt dat voor ‘echt contact’ geen ruimte is en dat jongens van een jaar of 14 of 15 jaar hierdoor steeds minder vertrouwen in deze instanties krijgen.

8.4 Stoppen

In het algemeen kunnen we stellen dat meerdere factoren een belangrijke rol spelen in het uiteindelijk besluit te stoppen met het plegen van delicten.

De rol van een vaste vriendin

Het krijgen van een serieuze relatie is een erg belangrijke factor in het willen stoppen met het criminele leefpatroon: acht van de dertien jongens stellen dit nadrukkelijk. De jongens kunnen het zich dan niet langer veroorloven dat de politie ze mogelijk zal aanhouden, laat staan vervolgen. De jongens willen de relatie niet op het spel zetten: ‘Als je weet dat je toekomst samen met haar is, ga je anders denken en ga je anders doen.’

De rol van de vriendengroep in het stopproces

We zien dat de rol van vrienden uit de vriendengroep in het stopproces van de desisters in onze onderzoeksgroep sterk verschilt. Sommige jongens kost het moeite om in het stopproces afstand te nemen van hun jarenlange vrienden die (nog) niet ‘rustig’ zijn geworden. Ze merken dat hun levens gaan verschillen en zijn soms zelfs een andere taal gaan spreken hierdoor. Toch doen ze er veel aan

om het contact niet helemaal te verliezen en weten ze vrij goed om te gaan met de verleidingen die dit met zich meebrengt. Ze zien de vrienden wat minder, doordat ze druk zijn met werk of studie, maar de twee of drie jongens met wie ze vroeger delicten pleegden, blijven gewoon goede (soms nog steeds hun beste) vrienden. Het terugvalrisico lijkt voor hen wel wat groter, ze erkennen dit soms niet en soms ook wel. Hoe groot het terugvalrisico werkelijk is, valt (mede hierdoor) lastig te zeggen. Hoewel hun eigen leven er door werk, stage of school nu heel anders uitziet, ze zelf geen delicten meer plegen (of laten doorschemeren dat ze alleen ‘nog wat kleine dingetjes’ doen) en (een deel van) deze vrienden nog wel criminele activiteiten onderneemt, lukt het vijf van de dertien jongens toch vrienden te blijven. Voor een van deze vijf jongens is dit overigens geen worsteling: ze blijven gewoon vrienden.

Het is wel zo dat de jongens in meerderheid (acht van de dertien) direct of na verloop van tijd breken met de vrienden van vroeger. Of ze nu nog in dezelfde stad wonen of niet, ze zorgen dat ze geen contact meer hebben.

De rol van ouders en van het gezin

We zien dat bij de meeste jongens van Marokkaans-Nederlandse herkomst de relatie met hun ouders nadrukkelijk een rol speelde om te willen stoppen met het plegen van delicten. Niet langer willen ze dat hun ouders zich moeten schamen, ze willen hun ouders trots maken doordat ze kunnen laten zien dat ze een diploma halen en niet langer met de politie in aanraking komen. Hun ouders hebben doorgaans een vrij goed beeld van wat de jongens in het verleden zoal deden. Bij de jongens met een andere etnisch-culturele herkomst in onze onderzoeksgroep spelen ouders duidelijk een minder prominente rol in het stopproces.

De rol van werk(kansen) en opleiding

Het risico om aangehouden te kunnen worden is iets wat zwaar weegt voor de jongens, vooral als ze daarbij ook nog eens het risico lopen een goede baan of stage op het spel te zetten. Verschillende jongens hebben namelijk in de periode dat ze stopten een leuke baan gevonden waarin ze graag hard willen werken of ze zijn met een opleiding gestart. Het niet kunnen verkrijgen van een VOG vormt echter een grote belemmering om hun ambities te verwezenlijken. Deze

ambities liggen vaak bij het helpen van andere jongeren om crimineel gedrag te voorkomen of hiermee te stoppen, op basis van inzet van hun eigen ervaringsdeskundigheid.

Het stoppen met criminaliteit is voor sommige jongens een vrij rationele kosten-batenafweging, zo lijkt het. Ze merken dat ze, als ze gestopt zijn, maandelijks genoeg geld kunnen vergaren om van te leven. Voor de jongens die nog thuis wonen is €1000 per maand best een flink bedrag. En ondanks dat er tijden waren dat ze (veel) meer verdienden met hun criminele activiteiten, willen diverse jongens met name de stress die het met zich meebrengt niet langer ondergaan.

Politie, straf en strafdreiging

Hoewel de jongens aangeven en toelichten dat de aanpak en de maatregelen van de politie vrij weinig invloed hadden op hun keuze om uiteindelijk te stoppen, benadrukken enkele jongens de positieve relatie van een of enkele agenten met hen of met andere groepsleden. Die houdt volgens enkelen wel degelijk verband met het afzien van delicten plegen. Het lijkt erop dat investeren in een positieve relatie met jongens in de groepen wel van enige invloed kan zijn.

We zien verder dat ervaringen met celstraf bij verschillende jongens invloed hebben gehad op het stopproces. Voor drie jongens die een lange celstraf kregen, was dit al tijdens de celstraf zeer bepalend in hun beslissing te gaan stoppen. Bij hen is toekomstige strafdreiging niet eens een issue. Ze hebben heel pertinent tijdens detentie besloten te stoppen en dat ze dit simpelweg nooit meer mee willen maken. De jongens die korter hebben gezeten, verwijzen niet naar hun ervaringen 'binnen' als we vragen hoe ze ertoe zijn gekomen om te stoppen. Die ervaringen waren over het geheel genomen voor hen niet zo negatief. Bij hen gaat het erom dat ze hun baan en hun vaste relatie niet bedreigd willen zien door nog eens in aanraking te komen met politie of justitie.

De stress van 'over je schouder kijken'

Enkele jongens geven ten slotte aan vreselijk moe te zijn geworden van een leven waarbij ze voortdurend over hun schouder moeten blijven kijken. Ze hadden na verloop van tijd in hun criminele leven steeds meer stress van dat leefpatroon. Het overzichtelijke leven waarbij gewoon elke maand hetzelfde

bedrag aan ze wordt overgemaakt, is heel prettig en geeft ze rust: ze zijn rustig geworden en dat bevalt, ondanks het feit dat hun vrienden ze soms nog een flinke criminele kluif voorhouden, erg goed. Ze blijven in de toekomst, als het lukt en ze de verleidingen van deze (nog steeds criminele) vrienden kunnen blijven weerstaan, graag 'rustig'. 'Schijt' hebben ze lang genoeg gehad.

Slotbeschouwing: 20 aandachtspunten voor de toekomst

Tot slot zetten we puntsgewijs nog eens de belangrijkste conclusies op een rij, geven we een beschouwing op deze conclusies en verkennen we mogelijke implicaties die de bevindingen kunnen hebben voor de aanpak van criminele jeugdgroepen.

9.1 Het fenomeen ‘criminele jeugdgroep’

- 1 De term ‘criminele jeugdgroepen’ laat vooral zien hoe vanaf de andere kant van de lijn, door de professionals, tegen dit fenomeen wordt aangekeken. Het doet geen recht aan de diversiteit van ‘groepen’ en ‘groepjes’ die we in het onderzoek hebben aangetroffen.
- 2 De mate van onderlinge verbondenheid tussen de jongens (vriendschap versus wantrouwen) in criminele jeugdgroepen loopt sterk uiteen. Dit thema is van invloed op de aanpak die nodig is en kan in de analyse door de politie worden meegenomen.
- 3 We hebben in dit onderzoek geen bevestiging gevonden van het idee dat criminele jeugdgroepen snel van samenstelling wisselen. Integendeel: zeker bij de groepen waar vriendschap een belangrijke verbindende factor vormt, lijkt eerder sprake van een jarenlange stabiele kern/groep. Het is wel zo dat de twaalf criminele jeugdgroepen in dit onderzoek ‘voortdurend in beweging’ waren als het gaat om de wisselende samenstelling van daderkoppels/trio’s. Het grote verschil tussen het beeld uit dit onderzoek en het bestaande idee roept echter de vraag op of met de huidige manier van tellen en kijken naar de groepen de werkelijke aard en omvang van een groep goed in beeld gebracht kan worden. Meer focus op de kern van een groep kan het beeld verbeteren.
- 4 Drugs spelen een grote rol. In de loop van een criminele carrière kan dit zorgen voor veel en gemakkelijk geld verdienen zonder veel morele dilemma’s. Uit de interviews met de dertien desisters komt het beeld naar voren dat juist de jongens met vroege geweldservaringen tot meedogenloze criminelen kun-

nen uitgroeien. De jongens hebben verderop in hun criminele carrière vooral te maken met de stress en het geweld binnen de eigen wereld (criminele concurrentie). Van justitie (pakkans) lijken ze minder te vrezen te hebben.

9.2 Informatieverzameling groepsaankpak

- 5 In de beginfase staat de fun (thrill en lol) bij deze jongens voorop, later wordt functionaliteit (geld maken) steeds belangrijker. Onderling over delicten praten is geen gemeengoed. Het is niet functioneel en/of je verraad je beste vrienden nooit. Eenmaal bij de politie gaat zwijgen altijd voor snitchen. Het maakt rechercheren op informatie uit de groep extra lastig.
- 6 We zien in de onderzochte groepen geen georganiseerde criminaliteit. Het is eerder andersom: de jongens organiseren zelf hun eigen criminaliteit. Sommige groepen hebben wel voorbeeldfiguren. De grote jongens die het, dankzij de drugshandel, helemaal gemaakt hebben. Zij inspireren andere jongens om ook zo rijk te worden, maar geven geen opdrachten voor het plegen van delicten. Een kopstukenaankpak gericht op het ontregelen van een groep zal daarom niet altijd even effectief zijn om de criminaliteit aan te pakken. Is een kopstuk weg, dan ontstaat er ruimte voor anderen.
- 7 Zicht hebben op sociale posities ('leiders', 'volgers' enzovoort) van jongeren in een groep kan nuttig zijn vanuit preventief oogpunt (gemeente, zorg, hulpverlening). Op basis van analyse van deze dertien casussen zien we dat vanuit opsporingsperspectief sociale posities minder interessant zijn. Dan gaat het veeleer om delictvoorkeuren, vaste en incidentele medeplegers en modus operandi. Het roept de vraag op welke informatie de politie verzamelt voor de eigen corebusiness en wat zij doet ten behoeve van de aankpak van anderen.

9.3 Preventie, repressie en ons strafrechtssysteem

- 8 Een preventieve aankpak moet starten op de basisschool. Vanaf 14 jaar zijn 'we' in de huidige aankpak deze jongeren al lang kwijt. Alleen door in te grijpen als ze starten met ontsporen in de basisschoolleeftijd kan effect worden bereikt. Op z'n laatst in de brugklas dient te worden ingegrepen.
- 9 Uitgaand van deze dertien casussen dient het nut van de inzet van ontregelen en zero tolerance nog eens kritisch bekeken te worden. Bij sommige groepen uit dit onderzoek zien we dat het de groepsband versterkt en de

afkeer van de politie vergroot. Op korte termijn werkt deze aanpak averechts als het gaat om het stoppen met delictgedrag. Ontregelen met een lange adem heeft soms op termijn wel nut. Maar als de politie er een te gemakkelijk spel van maakt, spelen de jongens dit maar al te graag mee.

- 10 Het is om twee redenen van belang om in de kwaliteit van de opsporing te investeren:
- Desisters kunnen jarenlang delicten plegen zonder enige noemenswaardige sanctie, is een heldere conclusie op basis van deze dertien casussen. Investeren in de kwaliteit van de opsporing kan vroeger sanctioneren bevorderen.
 - We zien in dit onderzoek geen aanwijzingen voor enige positieve impact op gedragsverandering van (diverse) korte gevangenisstraffen. Bij de drie desisters die een jarenlange gevangenisstraf opgelegd kregen speelde deze zware straf een bepalende rol om te stoppen met criminaliteit.
- 11 De leefwereld van de jongens vertoont op diverse vlakken geen synchroniteit met het strafrechtssysteem:
- Al op jonge leeftijd loopt de lijn ‘wel/niet rechtvaardig’ niet parallel met de lijn ‘wel/niet strafbaar’. De jongens zijn dan al niet meer effectief aanspreekbaar als politie/justitie/hulpverlening niet tot hun belevingswereld weet door te dringen.
 - Jongens die veroordeeld worden voor 3 van de 50 inbraken behalen een overwinning. Een officier van justitie die een jongen voor drie inbraken veroordeeld krijgt behaalt een overwinning. Wie heeft hier nu daadwerkelijk gewonnen, is de vraag. De jongen merkt dat hij ‘er goed vanaf komt’. Criminaliteit blijft in zijn beleving grotendeels onbestraft. Door inzet op ‘efficiënt’ strafrecht (drie zaken zijn genoeg voor een veroordeling) raakt de effectiviteit uit het oog. Het ‘efficiënte’ strafsysteem werkt averechts als meerdere korte gevangenisstraffen bijdragen aan verdere criminalisering. Een jonge crimineel wordt juist versneld volwassen crimineel, is het beeld dat uit dit onderzoek naar voren komt.
 - De jongens hebben een eigen normen- en waardenkader dat verschilt van de normbasis van ons strafrechtssysteem. Het lijkt primair nodig te investeren in het bijstellen van deze normen en waarden. De desisters laten zien dat dat beter gedaan kan worden door geloofwaardige en (ervarings)deskundige mensen die dicht bij de jongens staan, dan door functionarissen die op gevoelsniveau geen enkele verbinding met de jongens kunnen maken.

9.4 Desistance-factoren

- 12 Aan (met name jonge, vrouwelijke) reclasseringsfunctionarissen laten de desisters in dit onderzoek zich weinig gelegen liggen. Alleen mensen met veel levenservaring (aansluitend bij de leefwereld van de jongeren) kunnen respect afdwingen en invloed op gedragsverandering uitoefenen bij deze jongens.
- 13 Agenten kunnen iets bereiken als ze jongens positief blijven benaderen. De desisters in dit onderzoek geven aan dat het vooral ervaren agenten met de nodige levenservaring zijn die wél rustig blijven.
- 14 De jongens nemen iets aan van mensen die weten waar ze over spreken. Voor verbetering van de aanpak valt de inzet van desisters te overwegen. Mogelijk kunnen zij er wel in slagen om jongeren uit criminele jeugdgroepen die verder dreigen af te glijden te beïnvloeden.
- 15 Alleen functionarissen die (opr)echt contact maken, kunnen invloed hebben. Geprotocolleerde werkwijze/gespreksvoering kan dit contact in de weg staan, zo is in de dertien casussen te zien.
- 16 Tijdige en adequate behandeling (ook met medicatie) van psychiatrische problematiek is noodzakelijk om jarenlange drugsafhankelijkheid (wiet/hasj) te voorkomen. Daarvoor moeten wel tijdig diagnoses gesteld kunnen worden. Jongens met ADHD, PDD-NOS, angststoornissen hebben het anders nog moeilijker op de middelbare school niet af te haken.
- 17 Hoewel de terminologie enigszins oneerbiedig is, zijn de twee w's van 'wif' en 'werk' voor desisters van cruciale betekenis. Zet daarom zwaar in op de mogelijkheid voor de jongens om passend werk te vinden. Juist de rust van een regelmatig leven in combinatie met een voldoende inkomen zonder zorgen en 'achterom kijken' is voor sommigen een verademing. Nieuwe verworvenheden (vriendin, werk) die ze niet op het spel willen zetten, zorgen voor de motivatie om uit de criminaliteit te gaan en te blijven.
- 18 Geld is voor de jongens cruciaal, zowel tijdens als na de criminele carrière. Tijdens de carrière gaat het doorgaans om vrij veel geld: aanzien en drugsgebruik als onderdeel van de lifestyle. En om eruit te kunnen komen, is wellicht slechts een relatief laag basisinkomen voldoende voor ze, zien we in dit onderzoek. Sommige factoren, zoals blijvende c.q. dagelijkse drugsafhankelijkheid (ter zelfmedicatie), kunnen zorgen voor een verhoging van het maandelijks kostenniveau.
- 19 Etiketten plakken doen we op jonge leeftijd liever niet bij deze jongens. Wellicht door hun onschuldige 'jonge koppies' worden ze niet tijdig of eerst

zacht behandeld. Maar verderop in de criminele carrière wordt het etiket 'lid van een criminele jeugdgroep' des te steviger geplakt. Straffen raken dan nog maar lastig, terwijl het etiket goed en lang blijft plakken.

Ook als de jongens gestopt zijn met crimineel gedrag blijven ze voor sommige agenten onverbeterlijke criminele jongeren. Dat geldt des te meer als ze bevriend blijven met criminele groepsleden. Gezien worden in hun vriendengroep maakt ze echter niet (opnieuw) crimineel. Desisten blijkt duidelijk iets anders dan uit de groep gaan, zien we bij deze dertien casussen. Zorgt onbekendheid met dit fenomeen voor vertroebeling van de bril waarmee (sommige, zeker niet alle) agenten deze desisters zien?

- 20 In groepen met jongens van Marokkaans-Nederlandse herkomst is het zaak de relatie tussen jongens en hun ouders te koesteren. Omdat die relatie voor de jongens ook op latere leeftijd belangrijk lijkt te blijven, ligt hier een mogelijke sleutel voor desistance.

Literatuur

- Burik, A. van, e.a. (2012). *Ontwikkeling jeugdoverlast: ontwikkeling jeugdoverlast in de 22 gemeenten van het Samenwerkingsverband aanpak Marokkaans-Nederlandse risicjongeren*. Woerden: Van Montfoort/Intraval.
- Burik, A. van, e.a. (2013). *Evaluatie Aanpak Criminele Jeugdgroepen*. Den Haag: WODC.
- Ferwerda, H. e.a. (2013). *Van wie is de straat? Methodiek en lessen voor de politie om ongrijpbare veiligheidsfenomenen grijpbaar te maken – op basis van vijf praktijkcasus*. Arnhem: Bureau Beke.
- Ferwerda, H. & T. van Ham (2014). *Problematische Jeugdgroepen in Nederland, omvang en aard in najaar van 2013*. Arnhem: Bureau Beke.
- Jong, J.D. de (2007). *Kapot Moeilijk*. Amsterdam: Aksant Academic Publishers.
- Weijers, I. & D. van Drie (2014). *Stoppen of volharden: portretten van jonge veelplegers*. Amsterdam: SWP.

Bijlagen

1 Itemlist interviews

Introductie

- Introduceren als onafhankelijk onderzoeker: 'Ik ben niet van de politie.'
- Opdrachtgever is 'de mensen die willen helpen criminaliteit te stoppen en jongeren kansen te geven'. Aanvullend: 'het ministerie'.
- We schrijven een rapport over wat jij en andere jongeren ons vertellen. Uit het verhaal dat we opschrijven kan niemand achterhalen wat jij en wat anderen hebben gezegd. Alles wat je hebt verteld blijft dus anoniem.
- We zijn geïnteresseerd in jouw verhaal, maar ook in wat je ons kunt vertellen over andere jongeren die gestopt zijn. Je hoeft daarbij geen namen te noemen. NB de focus ligt primair op de respondent zelf!
- We willen het gesprek graag opnemen om later bepaalde stukjes nog eens terug te kunnen horen. De opname wordt na afsluiting van het onderzoek gewist. Vind je het goed dat we het gesprek opnemen?

Itemlist

Blok A: algemene informatie

Doel: kader van tijdlijn schetsen

A1. NAAM CRIMINELE JEUGDGROEP.

A2. OMVANG GROEP: grote lijnen.

Hoeveel leden, variatie in groeps grootte in de tijd, onderscheid kopstukken/leiders versus meelopers, toelichten van gehanteerde definiëring.

A3. PERIODE GROEP ACTIEF.

NB: met 'actief' bedoelen we dat een substantieel deel van de groepsleden vermoedelijk betrokken is bij delicten en/of openbare orde-incidenten.

A4. PERIODE RESPONDENT IN GROEP.

- In welke periode zat jij bij de groep?

- Wat was of waren de periode(s) dat je ook delicten pleegde ongeveer?

A5. INFORMATIEPOSITIE (optioneel)

- Weet je ook veel over andere leden die gestopt zijn? Zijn er meer uitgestapt? Kun en wil je daar ook over vertellen? Je hoeft geen namen te noemen.

Blok B: waarom toetreden?

Vragen B1 – toetreden:

- Hoe ben je bij de groep gekomen? Kun je het moment precies beschrijven? Was er een aanleiding?
- (Of) ging dat geleidelijk? Hoe ging dat dan?
- Wat leverde het jou op om in de groep te zijn? (kort)
- Moest je ook iets speciaals doen om bij de groep te kunnen horen?

Aandachtspunten:

- Waaruit bleek dat je echt onderdeel van de groep was?
- Tijdsaanduiding specifiek maken!
- Concrete aanleiding of juist een proces?
- Wat gebeurde er thuis in die periode/op dat moment?

NB: de levensdomeinen worden aan het eind alle nog kort langsgelopen. Niet te diep op ingaan hier.

Blok C: de groep

Vragen C1 – kenmerken groep en groepsidentiteit:

- Kun je de groep beschrijven, wat voor mensen waren er lid?
- Wat deden jullie zoal samen?
- Waren er bepaalde regels? Symbolen?
- Waar hingen jullie rond?
- Waren er leiders?
- Hoe belangrijk was het plegen van delicten voor jou?
- Hoe belangrijk was de groep voor het plegen van delicten?
- Kwam het voor dat jongeren meededen met het plegen van delicten omdat ze geen nee durfden zeggen? Geldt dat ook voor jou?
- Wat maakte dat jullie 'een groep' waren?

Aandachtspunten:

- leeftijd, etnische achtergrond, geslacht;
- vaste momenten, vaste plekken;
- gezamenlijke activiteiten;
- oriëntatie op straat;
- hecht, subgroepen, 'harde kern';
- overlast? Hoe dan?;
- delicten: hoe vaak, soort, individueel/groepsgewijs, met anderen?

Blok D: waarom stoppen met delicten?

Vragen D1 – moment stoppen delicten (zelf) en reactie groep:

- Op welk moment wist je: 'ik ben er echt mee gestopt nu'?
- Was er een aanleiding of ging dat geleidelijk?
- Indien aanleiding: wat was dat dan?
- Indien geleidelijk: hoe ging dat dan?
- Was het moeilijk om te stoppen?
- Is er een kans op terugval? Of heb je al een terugval gehad?
- Heb je hulp gekregen om te kunnen stoppen?
- Wat leverde het je op gestopt te zijn?
- Wat raakte je kwijt door te stoppen?

Plus:

- Ging je toen ook uit de groep? Of bleef je met hen omgaan? Waarom wel/niet? Hoe ging dat: in één keer of geleidelijk?
- Wat veranderde er voor jou toen je stopte met plegen van delicten?
- Hoe reageerden ze in de groep?
- Waren er mensen met veel invloed op jou in die periode?

Aandachtspunten D1:

- Was het eerder gebeurd dat je dacht gestopt te zijn?
- Waarom was het deze keer anders (dus wel definitief)?
- Wat was doorslaggevend?
- Tijdsaanduiding specifiek maken!
- Concrete aanleiding?
- Een specifiek moment of periode?
- Hebben ouders geholpen eruit te komen/blijven? En andere belangrijke personen in netwerk?

- In hoeverre speelden jouw wensen/plannen ten aanzien van de toekomst (school/werk) een rol bij het eruit komen/blijven? Denken over/richten op de toekomst, doelen, perspectief.
- Hebben bepaalde personen of incidenten een rol gespeeld?
- Hebben politie-interventies een rol gespeeld? (zie verderop!)

Optioneel:

- Ken je verhalen van andere groepsleden die gestopt zijn?
- Zo nee: door naar blok E.

Vragen D2 – moment stoppen delicten (ander) en reactie groep:

- Heeft hij ook hulp gekregen om te kunnen stoppen?
- Kun je het moment precies beschrijven dat hij stopte? Was er een aanleiding?
- (Of) ging dat geleidelijk? Hoe ging dat dan?
- Was het voor hem moeilijk om te stoppen?
- Ging hij toen ook uit de groep? Of bleef hij met jongeren uit de groep omgaan? Waarom wel/niet?
- Hoe reageerden ze in de groep?

Aandachtspunten D2:

- Was het eerder gebeurd dat deze jongere gestopt was?
- Waarom was het deze keer anders (dus wel definitief)?
- Wat was doorslaggevend?
- Tijdsaanduiding specifiek maken!
- Concrete aanleiding?
- Een specifiek moment of periode?
- Hebben ouders geholpen eruit te komen/blijven? En andere belangrijke personen in netwerk?
- In hoeverre speelden zijn wensen/plannen ten aanzien van de toekomst (school/werk) een rol bij het eruit komen/blijven? Denken over/richten op de toekomst, doelen, perspectief.
- Hebben bepaalde personen of incidenten een rol gespeeld?
- Hebben politie-interventies een rol gespeeld? (zie verderop!)

Blok E: politieaanpak

Aandachtspunten E3:

- plaatsen waar de groep op straat was;
- delictpatroon;
- werkgebied;
- samenstelling van de groep;
- zichtbaarheid van de groep.

2 Bijstelling onderzoeksvragen

Bij de start van het onderzoek waren de onderzoeksvragen als volgt geformuleerd:

- 1a *Wat zijn in criminele (jeugd)groepen in Nederland belangrijke beïnvloedende factoren ten aanzien van groepslidmaatschap en uittreden uit groepen en wat is hierbij de rol van politieoptreden?*
- 1b *Op welke momenten en op welke wijze maakt politieoptreden het verschil in de gedragskeuzen van leden van jeugdgroepen. Zijn er indicaties voor verschillen afhankelijk van groepsomvang, culturele diversiteit, leeftijd en delictpatroon?*
- 2 *Wat is de meest effectieve wijze om middels diepte-interviews criminele (ex-)leden²⁴ te kunnen bereiken? Welke waarborgen voor vertrouwelijkheid zijn hiervoor nodig?*

In de loop van het onderzoek is besloten om vraag 2 te schrappen (zie bijlage 3) en de vragen 1a en 1b enigszins bij te stellen. Het ‘groepslidmaatschap’ kwam veel minder op de voorgrond te staan, omdat dit (met name bij het stoppen) niet hand in hand bleek te gaan met het stoppen met het plegen van delicten. En dat was wel waarop het onderzoek met name gericht was: het proces en de factoren die stoppen met criminaliteit mede bepalen. Verder bleken de mogelijkheden voor de opgenomen specificeringen in deelvraag 1b zeer beperkt door de in dit opzicht divers samengestelde onderzoeksgroep. Om deze redenen is in de loop van het onderzoek ervoor gekozen de vragen te herformuleren naar:

- 1a *Welke factoren en omstandigheden zijn belangrijk voor het ontwikkelen en beëindigen van een criminele carrière bij jongeren die deel uitmaken van een criminele jeugdgroep?*
- 1b *Wat is hierbij de rol van politieoptreden en op welke momenten en op welke wijze maakt politieoptreden het verschil in de gedragskeuzen van leden van jeugdgroepen?*

24 Hoewel dit onderzoek erop gericht is uitgetreden (dus ex-)leden te betrekken, beogen we via hen ook informatie te verzamelen over de wijze waarop nog actieve leden in dit soort onderzoek betrokken zouden kunnen worden.

3 Methodiek en aanbevelingen

In het onderzoek zijn de volgende richtlijnen gevolgd bij benadering en aanpak tijdens interviews.

- Onafhankelijkheid: introduceren als onafhankelijk onderzoeker: 'Ik ben niet van de politie.'
- Vertrouwelijkheid: benoemen vertrouwelijkheid en voorkomen daderinformatie. Een voorbeeldtekst luidt:

'Dit gesprek is vertrouwelijk. Wat we bespreken blijft tussen ons. Dat wil zeggen: we schrijven het op zo'n manier op dat jij of andere groepsleden er geen last mee kunnen krijgen. Tenzij je zou vertellen over zware levensdelicten uit verleden of toekomst; dan hebben we het bijvoorbeeld over moord of doodslag. Ik wil daar niet met jou over spreken. We hebben een ander doel met dit gesprek. Namelijk te begrijpen wat de invloed is geweest van politie en anderen op jou en jouw groep.'

- Beperkte sturing gesprek: van belang niet te sturen. Protocol waarbij we stapsgewijs de diepte in gaan: van globaal naar specifiek.
- Vrijlaten van gespreksonderwerpen waar de respondent mee start. Na korte kennismaking even laten praten en vanuit het onderwerp aanhaken op een item uit de lijst. Van daaruit steeds de diepte proberen in te gaan. Zo lopen we zo veel mogelijk onderwerpen af in het interview. Kwaliteit van de informatie (diepte) gaat voor volledigheid van uitvragen alle onderwerpen.
- Gebruik een dictafoon.

Opmerkingen met betrekking tot de methodiek

Bij de start van het onderzoek was beoogd om op basis van de ervaringen in het onderzoek het breder inzetten van de gevolgde methodiek op systematische wijze en op grotere schaal in kaart te brengen. Omdat het veel en intensief voorwerk vroeg om jongens die aan de criteria van een desister voldoen te bereiken (en hierbij maatwerk nodig was), bleek het ontwikkelen van een soort methodiek niet mogelijk. Een lange adem en de beschikbaarheid van een zeer uitgebreid netwerk van tussenpersonen is een randvoorwaarde, zo is gebleken.

De volgende aanbevelingen kunnen we op basis van de ervaringen in dit onderzoek doen voor toekomstige onderzoeken op vergelijkbare wijze:

- Stel in het verzoek tot een interview centraal dat het gaat om het 'verhaal van de jongere'. Het gaat er in dit onderzoek om te leren van zijn levensverhaal van de ene naar de andere kant van de lijn.
- Benadruk dat onderzoekers geen directe link hebben met de politie en dat de jongens niet in de politiestructuren zijn betrokken.
- Benadruk dat het gesprek volstrekt vertrouwelijk is, er zullen op geen enkele wijze herleidbare persoons- of andere gegevens worden vastgelegd.
- Vermijd protocoltaal, maar sluit direct zo goed mogelijk aan bij het taalgebruik van de potentiële respondent.
- Laat tussenpersonen zo mogelijk bij de potentiële respondent benadrukken dat hij de onderzoeker kan vertrouwen.
- Werk altijd met een financiële vergoeding. Ook als deze beperkt is, spreekt hieruit waardering voor deelname. Die wordt door veel jongens op prijs gesteld. Kondig dit al bij de werving van de respondenten en de start van het interview aan. We hebben geen aanwijzingen gekregen dat jongeren alleen meedoen omdat ze er geld voor krijgen, anders gezegd: dat de betrouwbaarheid van het verhaal van de jongere hierdoor negatief wordt beïnvloed.
- Zorg dat al in het eerste telefonische contact duidelijk wordt uitgelegd dat het gesprek plaatsvindt geheel op voorwaarden van de respondent: plaats en tijdstip moeten volledig naar eigen wensen kunnen worden ingevuld.
- Zorg dat de afspraak binnen zeer korte termijn nadat een respondent heeft ingestemd plaatsvindt.
- Noem het opnemen van het gesprek op een dictafon zonder hier te veel lading op te leggen. Benoem simpelweg dat je het opnameapparaat nodig hebt om je goed op het gesprek te kunnen concentreren en niet voortdurend te hoeven meeschrijven. Het is immers onmogelijk alles te onthouden. Vraag expliciet toestemming bij de start voor het gebruik ervan. En benoem dat je bij uitwerking van de interviews alle potentieel herleidbare gegevens altijd geanonimiseerd in verslagen zult opnemen.
- Geef in het gesprek de respondent voldoende ruimte. Sluit steeds goed aan en vermijd het oplezen van een vraag.
- Kondig in de introductie aan dat je soms zult onderbreken. En dat dit geenszins persoonlijk opgevat hoeft te worden. Dat geeft ruimte om te kunnen sturen in het gesprek, hetgeen noodzakelijk is.
- Als een respondent namen wil gaan noemen, geef dan direct aan dat je niet in namen geïnteresseerd bent. Schakel zo nodig direct de geluidsapparatuur uit als de loop van het gesprek hierom vraagt.

4 Geraadpleegde experts

Henk Ferwerda Bureau Beke

Frank Weerman NSCR

Natasha Los Politie Amsterdam-Amstelland

Leden Redactieraad Programma Politie & Wetenschap

- Voorzitter prof. dr. H.G. van de Bunt
Hoogleraar Criminologie
Erasmus Universiteit Rotterdam
- Leden mr. drs. C. Bangma
Politieacademie, Hoofd School voor Hogere Politiekunde
- mr. W.M. de Jongste
Projectbegeleider Wetenschappelijk Onderzoek- en
Documentatiecentrum
Ministerie van Veiligheid en Justitie
- prof. dr. P. van Reenen
Van Reenen-Russel Consultancy b.v.
Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten (SIM)
Universiteit Utrecht
- drs. M. van Tankeren
Operational auditor, onderzoeker Eenheid Den Haag
- Secretariaat Programmabureau Politie & Wetenschap
Politieacademie
Arnhemseweg 348
7334 AC Apeldoorn
- Postbus 834
7301 BB Apeldoorn
www.politieenwetenschap.nl

Uitgaven in de reeks Politiekunde

1. **Criminaliteit in de virtuele ruimte**
P. van Amersfoort, L. Smit & M. Rietveld, DSP-groep, Amsterdam/TNO-FEL, Den Haag, 2002
2. **Cameratoezicht. Goed bekeken?**
I. van Leiden & H.B. Ferwerda, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2002
3. **De 10 stappen van Publiek-Private Samenwerking (PPS)**
J.C. Wever, A.A. van Pel & L. Smit, DSP-groep, Amsterdam/TNO-FEL, Den Haag, 2002
4. **De opbrengst van projecten. Een verkennend onderzoek naar de bijdrage van projecten aan diefstalbestrijding**
C.J.E. In 't Velt, e.a., NPA-Onderzoeksgroep, LSOP, Apeldoorn, 2003
5. **Cameratoezicht. De menselijke factor**
A. Weitenberg, E. Jansen, I. van Leiden, J. Kerstholt & H.B. Ferwerda, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem/TNO, Soesterberg, 2003
6. **Jeugdgroepen in beeld. Stappenplan en randvoorwaarden voor de shortlist-methodiek**
H.B. Ferwerda & A. Kloosterman, Advies- en Onderzoeksgroep Beke & Politieregio Gelderland-Midden, Arnhem, 2004 (vierde druk 2006)
7. **Hooligans in beeld. Van informatie naar aanpak**
H.B. Ferwerda & O. Adang, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem/Onderzoeksgroep Politieacademie Apeldoorn, 2005
8. **Richtlijnen auditieve confrontatie**
J.H. Kerstholt, A.G. van Amelsfoort, E.J.M. Jansen & A.P.A. Broeders, TNO Defensie en Veiligheid, Soesterberg/Politieacademie, Apeldoorn/NFI, Den Haag, 2005
9. **Niet verschenen**
10. **De opsporingsfunctie binnen de gebiedsgebonden politiezorg**
O. Zoomer, IPIT, Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2006
11. **Inzoomen en uitzoomen op Zaandam**
I. van Leiden & H.B. Ferwerda, Advies- en onderzoeksgroep Beke, Arnhem 2006
12. **Aansprakelijkheidsmanagement politie. Beschrijving, analyse en handreiking**
E.R. Muller, J.E.M. Polak, C.J.J.M. Stoker m.m.v. M.L. Diepenhorst & S.H.E. Janssen, COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag/Faculteit der Rechtsgeleerdheid Universiteit Leiden, 2006

13. **Cold cases – een hot issue**
I. van Leiden & H.B. Ferwerda, Advies- en onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2006
14. **Adrenaline en reflectie. Hoe leren politiemensen op de werkplek?**
A. Beerepoot & G. Walraven e.a., DSP-groep BV, Amsterdam/Walraven onderzoek en advies, 2007
15. **Tussen aangifte en zaak. Een referentiekader voor het aangifteproces**
W. Landman, L.A.J. Schoenmakers & F. van der Laan, Twynstra Gudde, adviseurs en managers, Amersfoort, 2007
16. **Baat bij de politie. Een onderzoek naar de opbrengsten voor burgers van het optreden van de politie**
M. Goderie & B. Tierolf, m.m.v. H. Boutellier & F. Dekker, Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, 2008
17. **Hoeveel wordt het vandaag? Een studie naar de kans op voetbalgeweld en het veiligheidsbeleid bij voetbalwedstrijden**
E.J. van der Torre, R.F.J. Spaaij & E.D. Cachet, COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2008
18. **Overbelast? De administratieve belasting van politiemensen bij de afhandeling van jeugdzaken**
G. Brummelkamp & M. Linssen, EIM, Zoetermeer, 2008
19. **Geografische daderprofilering. Een inventarisatie van randvoorwaarden en succesfactoren**
G. te Brake & A. Eikelboom, TNO Defensie en Veiligheid, Soesterberg, 2008
20. **Solosurveillance. Kosten en baten**
S.H. Esselink, J. Broekhuizen & F.M.H.M. Driessen, Bureau Driessen, 2009
21. **Onderzoek naar de mogelijke meerwaarde van AWARE voor de politie. Ervaringen met een nieuwe aanpak van belaging door ex-partners**
M.Y. Bruinsma, J. van Haaf, R. Römken & L. Balogh, IVA Beleidsonderzoek en Advies, i.s.m. INTERVICT/Universiteit van Tilburg, 2008
22. **Gebiedsscan criminaliteit en overlast. Een methodiekbeschrijving**
B. Beke, E. Klein Hofmeijer & P. Versteegh, Bureau Beke, Arnhem, 2008
23. **Informatiemanagement binnen de politie. Van praktijk tot normatief kader**
V. Bekkers, M. Thaens, G. van Straten & P. Siep; m.m.v. A. Dijkshoorn, Center for Public Innovation, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2009
24. **Nodale praktijken. Empirisch onderzoek naar het nodale politieconcept**
H.B. Ferwerda, E.J. van der Torre & V. van Bolhuis, Bureau Beke, Arnhem/COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2009

25. **Rellen om te rellen. Een studie naar grootschalige openbare-ordeverstoringen en notoire ordeverstoorders**
I. van Leiden, N. Arts & H.B. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem, 2009
- 26a. **Verbinden van politie- en veiligheidszorg. Politie en partners over signaleren & adviseren**
W. Landman, P. van Beers & F. van der Laan, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2009
- 26b. **Politiepolitiek. Een empirisch onderzoek naar politieke signalering & advisering**
E.J.A. Bervoets, E.J. van der Torre & J. Dobbelaar m.m.v. N. Koeman, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2009
27. **De politie aan zet: de aanpak van veelplegers in Deventer**
I. Bakker & M. Krommendijk, IPIT, Enschede, 2009
28. **Boven de pet? Een onderzoek naar grootschalige ordehandhaving in Nederland**
O.M.J. Adang (redactie), S.E. Bierman, K. Jagernath-Vermeulen, A. Melsen, M.C.J. Nogaarde & W.A.J. van Oorschot, Politieacademie, Apeldoorn, 2009
29. **Rellen in Ondiep. Ontstaan en afhandeling van grootschalige ordeverstoring in een Utrechtse achterstandswijk**
G.J.M. van den Brink, M.Y. Bruinsma (redactie), L.J. de Graaf, M.J. van Hulst, M.P.C.M. Jochoms, M. van de Klomp, S.R.F. Mali, H. Quint, M. Siesling, G.H. Vogel, Politieacademie, Apeldoorn, 2010
30. **Burgerparticipatie in de opsporing. Een onderzoek naar aard, werkwijzen en opbrengsten**
A. Cornelissens & H. Ferwerda (redactie), met medewerking van I. van Leiden, N. Arts & T. van Ham, Bureau Beke, Arnhem, 2010
31. **Poortwachters van de politie. Meldkamers in dagelijks perspectief**
J. Kuppens, E.J.A. Bervoets & H. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem & COT, Den Haag, 2010
32. **Het integriteitsbeleid van de Nederlandse politie: wat er is en wat ertoe doet**
M.H.M. van Tankeren, Onderzoeksgroep Integriteit van Bestuur, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
33. **Civiele politie op vredesmissie. Uitzendervaringen van Nederlandse politie-functionarissen**
H. Sollie, Universiteit Twente, Enschede, 2010
34. **Ten strijde tegen overlast. Jongerenoverlast op straat: is de Engelse aanpak geschikt voor Nederland?**
M.L. Koemans, Universiteit Leiden, 2010

35. **Het districtelijk opsporingsproces; de black box geopend**
R.M. Kouwenhoven, R.J. Morée & P. van Beers, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2010
36. **Balanceren tussen alert maken en onrust voorkomen. Publiekscommunicatie over seriële schokkende incidenten (casestudy Lelystad)**
A.J.E. van Hoek, m.m.v. P.F. van Soomeren, M.D. Abraham & J. de Kleuver, DSP-groep, Amsterdam, 2011
37. **Sturing van blauw. Een onderzoek naar operationele sturing in de basispolitiezorg**
W. Landman, m.m.v. M. Malipaard, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2011
38. **Onder het oppervlak. Een onderzoek naar ontwikkelingen en (a)select optreden rond preventief fouilleren**
J. Kuppens, B. Bremmers, E. van den Brink, K. Ammerlaan & H.B. Ferwerda, m.m.v. E.J. van der Torre, Bureau Beke, Arnhem/COT, Den Haag, 2011
39. **Naar eigen inzicht? Een onderzoek naar beoordelingsruimte van en grenzen aan de identiteitscontrole**
J. Kuppens, B. Bremmers, K. Ammerlaan & E. van den Brink, Bureau Beke, Arnhem/COT, Den Haag, 2011
40. **Toezicht op zedendelinquenten door de politie in samenwerking met de reclassering**
H.G. van de Bunt, N.L. Holvast & J. Plaisier, Erasmus Universiteit, Rotterdam/Impact R&D, Amsterdam, 2012
41. **Daders over cameratoezicht**
H.G.A. van Schijndel, A. Schreijenbergh, G.H.J. Homburg & S. Dekkers, Regioplan Beleidsonderzoek, Amsterdam, 2012
42. **Aanspreken op straat. Het werk van de straatcoach in al zijn verschijningsvormen**
L. Loef, K. Schaafsma & N. Hilhorst, DSP-groep, Amsterdam, 2012
43. **De organisatie van de opsporing van cybercrime door de Nederlandse politie**
N. Struiksma, C.N.J. de Vey Mestdagh & H.B. Winter, Pro Facto, Groningen/Kees de Vey Mestdagh, Groningen, 2012
44. **Politie in de netwerksamenleving. De opbrengst van de politieke netwerkfunctie voor de kerntaken opsporing en handhaving openbare orde en de sturing hierop in de gebiedsgebonden politiezorg**
I. Helsloot, J. Groenendaal & E.C. Warners, Crisislab, Renswoude, 2012
45. **Tegenspraak in de opsporing. Verslag van een onderzoek**
R. Salet & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit Nijmegen, 2012

46. **Tunnelvisie op tunnelvisie? Een verkennend en experimenteel onderzoek naar de besluitvorming door VKL-teams met betrekking tot het onderkennen van tunnelvisie en andere procesaspecten**
I. Helsloot, J. Groenendaal & B. van 't Padje, Crisislab, Renswoude, 2012
47. **M.-waarde. Een onderzoek naar de bijdrage van Meld Misdaad Anoniem aan de politionele opsporing**
M.C. van Kuik, S. Boes, N. Kop, M. den Hengst-Bruggeling, T. van Ham & H. Ferwerda, Politieacademie, Apeldoorn/Bureau Beke, Arnhem, 2012
48. **Seriebrandstichters. Een verkennend onderzoek naar daderkenmerken en delictpatronen**
Y. Schoenmakers, A. van Wijk & T. van Ham, Bureau Beke, Arnhem, 2012
49. **Van wie is de straat? Methodiek en lessen voor de politie om ongrijpbare veiligheidsfenomenen grijpbaar te maken – op basis van vijf praktijkcasus**
H. Ferwerda, T. van Ham, B. Bremmers, K. Tijhof & M. Grotens, Bureau Beke, Arnhem, 2013
50. **Recherchesamenwerking in de Euregio Maas-Rijn. Knooppunten, knelpunten en kansen**
H. Nelen, M. Peters & M. Vanderhallen, Politieacademie, Apeldoorn/ Universiteit Maastricht, 2013
51. **De operationele politiebriefting onderzocht. Een onderzoek naar de effectiviteit van de operationele politiebriefting**
A. Scholtens, J. Groenendaal & I. Helsloot, Crisislab, Renswoude 2013
- 51a. **De operationele politiebriefting onderzocht (2). Een actie(vervolg)onderzoek om tot een effectievere politiebriefting te komen**
A. Scholtens, Crisislab, Renswoude 2015
52. **Sociale media: factor van invloed op onrustsituaties?**
R.H. Johannink, I. Gorissen & N.K. van As, Politieacademie Apeldoorn/ VDMMP, Houten, 2013
53. **De terugkeer van zedendelinquenten in de wijk**
C.E. Huls & J.G. Brouwer, Politieacademie, Apeldoorn/Rijksuniversiteit Groningen/Centrum voor Openbare Orde en Veiligheid, Groningen, 2013
54. **Van meld- naar aantoonplicht. Een onderzoek naar een systeem van digitale surveillance**
C. Veen & J.G. Brouwer, Politieacademie, Apeldoorn/Rijksuniversiteit Groningen, 2013

55. **Heterdaadkracht in twee Haagse pilotgebieden**
B. van Dijk, J.B. Terpstra & P. Hulshof, Politieacademie, Apeldoorn/DSP-groep, Amsterdam, 2013
56. **Inzet op Maat. Onderzoek naar kenmerken en mogelijkheden van duurzame inzetbaarheid van oudere medewerkers**
H. de Blouw, I.R. Kolkhuis Tanke & C.C. Sprenger, Politieacademie, Apeldoorn, 2013
57. **Interventies in de opsporing. Impulsen in kwaliteit en effectiviteit van het opsporingsproces**
R.M. Kouwenhoven, R.J. Morée & P. van Beers, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2013
58. **De plaats delict in beeld. Fotografie in de dagelijkse en gesimuleerde praktijk**
G. Vanderveen & J. Roosma, Instituut voor Strafrecht & Criminologie, Universiteit Leiden, 2013
59. **Jeugdgroepen van toen. Een casusonderzoek naar de leden van drie criminele jeugdgroepen uit het einde van de vorige eeuw**
H. Ferwerda, B. Beke & E. Bervoets, Bureau Beke, Arnhem/Beke Advies, Arnhem/LokaleZaken, Rotterdam, 2013
60. **Tussen hei en hoofdbureau. Leiderschapsontwikkeling bij de politie**
W. Landman, M. Brussen & F. van der Laan, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2013
61. **Gemeentelijk blauw. Het dagelijks werk van gemeentelijke handhavers in beeld**
E. Bervoets, J. Bik & M. de Groot, LokaleZaken, Rotterdam, 2013
62. **Excessief geweld op en om de voetbalvelden. Praktijkonderzoek naar omvang, ernst en aanpak van 'voetbalgeweld'**
P. Duijvestijn, B. van Dijk, P. van Egmond, M. de Groot, D. van Sommeren & A. Verwest, DSP-groep, Amsterdam, 2013
63. **Beeld van gezag bij de politie. Maatschappelijke verbeelding en de impact van gezagsbeelden op burgers**
H. de Mare, B. Mali, M. Bleecke & G. van den Brink, m.m.v. Motivation, Tilburg University, Stichting IVMV, Leiden, 2014
64. **Informatiegestuurde dienders. Informatiesturing tussen theorie en praktijk**
A. van Sluis, P. Siep, V. Bekkers, m.m.v. M. Thaens & G. Straten, Center for Public Innovation, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2014
65. **Hard op weg. Onderzoek aanpak verkeersveelplegers**
B. Bieleman, M. Boendermaker, R. Mennes & J. Snippe, INTRAVAL, Groningen/Rotterdam, 2014

66. **Tussen hulp en hype. De inzet van opsporingsberichtgeving in ontvoeringszaken**
Y.M.M. Schoenmakers, J.V.O.R. Doekhie & J.C. Knotter, Yvette Schoenmakers Onderzoek en advies, Weesp, 2014
67. **Nachtdienst bij de politie en verkeersveiligheid. Onderzoek naar ervaringen van politieagenten met verkeersonveiligheid in woon-werkverkeer na de nachtdienst**
P. Boekhoorn, BBSO, Nijmegen, 2014
68. **Buit van woninginbraak. Onderzoek onder inbrekers en helers**
J. Snippe, M. Sijtstra, R. Mennes & B. Bieleman, INTRAVAL, Groningen/Rotterdam, 2014
69. **Privaat blauw. Portiers, evenementbeveiligers en voetbalstewards op risicovolle locaties en tijdens risicovolle momenten**
E. Bervoets & S. Eijgenraam, LokaleZaken, Rotterdam, 2014
70. **Met grof geschut. Reconstructie van een moordonderzoek binnen de criminele woonwagenwereld**
I. van Leiden, B. Bremmers & H. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem, 2014
71. **Met fluwelen handschoenen? Politie en de omgang met verwarde personen in Amsterdam**
J. Kuppens, T. Appelman, T. van Ham & A. van Wijk, Bureau Beke, Arnhem, 2015
- 72a. **Vermisten op de kaart. Aard en omvang van langdurige vermissingen**
I. van Leiden & M. Hardeman, Bureau Beke, Arnhem, 2015
73. **Van intel tot operatie. De impact van veiligheidsanalisten bij de aanpak van misdaad**
M. den Hengst, M. Bruinsma, Y. Schoenmakers, W. Niepce, Bureau Bruinsma, Tilburg, 2015
74. **De bestuurlijke rapportage. Gezamenlijke inspanning in de aanpak van (georganiseerde) criminaliteit en overlast**
I. Gorissen, m.m.v. R.H. Johannink, PBLQ, Den Haag, 2015
75. **De aangifte van delicten bij de multichannelstrategie van de politie**
P. Boekhoorn & J. Tolsma, Bureau Boekhoorn/Radboud Universiteit, Nijmegen, 2016
76. **Die pakken we toch niet op? Afstemming tussen politie en Openbaar Ministerie in zaken van veelvoorkomende aangiftecriminaliteit**
R. Kouwenhoven & L. Kleijer-Kool, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2016
77. **Het real-time informeren van noodhulpeenheden. Een onderzoek naar de RTI-functie om frontlijnpolitiefunctionarissen snel te voorzien van relevante informatie**
A. Scholtens, M. den Hengst & R. Waterreus, Crisislab, Renswoude/Politieacademie, Apeldoorn, 2016

78. Hoe lang kun je 'schijt hebben'? Dertien desisters uit criminele jeugdgroepen aan het woord

C.E. Hoogeveen, A.E. van Burik & B.J. de Jong, m.m.v. E.M. Klooster,
Bureau Alpha, 's-Hertogenbosch/VanMontfoort, Woerden, 2016

